

Крібаба Книга.
Матеріяли до польської інвазії на
українські землі Східної Галичини
1918 – 1919 року.

ВИДАННЯ
УРЯДУ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕПУБЛІКИ

КРІВАВА КНИГА

Частина I.

Матеріали до польської інвазії
на українські землі Східної Гали-
чини 1918/1919 року

ВІДЕНЬ, 1919

Видання Уряду Західно-Української Народної Республіки

КРІВА ВА КНИГА

Частина I.

**Матеріали до польської інвазії на
українські землі Східної Галичини
1918/1919 року**

ВІДЕНЬ, 1919

Звертається увагу Вп. Читачів на друкарські ошибки зазначені на стороні 98 і проситься справити їх перед читанням книжки.

З друкарні Г. Енгеля і Сина у Відні ІІ.

В момент розпаду бувшої Австро-Угорщини, коли всі поневолені її народи виконуючи право самоозначення проглямували утворення своїх національних держав, — український народ Східної Галичини (від Сяну по Збруч), північної Буковини та північно-східної Угорщини переняв з днем 1. падолиста 1918 на згаданій своїй етнографічній території у свої руки владу, проглямуючи устами Української Національної Ради у Львові уконституовання на цій території окремої національної держави: Західно-Української Народної Республіки. Далішою ухвалою цеїж Української Національної Ради, з дати Станиславів 3. січня 1919, отся Республіка проголосила в прінціпі переведення злуки своєї області з Великою Україною в одно державне тіло, задержуючи дотеперішній владу на своїй території до часу зібрання Установчих Зборів Зединеної Української Народної Республіки.

На як крихких основах оперте було попереднє панування польської бюрократії у Східній Галичині за австрійських часів та як взагалі слабий є напливовий польський елемент на цій українській території, — найкращим доказом цого був факт, що перехід влади з рук австрійсько — польської бюрократії в руки органів Української Національної Ради доконався в цілім краю від Сяну аж по Збруч одної днини, без ніякого опору з польської сторони та без проливу крові. Тільки в однім Львові, куди Поляки вже заздалегідь вислали були під покришкою військових відпусток значну скількість польських легіонерів, два дні після переняття влади Українською Національною Радою появилися в одній частині міста уоружені польські відціли, що зачали вуличну боротьбу з українським гарнізоном міста Львова. Ця вулична боротьба горстки партизантів булаби мусіла скінчитися їх покоренням і розоруженням, якби не поміч в оружній силі (панцирних поїздах, війську і муніції), яку цим польським партизантам дало правительство польської держави із Варшави. Щойно проглямована Західно-Українська Держава, котрої полки немогли на час приспіти до рідного краю

з бувших фронтів в Італії, Тиролі, Альбанії та Сербії, не була в силі устоятися проти мілітарного напору Польщі, котра до того знайшла видатну поміч у деяких держав антанти. По геройській осьмимісячній боротьбі за волю рідного краю, західно-українська армія мусіла уступити з Галичини по за Збруч на схід, а цілу територію Західно-Української Республіки на основі мандату антанти з 25. червня 1919 обсадила мілітарно Польща.

Не підлягає ніякому сумніву так зі становища міжнародного права як і зі становища проголошеного антантою права бувш. австро-угорських народів на самоозначення, що установлена в листопаді 1918 Українською Національною Радою у Східній Галичині влада, була вповні легальною державною владою, а в слід за цим львівські польські повстанці проти неї були звичайними ребелянтами. Тим самим і оружна поміч дана Польщею цим ребелянтам, а дальше і війна Польщі проти Західно-Української Республіки, була актом заборчого імперіалізму, а рішення антанти з 25. червня 1919 було разячим зломанням права українського народу на самоозначення, — права, котрого цей народ ніколи не зрікався, а котре він зокрема від 1848 року в межах Австро-Угорщини з усім натиском, в тяжких політичних боротьбах з австрійським режимом і установленою цим режимом польською бюрократією, через цілі десятиліття обстоював.

Згадане рішення, яке антанта мотивувала конечністю боротьби з більшовизмом, якого в Західно-Українській Республіці не було зовсім, було однаке не тільки нарушенням права українського народу на самоозначення, але принесло населенню цего краю невисказани в історії Європи, прямо безпримірні терпіння та замість „пацифікації“ цого краю, осягло якраз противний результат, тому що т.зв. „пацифікацію“ Східної Галичини поручила антанта якраз найтяжчому національному противникови Українців, що від більше як півтисячі літ находитися в безпереривній національній, релігійній і соціальній агресивній боротьбі з українським елементом.

Теперішня польська окупація, це страшна картина мартирології Українців, мартирології, якої ні під теперішню хвилю не зазнав жаден другий народ, ні якої приміру не знає взагалі історія. Це нечутальна й нелюдська наруга з високих народних постулатів «тачення народів!

Лігендія і польська молодіж, що складаються головно

на польські окупаційні війська, виховані на крайно нювіністичній протиукраїнській літературі і пресі, горить так сліпою, дикою та кровожадною ненавистю до українського народу, який другої пари тяжко найти в сучаснім світі. Віддаючи в руки цеї інтелігенції і цих військ „пацифікацію“ Східної Галичини, значило: видати українське селянство та інтелігенцію без ріжниці пола і віку на найдикші переслідування, на рафіновані муки, на масове, плянове і систематичне вигублювання, проти яких бліднуть балканські чи вірменські масакри, російські погроми чи більшовицький терор.

В казаматах Модліна, Берестя, Стшалкової, Варшави, в таборах полонених в Домбю, Вадовичах, Перемишлі, Пикуличах і др. караються і гинуть тисячі й тисячі неповинних українських жертв звірського терору Поляків.

Число всіх арештованих і інтернованих осіб з цивільного українського населення Східної Галичини перейшло рішучо висоту чверть міліона голов, — число в прирівненню до українського населення Східної Галичини, виносячого тепер не більше як $3\frac{1}{2}$ міліона душ, — прямо страшне. Входить, що Поляки арештували кожного осьмого Українця чи Українку, це значить в практиці: арештували все, що в народі було свідоміще, характерніше і рухливіше та впливовіше. Розуміється, що вже сама нечувана скількість інтернованих унеможливлювала їх належне приміщення, наслідком чого умови, серед яких цих нещасних наглочено в тюремних келіях чи нужденних пятнистим тифом і червінкою заражених бараках, стали рівнозначні з їх засудом на смерть. І справді: що найменше п'ята частина інтернованих впала жертвою цих страшних хоріб, причім польські власти нічого не робили, щоби лютуванню тифу і червінки серед цього цвіту українського народу запобігти. Навпаки: хорих держано навмисно всуміш з ще незадужавшими, щоби в цей спосіб вигубити сам цвіт українського народу Галичини.

Сотки невинних голов лягло в домовину від злочинної польської руки. Українським селянам виробувала польська армія все, що мали: гроші, худобу, коні, збіже, одіж, білля, домашні і господарські знаряди. Багато сіл спалено, на много сіл наложено високі контрибуції, що їх селяні мусіли зложить під загрозою спалення села. Багато церков зачінених, бо священники арештовані, інтерновані або конфіновані в польській частині Галичини, а деякі в звірський спосіб вимордовані,

много з них мусіло утечено за Збруч ратуватися перед смертю і польськими розбоями. Деякі церкви спалені або зруйновані та зробовані. Народні школи майже всюди позамикані. Середнє шкільництво, передовсім приватне, вбито, до вищих наукних заведень (університетів, техніки) нашої молодіжи безоглядно не допускається, та не дозволяється на уладження приватних університетських курсів для Українців коштом українського гроша; товариства і спілки завішені в урядуванню, многі часописи застосовані, словом припинене все українське публичне життя. В краю шириться і властрашуючий спосіб ріжн пошести, а Поляки нароком не дають населенню жадної санітарної помочі.

Отсі страшні відносини не перервались і до сьогодні, мимо того, що навіть в польськім соймі і в польській пресі відозвалися спорадичні голоси людського обурення на це страшне варварство польських імперіалістів. Супроти того віддання антантою влади над кількома мілонами Українців (і Жидів) в руки їх так жорстоких національних ворогів, було не тільки тяжким промахом проти всіх прав людини та проти примітивних вимог людськості, але прямо видачю на заграду Українців в Галичині.

В отсій книжці подано лише зникаючо малу частину страшних фактів знущань польських „пацифікаторів“ Галичини над мирним українським населенням цего краю.

Ізза заняття Поляками Східної Галичини та терористичного польського режиму, який там введено, ізза цілковитого замкнення границь Галичини, трудностей паспортових, закнебльовання української преси, заведення строгої цензури листів та строгих граничних ревізій, могла лише дуже дрібна частина вістей про польські звірства передістатися на дневне світло та дійти до нашого відома й до відома загалу. Тому із безлічі фактів подаємо тут лиш ті, що дійшли досі до нашої відомості, а наводимо лише найважливіші — по змозі з повним поданням дат.

Щоби одначе охоронити людей перед переслідуваннями Поляків, подаємо лише початкові букви імен і назвищ свідків і їх осідку. Їх імена й назвища та місце осідку має у себе в перехованню: Комісія для розслідування польських австрів при дипломатичнім заступництві Уряду Західно-Української Народної Республіки у Відні, яка їх передасть на зазив до ужитку, коли дістане запоруку, що за це ці свідки не потерплять.

Предкладаємо отсю вязанку страшних фактів під суд цілого культурного світа, — зокрема великих держав антанти. Нехай ця вязанка страшних звірств, доконаних в ім'я мандату великих народів Франції, Англії, Італії і Америки зворушить сумління кожного, хто вважає себе чоловіком та нехай палить соромом лиця тих, хто посылав на українських селян, священників, учителів, лікарів, жінок і дітей їх страшних катів. А коли цей кровавий випуск вспіє спинити дальшу оргію, коли він спонукає моральних виновників цего масового злочину наложить руку на дикий режим у Східній Галичині, коли люди, яких одиноким злочином є їх українська мова та греко-католицька віра вийдуть на волю і уникнуть в цей спосіб певної смерти від тифу чи червінки, — то людська ціль цеї книжки буде осягнена.

В ім'я Христа, в ім'я людства, в ім'я культури, а хочби в ім'я охорони живучих перед знущанням кличено до всего світа: Спиніть, жорстоке варварство, що доконується на чеснім, добрім і культурнім народі! Спиніть масове мучення та мордування людей, на українських землях окупованих Польщею, — тою Польщею, в якій шаліє оргія найдикшої національної ненависті, де гинуть на нужденних барлогах сотки тисяч найкращих представантів типу чоловіка: носителі культури в народну масу, організатори просвітних читалень, діточих захоронок, студентських бурс, щадничих кас, товариств тверезости, гімнастичних товариств, священники, учителі, жінки а навіть сімдесятирічні старці і семилітні діти! Взгляньте в ці страшні відносини і наложіть руку так, як колись наложено її на торговлю невільниками, на вірменські чи кретенські різні!

Наложіть край нашим мукам, — зробіть кінець соромови ХХ-го століття!

I. Убійства.

Найчорнішою картиною польських знущань над українським населенням є вбійства, яких Поляки допустилися на полонених українських жовнярах та на безобороннім українськім населенню і то без вибору: на священиках, світській інтелігенції, робітничій і селянській класі, на жінках, старцях, хорих, каліках і дітях. Ця жахом переймаюча акція була очевидно з гори обдумана, бо команди польських військ вдавали навіть урядові накази, щоби полонених без пардону вбивати. Цей факт, що ругає людським почуванням і постановам міжнародного права потверджать свідки: Л. К., Г. Н., К. С., перед котрими польські жовнярі (Галлерчики) казали таке: „Наш командант наказав нам не брати до неволі Українців, тільки вбивати їх; пощо мають їсти польський хліб? Українці це дикий народ.“ Було це 19. мая 1919р. Те саме потверджують В. В., М. Г., і М. П. (підх.). Навіть хорих у шпиталях Поляки убивають. За найменшу провину сторожа в таборах побиває інтернованих і полонених, а нераз на смерть убиває. В багатьох випадках і без суду розстрілювано наших селян. З великого числа страшних вчинків Поляків, наводимо тут лише ті случаї вбійств, які дійшли до нашого відома з точнішими датами.

1. В Солотвині, в лісі, біля села Прислоп застрілив польський командаант, поручник 6 компанії 30. полку піхоти Підвисоцький дня 10. червня 1919 р. без доходжень і суду 66-літного члена українського правительства, Державного Секретаря (міністра) земельних справ і бувшого австрійського радника двора, інженера Михайла Мартинця. Злочинець хвалився ошіля, що застрілив власною рукою „гайдамацького міністра“. Сталося це так, що перебуваючих у завідателя дібр барона Лібіга в Н.: бл. п. 1. Державного секретаря Михайла Мартинця,
2. Івана Сілецького, проф. учительського семінара, З. його сина,
4. Дра. Василя Падоха, кандидата адвокатури, 5. Олександра Утриска,

урядника, — візвав до себе польський поручник Петшицький до переслухання. По дорозі в лісі польська патруля, що їх буцім-то вела до поручника Петшицького, вистріляла в ночі всіх, крім Утраска, який втік. Польський парох Ярек, хвалився отісля, що це його заслуга.

2. У **Батятині** приловили польські війська українську патрулю, після чого її провідника, хорунжого Коссара побито і відставлено до Львова, де його польські легіоністи застрілили без доходження і суду.

3. У **Базаринцях** (повіт Збараж), польські жовнярі катували селянина Івана Тридля прикладами крісів, відтак закували в ланцюхи, били попід груди і в полові часті, вкінці вивели з хати на дорогу і застрілили. (Свідки П. П., М. І. і Т. Ж.)

4. У **Бакончицях** (під Перемишлем), в таборі полонених так побили польські жовнярі трьох полонених, що поломили їм ребра. Нещасливі жертви до двох днів померли серед страшних мук в шпиталі. (Свідок Р., із Р. і В. з П.)

5. У **Білоголовах** (повіт Зборів), побили польські жовнярі, обробували й отісля добили легко раненого українського санітета і раненого в крижі однорічного добровольця з гуцульської сотні. (Свідки Р. П. і О. С.)

6. У **Бортятині** (коло Судової Вишні), польські жовнярі на приказ поручника Абламовича витягнули силою господара Івана Хомяка з ями, до якої він скрився зі страху перед польськими ватагами і застрілили його без доходжень, а його хату спалили. (Свідки К. Л., К. Р., Х.)

Із наказу того самого поручника увязнили там польські жовнярі українського жовняра, що вертав із французького фронту і ночував у Петра Борущука, відтак побили його, а вкінці розстріляли без доходжень. (Свідки М. Б. і В. С.)

У тім самім селі два польські легіоністи вбили без ніякої причини господара Михайла Пайкала на його власнім подвір'ю. (Свідок П. П.)

Таксамо без ніякої причини вбили там три польські жовнярі Михайла Сидора в його власній хаті пострілами до нього із надвору через вікно, а відтак хату його спалили. Лишив він жінку і семеро малолітніх сиріт. (Свідки С. Г. і М. Г.)

В тому самому селі розстріляли польські жовнярі також двох селян і чотири жінки. (Свідок В. з О.) {

7. У **Бориславі** (повіт Дрогобич), вбили Поляки з невідомої причини Олександра Журавля, урядника нафтового товариства „Галіція“ і Олексу Куриша зі Східниці. (Свідок В. С.)

8. У **Бушковичах** (повіт Перемишль), застрілили польські жовнярі підступно чотирох селян Українців, поставлених як варту при залізниці в будці.

9. У **Виписках** (повіт Перемишляни), обробували і побили польські жовнярі дня 16. червня 1919 українських полонених так тяжко, що пятеро із них згинуло на місці. (Свідок П. Г.)

10. У **Вільхівці** застрілили Поляки без доходження українського пароха о. Заторського, одного селянина, п'ять жінок і одного хлопця. (Свідок проф. Г. Б.)

11. У **Волощині** (повіт Бібрка), польські жовнярі так побили під час транспорту українського учителя Івана Кайзанського, завдаючи йому 7 ран в голову, що він незабаром наслідом цього помер.

12. У **Водниках** (повіт Бібрка), польський легіоніст викороз багнетом очі селянина Яськова Боднар.

13. В **Ганусівцях**, (повіт Галич), застрілили польські жовнярі двох українських селян. (Свідок Я.)

14. В **Гаях вижніх** (повіт Дрогобич), застрілили Поляки 23-літнього хлопця.

15. В **Грабовій** (повіт Камінка Струмілова), забили польські війська війта за те, що не міг доставити жаданої скількості підвод.

16. В **Грималові**, держали Поляки отамана Українських Військ, Ляєра, на хлібі і воді довший час, а опісля дня 9. червня 1919 вбили його під час транспорту. Куля поцілила нещасного зі заду в карк. (Свідки М. С. і О. Б.)

17. В **Добрівлянах** застрілили польські жовнярі в червні 1919 без приводу 13-літнього Миколу Коржака, а священикови заборонили його похоронити. (Свідки Г. К., К. К., С. з Д.)

Крім цього побили там Антона Кіндратова, 57-літнього господара його 23-літнього сина так, що вони незабаром померли, а побита ними Анна Слюсар лежить смертельно хора.

18. В **Дуброві Ямнє** (коло Нижнева), застрілили польські легіоністи дня 15. червня 1919 селян Федя Твердохліба, літ 48, і Василя

Грижака, літ 27, і їх обробували, а одного хлопця тяжко ракили і то все без ніякої причини.

19. В **Довжневі** (повіт Сокаль), убили польські жовнярі забраних у полон двох ранених українських жовнярів.

20. В **Дрогобичі** вбили Поляки без слідства десятника української армії Цусака, з Мражниці. (Свідок Д. М.)

21. В **Довгомостисках** (повіт Мостиска), убили польські військові ватаги при кінці цвітня 1919 р. без причини господаря Павла Дідуха, літ 60, Катерину Бідак, літ 70, Марію Смейко, літ 60, Каську Козак, літ 27, і ще 3 особи. (Свідки ІІІ. і Ф.)

22. В **Долині** застрілили польські жовнярі без доходжень дня 24. червня 1919 українських міщан Йосифа Бойдуніка, Володимира Маазуркевича, Миколу Фреїшина, Ілька Фреїшина в лісі Букова. (Свідки Д. і війт з П.) Вони вивели нещасні жертви свого звірства в поле, за місто, уставили їх вряд і повбивали одного за другим. (Свідок К. М.)

23. В **Зарічу** (повіт Богородчани), вивели польські жовнярі до ліса і розстріляли без доходжень українського хорунжого. Трупа віднайшов і похоронив брат нещасної жертви.

24. В **Заболотцях** (повіт Броди), висіло з панцирного поїзду 8 польських жовнярів і замордували пароха о. Сухаревського, а його настуха зрушили. (Свідки родина покійного, К. Г. і Жид коршмар.) Було це дня 23. червня 1919 року.

25. В **Збаражі** знущалися страшно польські жовнярі над Микитою Івашкевичем, якому поломили руки, розбили голову, і помасакрували ціле тіло, ошіля, дня 5. червня 1919 застрілили його тяжко покаліченого, а його батька обробували забираючи 34.000 К. (Свідки Н. Л., Є. Л., Я. І.)

Крім того розстріляли Поляки на замку в Збаражі без доходжень на приказ польського майора Красічинського з 39 полку піхоти, більшу скількість полонених Українців і Жидів, між іншими Яцка Баліка, Іцика Брунета, Льва Фукса, Осипа Брунета. (Свідки В. В., В. Б., Й. Б., М. Г., С. Ф.)

26. В **Золочеві** розстріляли Поляки 14. українських полонених без доходжень. Застрілили також господара Петра Горчаківського. (Свідок М. П.)

27. В Коломиї застрілили Поляки з пожежанням польського катехита ксьондза Клюса, дня 24. мая 1919 українського поручника Кульчицького, а крім цого вбили польські міліцянти того дня ще одного українського офіцера, одного шофера і 6 стрільців, які уступали супокійно з Коломиї, евакуючи її для Румунів. Крім того зрабували Поляки одно авто наладоване ріжними провіянтами і обробували магазини „Дніпро-Союза“, забираючи кілька вагонів цукру. Сотник П., поручник М. і четар К. бачили, як польський священник (католик) Клюс стріляв на Українців і заохочував недолітків, щоби також стріляли.

28. Коло Жалуша в однім селі забирали, як візнала Т. А., сестриця Червоного Хреста, польські легіоністи одній селянці корову. Коли бідна селянка ставила опір тому рабункови, застрілили її та не пощадили і її дрібних дітей, вбиваючи їх прикладами крісів.

29. В Кільчицях (повіт Самбір), порубали польські жовнярі З жінки і ще живі закопали в землю.

30. В Коблянській Волі (повіт Старий Самбір), позганяли польські легіоністи дня 19. червня 1919 людей до хат, а відтак підпалили село з усіх сторін. Самі поуставлювалися по вулицях і кожного, що втікав перед вогнем, стріляли. В такий спосіб убили 13 осіб, в тім числі багато жінок і дітей. Згоріло тоді 17 хат до тла. (Свідок Д. Ц.)

31. В Квасенині (повіт Добромиль), стрілив польський вахмайстер жандармерії, Кита, без причини нарочно до українського селянина Івана Мацея, поділив його в голову, а отім добив його прикладом кріса, кажучи: „Хцял мець Україне, бендзе ѹон мял на другім свєце“ (хотів мати Україну, буде її мав на другім світі). (Свідки П. М., тепер в Ужгороді.)

32. В Книгинині місті (повіт Станиславів), запровадила польська полева жандармерія Гриця Соловія, замешканого у Палагни Бігун, над Бистрицю, де його спершу побила, відтак застрілила і кинула у воду. Трупа виловлено в Угорниках коло Станиславова. (Свідки П. Б. Ю. Я., Г. Г. з К.)

33. В Керници вивели на приказ команданта польські жовнярі українського полоненого хорунжого — Жида, з хати лише тому, що він як Жид служив в українській війську, окружили його і пробили вісімома багнетами. (Свідок М. Ч.)

34. В **Княжім Мості** (повіт Мостиска), розстріляли польські легіоністи на приказ польського поручника Абламовича залізничника Костя Берцевого, та господарів Івана Хомяка, Івана Пайталу і 4 полонених Українців.

У тім самім селі вбили також польські жовнярі в часі ескорти: а) Стефана Тиндика і його жінку Настю, б) якийсь польський жовнляр убив в хаті Миколу Степаняка і Настю Бень двома вистрілами кріса, в) Марію Помірко, вагітну 40-літну жінку так побили польські жовнярі, що її тіло кусниками відпадало. Вона до 5 днів померла.

35. В **Краснім** (повіт Золочів), в часі транспорту полонених кинув польський жовнляр до вагону з полоненими ручну гранату, яка експлодувала і трох полонених вбила, а п'ятьох ранила.

36. В **Корнях** (повіт Рава Руська), коли польські жовнярі палили село, а одна жінка з дитиною на руках просила, щоби її хати не палили, польський жовнляр вбив її дитину ударом прикладу кріса, а її саму зіранив багнетом. (Свідок Б.)

37. В **Кошляках** (повіт Збараж), застрілили Поляки Миколу Кресоватого дня 7. червня 1919, а його батька обробували. (Свідки Д. М., і І. Т.)

38. В **Кульпаркові** (повіт Львів), вбили польські легіоністи під час транспорту чотирох українських полонених. (Свідок І.)

39. В **Лабю** (повіт Бібрка), повісили Поляки без доходжень Українку, вдову, матір 7 дітей і дяка.

40. В **Лапшині** (повіт Бережани), застрілили Поляки священника о. Заторського, 4 селян і Жида. (Свідок Я. Г.)

41. В **Лукавци** (повіт Самбір), застрілили польські жовнярі одного парубка і зрабували їому квоту 4000 К.

42. В **Люблинці** ~~шевім~~ ^{засудували} польські жовнярі дня 20. падолиста 1918 безоружного українського десятника, Юрка Шеремету, завдаючи їому багнетом сім ран. Сестру умираючого присилували ці жовняри йти по селі і голосити, що з кожним так станеться, кому захочеться України. (Свідок В. С.)

43. В **Любачеві** застрілили Поляки без доходжень і причлни 7 полонених.

44. У **Львові** випроваджували польські війська з касарні полонених Українців одного по другім, ставляли під мур і розстрілювали.

В той спосіб згинув Стефал Негребецький, ученик VIII. кл. гімназії в Перешиблі, син радника суду і багато інших. Свідок О. Н. в П. та свідки Р. Н. і С. Сем., бачили як польські жовнярі добили полоненого українського санітета, а свідок П. Т., стр. бачив, як польський жовняр убив багнетом раненого українського старшину, який не міг втікати, пробиваючи йому тричі грудь. При виладовуванню полонених з вагонів, приступило двох польських жовнярів до хорунжого Коссара, взяли його за руки, а третій змірив крісом в голову і вбив Коссара на місці. (Свідок І. Г., стр.)

В січні 1919 р. засудив польський полевий суд у Львові за закидуване але недоказане шпігунство академика Михайла Фолиса (сина бл. н. О. Йосифа Фолиса, парламентарного посла), і ремісника Єремійчука на кару смерти через розстріляння. Кару виконано.

45. В **Млинках сивкових** (коло Модрича, повіт Дрогобич), вбили польські легіоністи селянина Михайла Леха і його жінку — по зрадованию передше їх хати. Вбійства доконали в той спосіб, що замкнули нещасні жертви нарочно в хаті і через вікно вкинули гранату. Зробили це вони тому, що мимо переведеної ревізії не знайшли в їх хаті селянина Павлишака, за яким шукали, а який після фальшивих доносів мав в їх хаті переховуватися. (Свідки М. Л., В. В., М. С., і судові акти.)

46. В **Монастириськах** арештували польські жовнярі на приказ команди дня 18. червня 1919 українського пароха о. Захарія Нідляшецького (73 літного старця) і його супружнице і так їх мучили і тортурували обливаючи кипятком, бючи прикладами крісів по голові, ~~що від розгоряченості~~ і мозок виплив Їм з голови. Віддаючих останній віддих добили вистрілами з крісів. Мала це бути пістата за те, що сини о. Нідляшецького служать в українській війську. (Свідки М. П., Т. М., А. Д., О. П., протоколи експертизи та судові акти.)

47. В **Маркові** застрілили польські легіоністи 70-літнього війта Григорія Врубльовського без доходження. (Свідок Г. К.)

48. В **Милятині** (повіт Камінка), добили польські жовнярі легко в руку раненого полоненого санітета Михайла Колодку. (Свідок В. С.)

49. В **Наконечнім** (повіт Яворів), спалили поляки живцем п'ять

осіб замкнувши їх нарочно в стодолі, а Степан Хардаліс виratувався від смерти лише викупом 1000 к.

50. В **Нагуєвичах** (повіт Самбір), зібрали польські легіоністи українських дітей з цілого села, замкнули їх до деревляної дзвіниці, обложили дзвіницю соломою і підпалили. Зі середини роздавався плач і росучливі крики паленої живцем дітвори. Деяким удалося виratуватися з полуміни і почали втікати. За втікаючими пораненими вогнем дітьми стріляли польські легіоністи з крісів і так застрілили двоє дітей. Решта смертельно донарена. (Свідки М. С., В. В., і М.)

В тім самім селі добили польські легіоністи господара з Ясениці, Головку, та коли він вирвався від них і почав втікати, стрілили за ним і вбили на місці.

51. В **Нижнєві** (повіт Товмач), застрілили польські війська без причини і без переслухання 12 селян українських господарів. (Свідок С.).

52. В **Осталовичах** (повіт Перемишляни), забили Поляки 23-літнього Івана Іураля з Коренич, 30-літнього Михайла Врецьону з Винник, 45-літнього Ілька Трембача зі Скалата, і якогось грабаря з Дусанова, який саме копав гріб для Н. Сумера з Корелич. Їм всім веліли польські легіоністи положитися на землю та без причини і без яких доходжень повбивали їх стрілами виміреними в голову. Сталося це в останніх днях місяця червня 1919 р.

53. Коло **Олієва** добили польські жовнярі трьох ранених українських стрільців дня 22. липня 1919 пострілами в груди. (Свідок М. Ф.)

54. В **Перемишлі** замордував польський сержант жандармерії Броніслав Стойовскі полоненого українського поручника Семка Шкреметка в часі ескортування його до полевого суду. Секція виказала рану завдану пострілом з близька зі заду в хребет. (Свідок Я., Ф. В.)

В таборі інтернованих в Перемишлі били польські жовнярі одного українського полоненого так, що його замучили на смерть. Сталося це в липні 1919 р.

55. В **Пикуличах** (повіт Перемишль), убили дня 10. липня 1919 польські жовнярі українських полонених: четаря Сіталевича, Малмаю і Придніпрянця невідомого назвища без доходжень ~~заже~~, що відважилися йти в депутатії до комandanта зі жалобою за лихий харч.

Пізніше вбили там також Поляки 10 полонених (8 Придніпрянців і 2 Галичан) без причини і доходжень.

56. В **Побережу** (повіт Станиславів), замордували польські жовнярі господарів Івана Біляна і Стажа Матія в бестіальський спосіб, розпорюючи їм живіт і видираючи кишки. (Свідки П. М., О. Л., П. Б.)

57. В **Поручині** (повіт Бережани), веліла Полька, Ванда Білінська, вбити свого 16-літнього слугу Українця. Знайдено його коло села Дрищева з проколеною багнетами головою і грудьми і з поломаними руками. (Свідок Я. Г.)

58. В **Раві Руській** побили польські легіоністи в судовім будинку полонених так тяжко, що один помер під ударами, а другого відвезено до шпиталю. (Свідки К., Н. О., Т., і др.)

59. В **Радиничах** (повіт Мостиска), які польські легіоністи піднили, стріляли вони до втікаючих селян так, що вбили 8 осіб, переважно жінки і діти, а багато поранили. (Свідок Я., Р., який подасть імена вбитих.)

Польська полева жандармерія так побила там 16-літнього Василя Возняка, що він як інтернований лежав смертельно хорій в шпиталі у Вадовичах і мабуть вмер.

Крім цого побито там ще двох парубків так, що один з них помер незабаром, а другий бореться зі смертью.

Додати треба, що командант жандармерії видав там приказ своїм підвласним, „ломати кости“ кожному Українцеві, якого арештують.

60. В **Рогатині** приарештували польські жандарми о. Павла Кудрика, водили його з місця на місце, грозили розстрілом так, що вім з переляку згинув на серцевий удар.

61. В **Сілци** (повіт Самбір), помер господар Ілько Базюк, в наслідок побиття польськими легіоністами.

62. В **Селисках** (повіт Перемишль), вбили польські жовнярі шестилітнього хлопця Стефана Гавдю.

Польські жовнярі напали на двох українських старшин, Бія і Фільца, що спали в селянській хаті і хоч не мали при собі оружя та піддалися з проханням дарувати їм життя, польські жовнярі застрілили їх бровнінгами. Один із них Фільц, мав, як виказала секція 5 куль в спині. (Свідки Яр., Ф. В. в П.)

Арештовано дня 17. липня 1919 господаря Івана Тимцана і польські жандарми так його катували на постерунку польської жандармерії, що він по двох днях помер в шпиталі в Перемишлі.

63. В **Слобідці лісній** (повіт Коломия), вимордували польські жовнярі з дивізії генерала Желіговського в червні 1919 около 28 українських і жидівських родин, а в рільничій школі вбили 4 учеників, академіків, Розенберга, Баля, Прессера і Злочовера, що ствердила міжнародна комісія.

64. В **Сокалі** застрілили польські війська, як лише увійшли до міста без доходжень 70-літнього Демчука, в його городі та крім його ще двох селян і організатора повіту Драгана. (Свідок І. І.)

65. В **Солотвині** замордували польські жовнярі в бестіяльський спосіб в лісі коло села Прислопа і Сливок конвойованого хорунжого Дутчишина, а родичам його жандарм Міхальський не позволив навіть похоронити трупа.

66. В **Станиславові** витягали польські легіоністи хорих зі шпиталів і били. Поляк вихрест Вайн і Полька Брижчинська застрілили там також двома вистрілами з револьверів одного українського десятника. (Свідки І. і К. К.)

67. В **Стрию** приарештували дня 22. мая 1919 польські війська о. Остапа Ніжанковського, пароха зі Завадова, вельми заслуженого українського діяча, композитора й заступника повітового маршалка в Стрию, і заявили йому, що його як інтернованого повезуть до Krakova. Між тим замість його вивезти, випровадили його в поле, веліли клякнути і зі словами: „молися попе“ застрілили без доходжень, полишаючи його тіло на полі.

Там побили польські легіоністи також українського поручника Йосифа Вінклера і ледви живого привезли до Станиславова, де його розстріляли.

68. В **Стриганцях** розстріляли польські війська без доходжень чотирох українських селян і Жида та забили 16-літнього слугу учительки в Поручині. (Свідок Я. Г.)

69. В **Судовій Вишні** розстріляли польські війська на приказ поручника Абламовича без доходжень бувшого телеграфіста Івана Солтиса, а дім його родичів у Зарічу спалили.

70. В **Східниці** застрілили польські жовнярі двома вистрілами в чоло і спину без доходжень полоненого четаря Чушака під дном Гр. Підпічерського. (Свідок Д. М. і протокол льокальної візїї.)

Діяльний в громаді Східниці господар Олекса Даюбак утік зі страху перед польськими жовнярами та укривався. Польські легіонери пошукуючи за ним обробували його хату, забрали худобу, а його дочку вивели на двір і обдерши з одежі побили в нелюдський спосіб і загрозили, що спалять його хату, як він (Олекса Даюбак) сам не зголоситься. Під тою загрозою Олекса Даюбак хотів ратувати рештки свого майна та зголосився в польській команді — тим більше, що ніколи нічим не провинився та припускає, що Поляки вдоволяться доконаним вже зрабованням його майна. Тимчасом польським легіонерам було того за мало, вони побили його до ран та над нещасним знущалися із звірячою жорстокостю. (Свідок І. Л.)

В тім самім селі польські легіонери вигнали одного з найповажніших громадян а саме громадського радника Олексу Журавчика до примусових робіт, казали йому чистити канали у фірми Рогак та при тім так страшно його побили, що поломили йому ребра. Непритомного відвезено до шпиталя, де він на другий день помер. (Свідок Д. М.)

71. В Терпилівці (повіт Збараж), застрілили Поляки дня 8. червня 1919 господаря Семена Яворського по страшних передтим знущаннях над ним. (Свідок Я. Я.)

72. В Угринові (повіт Сокаль), повбивали польські легіоністи більше селян, а між тим Федька Крутія і Андрія Федищина. (Свідок К.)

73. В Улючі (повіт Березів), розстріляли Поляки без причини кількох селян, між тим 14-літнього ученика гімназії Власевича.

74. В Хоросткові замордували Поляки 19-літній вагітну жінку українського старшини, Розалію Іорг з Грунчуків Максимчук, пострілом в живіт дня 4. червня 1919. (Свідок М. Г.)

75. В Черчу (повіт Рогатин), застрілили Поляки 60-літнього господара Андрія Космину дня 24. червня 1919 без причини і без доходжень.

76. В Черняві (повіт Мостиска), при кінці лютого 1919 під час перемиря між польськими і українськими військами напала залога польського панцирного поїзду ч. 3 на село, рабувала українських селян, хату за хатою в цілім селі, а опісля замордувала Марію Васю (58 літ), Марію Тропяк (56 літ), а Катерину Фаріон (30 літ), яка лежала в пологах, престрілила. В тім самім часі застрілили дня 13. марта 1919 польські улани 5. полку господаря Михайла Онишка, 70-літнього старця. (Свідки Ш. і Ф.)

77. В **Товстенськім** розстріляли польські війська трьох українських селян не знати за що. Одному з них, Прокоповичеви, по звязанню йому рук в часі перевязування очей шепнув польський жовняр, щоби втікав, бо будуть стріляти; нещасний почав втікати зі завязаними очима, а тоді Поляки пігнали за ним в жито і там вбили його, а тіло почвертували. Опісля пішли до його батька, вбили і його без доходжень і суду.

78. В **Шидлівцях і Василькові** (повіт Гусятин), розстріляли польські війська по двох українських селян, а то двох в Шидлівцях, а двох у Василькові, з тих одного Гриця Саківського за це, що виняв з ріки кріс і ириніс Полякам, а другого за це, що словив в Кончинцях службу вартовику при польських полонених.

79. В **Чорнокінцях** (повіт Гусятин), розстріляли польські війська трьох українських селян і Жида Фінка, останнього за це, що його два сини служать в українській армії. Найперше відтяли йому пальці, опісля викрутили руки і так він мучився цілий тиждень, а по тижневи розстріляли його.

80. В **Чернихівцях** (повіт Збараж), застрілили польські жовнярі дня 3. червня 1919 17-літнього хлопця Василя Боднара без причини і без доходжень. (Свідки Н. К. і М. В.)

81. В **Щавнім** (повіт Турка), вбили польські легіоністи двох українських жандармів, Курку і Лютра, а в Команчі трьох українських жандармів, Щуровського, Фуштея і Федя Чуру. Останнього, коли вже конав, топтали ще запятками по лиці і цілім тілі. Відтак обробували село.

82. В **Єзуполі** (повіт Станиславів), повісили польські війська без доходжень 16 українських селян.

83. В **Яворові** розстріляли польські війська на приказ поручника Абламовича без доходжень українського хорунжого Щирбу Івана і двох ранених українських жовнярів. (Свідки Д. П.)

84. В **Нисмичах** (повіт Сокаль), вбили польські жовнярі в одній хаті раненого стрільця Демчука, 70-літнього господара Левка Бесика, Каську Тчвонюк і Павла Пиріг, якому передше викололи очі. Крім цього мучили і били Поляки Тимка Седеника і інших. (Свідки А. Ф., А. Ф., П. М., Т. І., А. П., С. В., Т. С., Ю. К. і П. А.)

85. Коло **Добромиля** окружила польська кавалерія 18 полонених українських стрільців, дала сальву й вбila 15 із них, а одного зранila. (Свідок Й. Б.)

86. В **Посаді Горішній** (повіт Старий Самбір), зловили польські жовнярі 17-літнього хлопця Юрка Теребуха в лісі, обтяли йому ніс, вуха і язик, викололи очі й оскальпували, здираючи йому скіру з волоссям із голови. Серед страшних мук хлопець помер. (Свідок О. Д.) Тіло його лежало через три дні так обезображене в трупарні.

Крім цього застрілили в тім самім селі польські війська міського поліціянта Лесика, без причини, який остав на місці, не хотячи лишати в цім важкім часі самої старенької матери.

ІІ. Арештування, інтернування, знущання, табори для полонених і інтернованих.

Військові і цивільні дольські влади при помочі полової жандармерії, поліції і здичілої польської солдатески докладають усяких зусиль і підняли плянову акцію, щоби винищити цілу українську інтелігенцію і свідоміше селянство, та матеріально і фізично так підрвати українську інтелігенцію щоби зробити її непрідливою впляновій польонізаторській роботі польських шовіністів. В тій цілі заряджують польські військові команди і жандармерія та польські цивільні влади масові арештування і з арештованими, згайдно інтернованими, поводяться гірше, чим із найшідліщими злочинцями. Побивають їх так, що нераз побитий умирає або стає калікою на ціле життя. Інтернованих виголоджують, без огляду на їх вік і суспільне становище, цілими місяцями держать їх у темних, нужденних, брудних і вогких казармах — в голоді і холоді. Крім цого заряджують по селах масові побої нагаями і буками або дротяними прутами і знущаються прямо в нелюдський спосіб, та дивляться крізь пальці на осоромлювання жінок і звірські насильства жінок і дівчат здичілою солдатескою.

Команда польських військ повідомила навіть урядово українську військову команду, що для охорони Поляків, які остають під українською владою, зарядила інтернування всеї української інтелігенції. Та хоч внаслідок заняття цілої Східної Галичини польськими військами, вже від липня 1919 р. цей превенційний середник став безпредметовий, тисячі інтернованих Українців караються даліше по вязницях і тaborах. Внарештовано і поінтерновано майже всю українську інтелігенцію, оскільки вона не збереглася втечею поза кордони польської окупації.

виарештовано також майже всіх свідоміших робітників, режисерів і гейн, а також багато симпатизуючих з Українцями Жидів.

Загальне число інтернованих і полонених виносить ще тепер близько 100.000 душ, не вчисляючи цих, яких пущено на волю і цих, що втекли, або перенеслися на той світ із за мук в польській неволі. Не вчислюємо тут великого числа цих, яких лише конфіновано, підтримуючи в цей спосіб егзистенцію їх самих і їх родин. І так прим. в самім бобрецькім повіті є поверх 200 конфінованих Українців, - яким не вільно рушитися з місця осідку. О скільки отому з визначніших Українців вдалося вратуватися завчасу втечею за границю (десяткі тисяч Українців вимандрувало на Україну за Збруч, або хорониться в Румунії, Чехословакії і Австрії) Поляки приарештували їх і поінтернували. Між інтернованими Українцями знаходяться люди, які займають найчільніші становища в суспільнім і державному життю, люде наук, посли, професори університету, директори і професори гімназій і ліцеїв, народні учителі, адвокати, нотарі, лікарі, інженери, всілякі урядники, вищі духовники, священники, монахи, катихити, директори різних інституцій, жінки (учительки), уряднички, дівчата, а навіть 70-літні старці, каліки і діти!

І так між іншими інтерновано без ніякої провини і причини — (деякі сидять заперті вже від падолиста 1918):

1. Дра. Кирила Студинського проф. університету, Володимира Охримовича, адвоката і директора Тов. взаємних обезпечень „Дністер“, Дра. Льва Ганкевича, адвоката. Ці три остали у Львові як офіційльні заступники Української Народної Республіки, а інтерновано їх за те, що хотіли перед місією антанти пожалуватися на знущання, яких допускаються Поляки на українській народі.

2. Бувших соймових і парламентарних послів: Дра. Володимира Загайкевича, адвоката, від 11. падолиста 1918; Дра. Володимира Бачинського, адвоката; Дра. Курівця, лікаря (опісля виміняний); о. Степана Онишкевича, пароха; Гриця Тершаківця, власителя реальності; Вячеслава Будзиновського (опісля звільнений); Льва Левицького, радника суду (опісля звільнений); Дра. Теофіля Кормоша, адвоката (отому після півторамісячної тюрми вдалося втести); Івана Кивелюка надрадника і члена Краевого Виділу.

3. Около 1000 священників, з яких щойно в серпні 1919 деяких вищущено з табору інтернованих, але їх рівночасно конфіновано так, що

прем. із перемиської дінцезії сидить ще тепер багато священиків і 46 монахів чида Св. Василія Великого. Між інтернованими священиками знаходяться дійсні крилошане і консисторські совітники, декани, катехити, парохи і т. п. як: О. Богачевський, крилошанин перемиської капітули (тепер звільнений), о. Березовський, консисторський совітник, 90-літній старець, якого сина священика в 1914 році повісив безвідно польський авдиторав на австрійській службі Др. Загурський, о. М. Щегельський, консисторський совітник, 73-літній старець, крилошанин-парох, о. Фр. Рабій консисторський совітник і декан, о. Еміліян Погорецький, папський шамбелян і бувший парламентарний посол, совітник консисторії о. Головський, о. Петрик, о. Винницький, совітник консисторії і декан, о. Пелех, о. Петрицький, о. Король, о. Щербанюк, о. Юрчинський, о. Мороз, декан, о. Косоноцький, декан. Далі:

4. Адвокати: Др. Старосольський (виміняний), Др. Секела, Др. Ардан (опісля звільнений), Др. Станько, Др. Кобилецький, Др. Волошин, Др. Калитовський, Др. Банд, Др. Воробець, Др. Саноцький, Др. А. Чайковський і др.

5. Інженери: В. Малішевський, Шехович, Пацлавський (опісля звільнений).

6. Лікарі: Др. Овчарський, Др. Куровець (звільнений), Др. Гвоздецький, Др. Нетрушевич, Др. Тресньовський, Др. Сінкевич, Др. Сафіян і др.

7. Сотні всякого роду урядників, директорів і професорів, підурядників і служби як прим. радники і урядники судові: Н. Стефанович, Колодій, Шехович, Устянович, А. Кріса, Насада (увільнений). Дальше: А. Ярема, директор ліцея, А. Сабат, гімназ. проф., І. Білинський, директор, М. Марко, урядник Української Щадниці, Жуковський, інспектор торг. Загайкевич, ревідент залізниць, Стефанишин, офіціял. Др. Н. Сабат, директор гімназії, Мурин, директор народної школи, о. Навроцький, інспектор шкільний (увільнений), Щирба Лев проф. гімназії ібагато інших.

8. З пань прем: Козаневичева, жінка державного секретара, Кальновичева, жінка інженера, Ніжанковська, Криськова, Дроздовська, Михалецька з мужем (малолітні діти осталися дома без опіки), Анастазія Відний з 6-тижневною дитиною (в Бригідках), Анастазія Звір з 5-літнім хлопцем, Анна Зелена з 6 малолітнimi дітьми і тд. Старухова, жінка парламентарного посла, та інші жінки з дітьми від 2—10 літ.

Деяких з цих інтернованих в межичасі випущено на волю. Та попри це дальшим арештуванням і інтернуванням мимо заняття цілої Галичини Поляками немає кінця і якщо Поляки випускають декого внаслідок інтервенції антанської місії на волю, то опісля інтернують вдвое тільки других або цих самих. І так приміром дня 1. вересня 1919 арештовано і вивезено о. Пл. Карпінського з Острівця, М. Цегельського, Лопатинського, учительку Обуховську зі Струсова, дня 6. вересня 1919 о. Мохнацького з Теребовлі, дня 10. вересня 1919 о. С. Дурбака, Блахатку, Каштана, Луцькова, о. Волянського з Острова, стар. радника суду Чернявського, проф. Чайківського, В. Витвицького в Коломиї. Дальше інтерновано і засаджено у вязниці полевого суду Д. О. І.: Священиків о. Мохнацького, о. Волянського, о. Короля, о. Винницького, о. Проця, проф. Ідулю. В Чорткові сидить у вязниці 100 Українців і 27 Жидів. У полевім суді у Львові сидять: о. М. Баричко, о. Прийма, о. Олійник, дня 20. вересня 1919 конфіновано вдруге Дра. В. Левицького і др., арештовано З. Олеськівну, відпоручницю „Червоного Хреста“ і уміщено у вязниці у Львові, в Самборі арештовано радника суду Щербатюка, тяжко хорого, управителя школи В. Сілецького, 80-літнього старця, Дра. Р. Скибінського (в Дембліні), проф. Т. Залеського і проф. Мариняка (в Берестю), дня 17. вересня 1919 з Гусятина 115 Українців (в Бригідках), 200 Українців з бобрецького пов. ітд.

Для упозорування арештовань українського населення переводять польські військові команди, жандармерія і ріжного роду поліції під ріжними покришками, а часто і самі військові старшини й прости жовнярі, безнастанні ревізії по українських домах і по україпських інституціях. Ревізії ці переводжені в брутальний спосіб, дають Полякам нагоду до знущання, секатур, наруг і зневаг. При ревізіях конфіскується жертвам брутального насильства часто найдорої і найцінніші речі, необхідні до домашнього ужитку і то або зовсім явно під позором хвилевої реквізіції, або потайки, себто дорогою найнікчемнішої крадежі.

Такі реквізіції відбуваються в багатьох українських домах, а найчастіше в публичних українських інституціях у Львові і Неремишлі, Станиславові, Тернополі і всіх прочих містах Східної Галичини, а також і по селах по кільканайцяль разів в одній і тій самій хаті чи інституції, без огляду на це, чи то приватне мешкання, чи наукова

інституція, чи інтернат діточий або дівочий, школа, або Церков. І так прим. в Ставропігії у Львові, було 32 ревізій, в редакції часопису „Вперед“ 35, в „Дністрі“ 20 ітд. Це саме діється і по приватних домах.

Знущання над українським населенням переходять всякі можливі граници, так, що культурні народи не всілі навіть уявити собі, щоби щось подібного могло діятися в ХХ століттю, серед загального підняття демократичних свободолюбивих клічів!

Для приміру хочемо навести лише деякі факти цих безчисленних і безнастаних знущань і мук тілесних і душевних, які терпить український народ під ярмом польських „пацифікаторів“:

1. У **Бабині** (повіт Самбір), побили польські жовнярі Федя Товарищького, опісля витягнули його на дорогу, піднесли його до гори ногами і в цей спосіб далі знущалися над ним узвірський спосіб побиваючи ще прикладами крісів, так, що він смертельно захворів. У тому самому селі зігнали старшини селян і хлопців до школи і там знущалися над ними, били їх і плювали їм в лиці; з того села, а також зі самого Самбора забрали 18 селян як закладників. Не щадили навіть дітей. Наприм. сина С. Петрика били без причини по лиці:

2. В **Бережанах** відбулися дня 6. вересня 1919 за дозволом Староства і в присутності комісаря, як відпоручника Староства, перші збори Українського Горожанського Комітету з ціллю несення помочі жертвам війни. По зборах арештувала жандармерія всіх присутніх (три четвертині присутніх становили пані), повела їх чвірками до команди жандармерії, там держала всіх около 3 години, а відтак видала їм карти з присудом, що воїни всі е конфіновані.

3. У **Викторові** (повіт Станиславів), побили польські легіоністи дяка Миколу Самиг'у так, що пролежав тяжко хорий кілька тижнів.

4. У **Винниках** (повіт Львів), арештували Поляки місцевого пароха о. Гірняка, звязали йому руки і ноги, кинули на віз і вивезли до вязниці, а опісля інтернували. Польські жовнярі насилували там українські інтелігентні дівчата, хіба, що котра могла викупитися. Викуп виносив до 5000 корон.

5. В **Ганевичах** позвязували польські жовнярі дітям руки, вигнали на толоку й казали пастися (їсти траву), а відтак гнали діркі, як худобу до водопою.

6. В **Грабишині** (повіт Добромиль), засуджено війта на 150 нагай і в трьох тижнях засуд виконано. (Свідок І.)

7. В **Городку** здерли польські жовнярі дні 26. червня 1919 і 27 полонених жовнярів шинелі, блюзи, штани, обуву і забрали їм грошей на 7000 К., відтак обкладаючи їх нагаями гнали трабом разом з кіньми. (Свідок Т. С.)

8. У **Вислоці великім** (повіт Турка), напали 24 січня польські легіоністи на село в ніч, та поділивши на три партії по 100 людей почали стріляти зі скорострілів і серед загальної метушні рабувати. Тоді повбивали вони і поранили много людей; між зраненими відоме нам назвище Гриця Сидомори, якого ранено лише в руку, між тим, коли його служницю ранено тяжко. Раненого Сидомору ще опісля інтерновано. Рівнож інтернували в цім селі о. Шпильку, а його домівку й церков обробували.

9. В **Гаях вижніх** (повіт Дрогобич), побили Полякі і інтернували майже всіх мужчин.

10. В **Гринівцях** побили польські війська тяжко без приводу Петра Глоджака.

11. У **Гриневі** (повіт Бібрка), польські жовнярі побили вагітну жінку Магду Гула (Федя) по животі прикладами крісів так, що вона впала безтями на землю і породила неживу дитину, яка мала розбиту головку і тіло повне синяків.

12. В **Долішній Посаді** (повіт Старий Самбір), буцімто доніс хтось легіоністам, що бачив маленького хлопця з крісом в руках і як він з того кріса щілив чи навіть з нього стрілив. Легіоністи відрубали вказаному хлопцеви руки і викололи очі.

13. В **Добрівлянах** (повіт Самбір), побили польські жовнярі так тяжко Анну Слюсар, що вона смертельно захворіла.

14. В **Дрогобичі** арештувало польське військо вагітну жінку дідича (поміщика) Ольгу Криськову. Нещасну провадили через місто, побиваючи її прикладами крісів і нагайками та глузуючи з неї. Опісля замкнули її на першім поверсі в команді жандармерії, де польські старшини хотіли її знасилувати. В розищі ратуючи свою честь, скочила вона через вікно з первого поверха і зломила собі ногу. Коли вже тяжко потовчена лежала на землі, то ще й тоді польські жандарми били її та кричали: „Вставай шельмо, тепер маеш Україну“. Вкінці втягнено її знова до будинку жандармерії. (Свідки І. В. і С. Х.)

15. В **Жабчу Мурованім** (повіт Сокаль), гнали польські жовнярі о. Гудика та багато селян до Белза, як худобу і по дорозі так били, що о. Гудик, скатований з великою раною на голові прибув до Белза. (Свідки Г. і селяне з Ж.)

16. В **Зборові** арештували польські війська дня 7. червня 1919 Олександра Багрія, урядника банку і його, як і прочих 55 полонених і інтернованих (між тим і 60-літніх старців), обдерли і обрабували до тла та ще й побили. Серед побивання і знущання гнали їх пішки аж до Золочева, підганяючи прикладами крісів.

17. В **Золочеві** з масакрували Поляки немилосерно 3-х полонених Українців-жовнярів, а 14 без суду розстріляли.

18. Під **Золочевом**, коло стації залізничої Острів, облили польські легіонери 10 полонених українських стрільців бензиною і уставивши їх рядом підпалили. Внаслідок попарення згинуло серед них двох стрільців таки зараз, а решта попарена мучиться в шпиталі та бореться зі смертю. (Свідок І. Г.)

18 а. В **Коломиї** після уступлення наших військ, а перед приходом Румунів, обняли дня 23. мая 1919 владу польські міліціянти, які „іменем польської республіки“ почали арештувати їх переводити ревізії в Українців. І так приарештували провідника санітарної місії Червоного Хреста (для допомоги українським полоненим), генерала Дра. Окопенка і його секретаря Дра. Марітчака, українського окружного команданта проф. Примака, сотника Галібя і ще других. Румуни, розуміється, по своїм приході до Коломиї по двох днях, випустили на волю безвинно арештованих. Польський старшина, який ескортував генерала Дра. Окопенка, відобрав йому при ревізії крім деяких дрібниць, дорогоцінну памяткову шаблю і помімо обітниць не звернув йому зgrabованих речей.

Поляки в часі свого дводневого володіння в Коломиї з кінцем мая 1919 р. (тепер Румуни знов віддали їм Покуття), уставили сторожу перед Українським Народним Домом і нікого із нього і до нього не впускали. Коли в тім часі учителька Савина Сидорович з ученицями жіночої учительської семінарії йшла до школи, яка поміщена була в Народному Домі і задержалася на хвилинку коло будинку, польський міліціант, який там стояв з крісом на сторожі, стрілив до неї шротом з кріса, зравив її в груди і ноги, а також зравив 5 дівчат, які йшли під отокою п-ни Сидорович.

Ранених відвезено до шпиталю, де находилися довший час під лікарським доглядом.

19. В **Коцуріві** (повіт Бібрка), прийшла жандармерія арештувати Івана Сисака, без причини за те тільки, що він належить до свідоміших селян та не знайшовши його дома, зрабували йому річи вартости кілька тисячів корон. Тому, що Сисак скрився перед перевідслідуванням в ліси, польська жандармерія знущалася над його родиною і рабувала його господарство. (Свідок Е. С.)

20. В **Копичинцях** побили польські улани 27 стрільців і двох старшин нагайками, кожному відчислили по кілька десять нагайів, а опісля гнали їх пішки поперед себе в той спосіб, що самі їхали чвалом на конях, а їм веліли побіч себе бігти, та підганяли їх побиваючи нагайками, шаблями або й руками, причім лаяли їх і прозивали найпоганішими словами. Передаючи їх опісля в руки жандармерії, взвивали її, щоби добре з ними „справитися“. По дорозі в Озірній били польські військові старшини і цивільні поляки полонених українських старшин по лиці і голові, викрикуючи: „голота, банда“ ітп.

21. В **Котівці** (коло Копичинець), побили 7. червня 1919 польські легіонери Варвару Черниш крісами і тростиною по цілім тілі за це, що упоминалася о зворот зробованих її польськими легіонерами 3610 к. Її мужа Івана і сина Ілька приарештували, тяжко побили і вивезли кудись так, що досі не знати, де вони діваються. А це зробили тому, що вони посміли гасити вогонь у селі, яке поляки підпалили.

Також побили там тяжко прикладами крісів і дротяними нагайками Теклю Сагайдак дня 7. червня 1919. (Свідок Т. С.)

22. В **Кропивнику старім** (повіт Самбір), били польські легіоністи 11-літнього хлопця, Гриця Колібаника нагаями через 4 годин і грозили, що йому поломлять руки і ноги, а Михайла Оринича 55-літнього господаря так били, що поломили йому руки.

Людей привязували в цім селі жандарми до возів і веліли їм бігти за возами, причім голих, гнаних в цей спосіб людей, для більшої наруги вбирави вінцями з бодаків. (Свідок М. О.)

23. В **Лапшині** (повіт Бережани), рабували польські жовнярі українських селян і крім того багато людей побили, прим. Глушку. (Свідок Я. Г.)

24. У Львові лежало в таборі інтернованих двох хорих на тиф українських залізничників. Їм заявили Поляки, що віддадуть їх до шпиталю лише під цею умовою, якщо вони зложать службову присягу на вірність польській державі. На це заявили залізничники, що воліють вмерти, чим складати таку присягу. Їх до шпиталю не відіслано і вони оба померли в таборі.

В маю 1919 померло в шпиталі на політехніці двох українських старшин. Коли на їх похорон прийшли українські священники і багато української інтелігенції, зявився польський офіцер, добув шаблі і розігнав учасників похорону і священників, кажучи, що ніякого похорону не буде. Та коли люде розійшлися, велів він польському священнику похоронити померших. При всіх інших похоронах померших Українців-жовнярів, польські поліціянти на основі мабуть вишого приказу — перепинювали священників у відправі похорону по нашему грекокатолицькому обряду не дозволяючи відчитувати малитов і Евангелія. Дня 29. падолиста 1918 р. арештували польські власти Семена Щипинського і Осипа Годованського, банкових урядників, волочили їх по ріжних арештах, вязницях, доки один із них — Годованський — не помер із перестуди ; другого — Щипинського — по півторамісячнім вязненню вкінці без переслухання, випустили на волю.

Дня 12. грудня 1918 привезено до вязниці на Замарстинові суддю Устяновича так побитого Поляками, що він лежав цілий тиждень непорушимо. Тіло його було повне синяків. (Свідок І. Р.)

З початком липня 1919 приарештували Поляки у Львові на припоручення варшавського правительства 10 осіб як заложників. Між ними були також Др. Савчак, Др. Овчарський і о. Сембратович. Закладників тих держано як звичайних арештантів у заперті через півтора місяця, причім о. Сембратовичеви не позволено навіть відправляти богослужень. Закладників випущено щойно на інтервенцію англійської місії.

В червні 1919 приарештували Поляки у Львові також українського поета Миколу Голубця. Він був саме реконвалесцентом по тифі. Замкнено його в будинку полової жандармерії у Львові при вул. Личаківській. Тут збили його страшно, просто в нелюдський спосіб, наложили йому кайдани і не давали майже нічого їсти. Їди, яку йому приносila жінка, не передавали.

25. В **Лисневичах** коло Пустомит, шукала польська полева жандармерія за Сенком Мотою, а коли його не знайшла, побила тяжко і ограбила його жінку Ксеньку Мота (Свідки К. Х., Г. Ж.) Іванови Накошеви у тім самім селі відтяла полева жандармерія палець зі сплюбленим перстнем, скатувала його жінку і старого тестя. (Свідки як вище.)

26. В **Лішні, Стебнику, Тустановичах, Мражниці, Якубовій волі** (повіт Дрогобич), побили польські жовнярі селян немилосерно.

27. **Любінці новім** (повіт Чесанів), катували польські жовнярі Гриця Комара і Василя Судиника і приарештували їх. (Свідок В. С.)

28. В **Медиці** (повіт Перемишль), приарештували польські жовнярі залізничного кондуктора Андрія Хитру, обробували його і ціле його домівство, забираючи готівкою 3000 к. і інші предмети вартості близько 4000 к., а дня 25. падолиста 1918 побили його так сильно, що зломили йому два ребра. (Свідок А. Х.)

29. В **Мостах великих** арештували Поляки дня 22. вересня 1919 Володимира Міськевича, начальника почти, Андрія Мосьондза, управителя школи і Зофію Тимкевич за те, що в характері членів управи були присутні при інвентаризації зрабованого Поляками склепу спілки „Власна Поміч“. Люстратора Народної Торговлі Ярослава Волосевича, арештували і видалили зі Жовкви.

30. В **Модричі і Нагуєвичах** (повіт Дрогобич), злущалися польські жовнярі в нелюдський спосіб над дітьми.

31. В **Нагуєвичах** (повіт Дрогобич), веліли польські жовнярі всім мушинам у віці 18—60 літ покластися на землю коло церкви і топтали їх чобітами, підбитими запятками та коли котрий з топтаніх з болю рушився, били його нагаями і прикладами крісів, а за втікаючими стріляли з крісів. (Свідок М. Д.)

Кромі цього тут і в Гаях зігнали дітей до деревляної дзвіниці і дзвіницю підпалили.

32. В **Надвірній** зловили польські жовнярі Стефана Хомяка і обдерли його цілком з одягу, а українського поручника Сологуба обдерли і побили по лиці і тілі прикладами крісів. (Свідок Р. Б.)

33. В **Олієві** били польські жовнярі дня 2. липня 1919 українських полонених прикладами крісів і нагаями. (Свідок М. Р.)

34. В **Олеші** (повіт Монастириська), побили і обробували польські жовнярі дня 23. червня 1919 Варвару Добровольську, Агафію Капіняк і Стефана Колодницького.

35. В **Поручині** запрягли польські жовнярі на жадання посесорки Ванди Білянської 8 українських селян до плуга, а 4 жінки до борін і в цей спосіб оброблювали ними панську землю. (Свідок Я. Г.)

36. В **Перемишлі**, в таборі інтернованих били польські жовнярі одного інтернованого Українця залізною штабою по голові так довго, аж втратив свідомість і впав. Українського священника били по лиці і нагаями по тілі. (Свідок П. і Г.) Польські жовнярі (Галлерчики), побивали там на вулиці учеників української гімназії, пізнаючи їх по відзнаках. І так, між іншими побили ученика Комарницького, сина інтернованого катехита о. Комарницького.

37. В **Пикуличах** (повіт Перемишль), вхопив дня 30. липня 1919 польський жовняр одного селянина Українця кліщами за ніс так, що йому кров приснула, а селянин зомлів з болю. (Свідок А. С.)

38. В **Підберізцях** (повіт Львів), били польські жовнярі українських селян нагаями так сильно, що їх тіло аж почорніло від синців.

39. В **Піддубцях** (повіт Рава), побили польські жовнярі багато людей, вибиваючи їм зуби та ломочи їм ребра.

40. В **Піддубцях** знасиливали польські легіоністи інтернованих Українок, а то Анну Макун і Анну Цитів в той спосіб, що одні їх тримали, а другі по черзі осоромлювали.

41. В **Підбужі** (повіт Рудки), арештували Поляки повітового суддю Миколу Стефановича, за це, що не хотів зложити присяги на вірність польській державі і відтак його інтернували.

42. В **Підлечарах** (повіт Станиславів), побили польські жовнярі немилосерно закладника Дмитра Безена, топтали по нім підкованими чобітьми і напхали йому повні уста болота, а перестали бити аж тоді, коли думали, що він вже не жив.

43. В **Пійлі** (повіт Калуш), побили польські жовнярі 28 селян буками аж до крові за це, що вони придержали одного польського жовняра, який рабував.

44. В **Путятинцях** (повіт Рогатин), на свято Вознесіння били польські жовнярі виходячих із церкви Українців прикладами

крісів, відтак обробували село і підпалили зі всіх сторін, так, що з цілого села остали лише 3 хати.

45. В **Радиничах** (повіт Мостиска), приказував командаант жандармерії своїм людям (жандармам) „ломити кости“ кожному Українцеві, якого арештують.

46. В **Різуні** насилували польські легіоністи українські нелітні дівчата. Польський фельдвебель Яновський сам розказував, що при розділі добичі йому припала лише 12-літня дівчина.

47. В **Станиславові** згонювали жовнярі українську і жидівську інтелігенцію нагаями і приказували їй замітати вулиці, чистити виходки та згортати болото. Чесько- словацького офіцира, Кароля Вінклера, який служив при українській армії, побито тяжко, обробувано й всаджено в тюрму.

48. В **Словіті** (повіт Перемишляни), побила польська полева жандармерія тяжко селян зі сіл Липівці і Лоні. (Свідок М. В.)

49. В **Скалаті** переводили польські війська в хаті священника кілька разів ревізії в такий брутальний спосіб, що жінка пароха і п. М. Левицька впали в обморок. При ревізії виробували польські жовнярі все, що лише далося взяти.

50. В **Сокалі** побила польська жандармерія до крові п. Демчуцівну. (Свідки Д. і Ч.)

51. В **Савалусках** (повіт Монастириська), побили й обробували польські жовнярі Петра Каміняка, Стефана Кривого, Іларія Вишатицького, Спіридона Каміняка, Омеляна Романова, Гриця Підвисоцького, Якова Колодницького, Пилипа Савку, Павла Каміняка, Романа Іванова, Кіпріяна Барана, якому також спалили ціле господарство і Олексу Турянського — усіх дня 6. червня 1919. (Свідки Т. К., Г. К., М. Т., П. Б., К. В., Я. Б., О. Р. і С. Б.)

52. В **Старім Самборі** побили польські жовнярі тяжко секретаря повітового, Українця, Костриза.

53. В **Стрию** побивали польські жовнярі щоденно українських полонених, вичислюючи їм по 30—45 буків денно. Одним із цих, що знущався в такий спосіб над полоненими, був польський сержант Квасневич. (Свідок М. К.)

54. У **Східниці** (повіт Дрогобич), побили польські жовнярі дочку

Олекси Дзюбака і забрали її худобу. (Свідок І. Л.) Над населенням знущаються там Поляки, гонять людей примусово до робіт на панські лани (до фірми Рогак і т. д.). Притім побили воїни Олексу Дзюбака і Олексу Журавчика так сильно, що поломили їм ребра, внаслідок чого оба побиті померли. Олексу Дзюбака, свідомого Українця, мучили ще в той спосіб, що натирали йому рані сіллю. (Свідок І. Л.) Також побили Поляки в цій самій місцевості Дмитра Мацурика, а коли він вирвався їм із рук і втік, вони загарбали йому все майно, забираючи між іншим з його млина мотор. (Свідок Д. М.)

Коли польські жандарми, шукаючи дня 20. липня 1919 за Журавчиком Николою, не могли його знайти, витягнули з хати його сестру Магду і її сильно побили, даючи їй 25 нагайв, опісля за втікаючу ще стріляли і зраниці її. Вона впала без тями під хатою, де перележала до рана. Рано найшли її люди без пам'яті і відвела до шпиталю, де нещасна жертва польського звірства смертельно захворіла. (Свідок П. Д.)

55. В Тернополі, згайдно у Львові, приарештували Поляки залізничного урядника А. Крісу і арештованого мучили нарочно голодом. До цого самі призналися його жінці, які сказали, що мусять її мужа виголодити й замучити.

Одному 80-літньому старцеві казали польські жовнярі танцювати на ринку, а коли він не хотів, побили його немилосерно. Взагалі арештовано і інтерновано в Тернополі 278 осіб, яких гнали польські легіоністи пішки до Золочева. По дорозі обдерли їх і били прикладами крісів.

56. В Товстенькі завели польські жовнярі батька і сина невідомого нам покищо назвища до двора і били так, що вони аж попухли, опісля відставили не знати куди.

57. В Трускавці (повіт Дрогобич), зловили польські жовнярі Андрія Біласа, били його в пяти, порізали йому ножем скіру на підошві ніг на кусні і вбивали цвяхи в підошви ніг так, що він серед страшних мук втратив свідомість і мабуть вже не живе. (Свідки О. Г. і П. М.)

58. В Тудорові (повіт Гусятин), напали польські жовнярі вночі з 8 на 9 червня 1919 на о. Соневицького і забрали його зі собою. Опісля так само забрали зі собою учителя Никоровича і селянина Івана Чайку; усім трьом арештованим заявили вони, що мають приказ

їх повісити. О. Соневицькому закинули навіть шнур на шию і так вивели його разом із тимчасом двома до ліса. Нещасні жертви викупилися від смерті, складаючи високе викупне, а то Никорович 3000 к., о. Соневицький 10.000 к., а Чайка 8000 к. Доказом цого є судові акти в Копичинцях. (Свідок К.)

59. В Хирові (повіт Старий Самбір), побивали польські жовнярі беззбройно по лиці і голові полонених та кричали: „Маєш свине Україну!“ Одному 30-літньому стрільцевя зі Старої Солі поломили руки. (Свідок І. П.)

60. В Черчу (повіт Рогатин), ограбили польські жовнярі майже ціле село. Куфри і скрині порозбивали, поклали на вози і вивезли все майно зі села. Людей катували прикладами крісів. Найтяжче побили господаря Івана Ієбу. Жертвою побоїв і насилувань впали в цім селі молоді і старі жінки. (Свідок В. К.)

61. В Чорнокінцях (повіт Гусятин), знущалися Поляки над І. Боченком в цей спосіб, що що кілька день виводили його із тюрми і давали йому по 25 нагайв.

62. В Яворові вкрали польські легіоністи селяниною Балакимови квоту 24.000 к., коли він із за цого пожалувався в команді в Перемишлі, побили його ще нагайками.

Дмитра Харамбуру і Гриця Барабаша арештували Поляки і мучили так, що Харамбура помер у вязниці в Перемишлі, а Барабаш смертельно захворів в тюрмі.

В Яворівськім повіті стягала т.зв. „летюча жандармерія“ людей на поле або толоку і там била їх по пятах. Ці побої спричинили, що властитель дібр граф Шептицький, їздив до військової команди в Перемишлі зі жалобою і жаданням усунення цего насильства.

63. В Якубовій Волі (повіт Дрогобич), зігнали польські легіоністи всіх дітей до одного будинку, впали між них із нагаями і били їх у страшний спосіб.

64. В Яксманічах (повіт Перемишль), польські жандарми, шукуючи дня 16. мая 1919 за оружжям, били людей нагайками, а відтак казали кожному із побитих клякати і цілувати нагайки.

Дня 18. падолиста 1919 впали около год. 4-тої рано польські легіонери до села і почали стріляти у село кулеметами. Люди, що ще спали, на тріск стрілів позривалися і повибігали з хат. Тоді кілько

з них стало ранені, а Матвій Казимір, пощлений в голову упав мертвий на місци.

В селі зачали польські жовнярі рабувати і мордувати. Виволікли з хати двох учеників української гімназії в Перемишлі Б. Ф. і Е. Б. і мимо того, що ті упали на коліна і просили їх о даровання життя, кількома вистрілами убили їх. (Свідки: Ю. Г., М. Г.) Опісля зачали підпалювати село і так спалили стодолу начальника громади Осила Плювака, котрого арештували і без переслухання держали 39 день в тюрмі. Спалили дальнє стодоли Панькевича, Коршинської, Герша Ліена і інших. Стодоли були повні збіжа.

Коли люди молили їх, щоби не нищили їм майна, — вони побоями людей відганяли, щоби пожежі на гасили.

Впавши до хати Ілька Копка підпалили ліжко на котрім лежало двоє дітей а матір, яка хотіла ратувати діти від смерті тяжко покалічили. Опісля впали польські бандити на попівство, де вистріляли всі свині, зрабували всю худобу, коні, корови і дощадно обробували цілу хатню обстанову пароха о. Йосифа Караповича робуючи при тім двері і вікна. Зрабовані речі вивезли на кількох возах а підводи мусіли їм дати селянє з Яксманіч.

В кілька день по тім зіхала до села летюча жандармерія шукати за брухієм. Коли селяне заперечили, мовби мали яке оружя, — польські жандарми загнали всіх до уряду, опісля по одному витягали жіноч, дітей і господарів і били дротяними нагаями по спині. Били в цей спосіб, що один з жовнярів сідав на голову, другий на ноги а двох било до крові. І. Л., 65-літноту господарови приложив польський жовняр до лиця горючі папіроску, коли він заперечив, що не має оружя і просив о переведення як найстрогішої ревізії.

65. Про польські жорстокості та рабунки в селі **Махнові** (повіт Рава Руська), чоловідає наочний свідок:

„Було се 15. грудня 1919 р. у ясну місячну ніч. Село Махнів присипане снігом спало серед нічної тишіни, коли по шівночі трьома відділами впали до села польські легіоністи. Вони від разу кинулися по хатах, рабуючи в дикий спосіб одежду, чоботи, кожухи, гроші та все, що тільки під руки їм попало. З наляканіх людей здирали одежду і білля, та казали дівчатам розбиратися до нага. В селі знявся крик, плач жінок та дітей, але легіоністи на нічо не зважали та цих, що

попали їм під руки побивали прикладами і дулами крісів, кажучи „що хотять відучити гайдамаків забаганок України“. Вкінці всіх мужчин, старих дідів і молодіж увязнили та зігнали під церкву, куди під багнетами привели також місцевого священика о. Яцева. Небавом розвиднілось. Часть легіоністів пустилася в напрямі Вербиці, друга части обсадила село та даліше рабувала. На приходстві розльокувалися три польські офіцери з командантром Мисловським на чолі, та резонували, що Польща не має причини і охоти ждати на вирішення мирового конгресу дотично Східної Галичини, бо на конгрес здаються тільки слабі, а Поляки є досить сильні, щоби самі собі взяли що хотять і кілько їм треба. В селі почули ми стріли та небавком довідалися, що є вже кількох ранених Українців. Треба було поспішити на поміч раненим. Вийшовши з хати ми побачили, що легіоністи зносять на сани кожухи, чоботи та всяке друге нарабоване добро, та готовляться відіхнати. На подвір'ю вдови Симущих, біля стайні червоніла калужа крові. Двери від її хати відчинені, а на долівці врана в нічну одежі лежала мертвa жінка в віці 40 літ. Сорочка здерта на грудях цілком покровавлена, під грудьми видніла рана від кулі, на правім рамeni та на плечах рана від багнета. Була се Текля Труш, яку польські легіоністи убили та їй багнетом покололи, коли хотіла заховати в стайні мішок муки перед їх рабунієм. Була вже 6 година рано. З за печі вилізло троє маліх дітей сиріт, та наляканими очима гляділи на свою мертву маму. Виглядали на божевільних. В сінях хати стояли збиті у купу жінки сусідки замученої Теклі Труш, неначе закамені з переляку. Нараз дався чути в другій хаті нелюдський крик і плач. Там лежала мертвa на столі молода 20 літна дівчина Марія Новосад, яку польські легіонери вбили за се, що вона взбороняла їм арештувати невинного свого батька, Івана Новосада, якого держала за шию та благала легіонерів помилування. Батько забитої, Іван Новосад, ранений багнетом через легіонера в ногу лежав на хаті з необандажованою ногою, цілком закровавлений та з болю тяжко стогнав. У стіл убитої ридала старенька її мати. В третій хаті лежав 13-літній хлопчина, Ілько Степан, якого польські легіонери без причини побили і ранили, а якого ошіля перевезено до шпиталя в Сокали. Польські відділи нарабувавши та пролявши тільки невинної крові спокійного цивільного населення, завернули відтак поспішно до любичі. (Свідок М. Я.)

66. Про страшну долю, яку прийшлося перенести цивільному населенню села Корні (повіт Рава Руська), так оповідає свідок С. Я.: Село Корні віддалене від Рави Руської на 8 кільометрів було від хвили заняття Рави Руської польськими легіоністами в дні 26. падолиста 1918 безнастальною ареною польських рабунків та знищань. Перший раз впав до села дні 6. грудня 1918 р. більший відділ польської кінніці та зареквірував без поліщення яких небудь квітів, худобу, безроги, та сіно. В кілька днів пізніше а саме 13. грудня знов ограбили Поляки ціле село, увязнили 34 селян та вивезли на Замосць до Любліна, а вкінці до табору в Вадовицях, де невинні жертви каралися цілих 9 місяців. Там побивали їх так страшно, що прим. інтернований Павло Бунда помер від удара кольбою. Дні 25. грудня 1918 предприняли Поляки наступ на українські відділи перебуваючі в околиці села Корні, підтягнули на залізничних возах під село полеву артилерію та почали острілювати село зацальними гранатами. В короткім часі були польські відділи вже в селі, та не зважаючи на се, що цивільне населення стояло зовсім осторонь від воєнних операцій, почали його масакрувати. Кількох польських жовнярів переїзджаючи попри хату Степана Процика, старенького господара, який старався охоронити в хаті перед кулями, застрілили його без причини на місці. (Свідок А. П.) Хто попав їм під руки побивали та тероризували. Слідуючого дня польська команда з польським майором Вечоркевичом на чолі видала приказ село спалити. Легіоністи розбіглися по селі та підпалювали цілі обійстя. Не поводили виносити річей ані вивозити худоби так, що з диком пішло тоді 140 господарств та згоріло понад 200 штук худоби. Серед огню, плачу жінок і дітей, реву наляканої худоби та диких криків рабуючих польських легіонерів виглядало нещасне село неначе під час нападу дикої татарської орди. Польські легіоністи били при тім кого допали, так, що від побитя померло пізніше кілька осіб. Серед лютої студени втікали куди могли босі діти і жінки та скривалися де могли, щоб ратувати життя. Два брати Іван та Петро Стороники скрилися під оборогом Каськи Зарічної. Коли їх там доглянули польські легіонери вбили Івана Стороняка вистрілом з крісу, а Петра Стороняка побили та арештували а вкінці казали йому чисти за собою машинний кріс. (Свідок С. П.) Коли до хати Марії Яворської підбігло 4 легіонерів, та хотіли підпалити її господарство,

а другі взвивали її, щоб видала гроші, які має, вона з 2 місячною дитиною на руках окружена пятеро дрібними дітьми благала їх серед плачу, щоби не палили її хати та не позбавляли серед зими даху над головою. Польські легіонери були глухі на благання нещасної жінки та на плач дрібних дітей. Тоді вхопила Марія Яворська збанок з водою та почала заливати спалену стріху. В тій хвилі надійшов польський офіцир та вистрілив до селянки. Куля зруїнила дитину в лиці, не поцілила однак Яворської. Вона хвилю занялася раненою дитиною, завинула її в кожух та дальше старалася огонь в стрілі придузити. Тоді той сам польський офіцир щераз вистрілив, куля поцілила знов дитину в лиці і вийшла вухом. Малий Михась Яворський вже не жив. В подібний спосіб убили тоді серед огня польські легіонери Миколу Гімля, який з горючої хати виносив свої речі та складав на обійстю. По спаленню Корні польські легіоністи нераз ще впадали відтак до села та рабували оставші ще людські оселі. Нарід, який розбігся по поблизу селах мусів відтак повернувшись до своєї нещасної громади, мешкати по кілька родин в кущі, в будах і землянках, в наслідок чого вибухла епідемія тифу, яка десяткувала село. Польські війська замінили гарне і спокійне село в страшну руїну, в сумне кладьбище.

Про знущання над полоненими можна би писати цілі томи.

Польське правительство не додержало заключеного між українською і польською воюючими сторонами договору дня 1. лютого 1919 в справі поведення з полоненими і інтернованими, як також додаткового договору з дня 11. марта 1919, який зістав заключений в присутності делегата швейцарського комітету Червоного Хреста.

Побоям, опльовуванням, знущанням, наругам, глузуванням, рабункам, моренням голодом, а накінець запроторюванням по всяких вогких темних та зимніх норах серед бруду та смороду та всякої погані — не має кінця. Описи зібрани від очевидців збігців, переймають жахом і так:

1. Свідок поручник Марко Вязовський візнає, що коли його Поляки разом з хорунжим Юзичинським і 21 стрільцями взяли під Львовом в полон, забрали їм передовсім годинники і гроші. Відтак здерли з них одежду та били по лиці і тілі. Жовнярі і переходяча

шублика обсидала їх найординарнішими лайками як: лайдаки, розбійники, розстріляти і т. п.⁴. Коло Бригідок у Львові перетрусили їм польські жовнярі щераз одіж і забрали все, що ще в них було, та відвели їх до смердячої вогкої клітки, де перше перевували інтерновані. Комнатка вогка, темна, без постелі, призначена на 8 осіб, а приміщено їх 30. Там їх тримали 21 днів. Їда нужденна, люде голодували. За один висказ запроторили сотника Білинського в самітну келю на 21 днів і там над ним так знущалися, що вибили йому три зуби. Там сидів він серед бруду, вошій і бломциць. Через бруд, вогкість і недостачу воздуха в цих тюремних норах вибухають пошести, передовсім пятнистий тиф, який щоденно пориває по кілька десять жертв. (Свідки М. В., Г. Ю., Н. М. і І. Р.)

2. Четар Іван Рижий, який втік з полону із Домбя, так росказує про спосіб трактування полонених і інтернованих: Коли мене арештували і вели вулицями Львова до корпусної команди, чув я по дорозі такі оклики Ляхів: „пошо вести того караїма, повісити його“ і т. п. На команді здерли мені зі шапки офіцерську розетку і ремінь, яким я був перепоясаний та списавши зі мною протокол відвели мене до офіцирської келії (польова страж охорони земської). В брудній, повній сміття комнаті, лежав на збитім з дощок барлозі на трачині, Др. Сенкевич, коло його сидів о. Гошовський, парох Збоїск, хорунжий Яросик, а крім цього кількох офіцірів Жидів. Першу ніч я перележав на столі, мимо окупу аложенного профосови; окуп це там вже приятий звичай! Харч неможливий, ніхто навіть ложкою не рушив подаваної поживи; нехарність така, що нема слів аби її описати. Багато людей нездужало, деякі вмирали, — а лікаря не було. Наші селяне від буків аж попухли. Їх держали кілька день в пивниці (льоху), не даючи нічого їсти. (Свідки: Г. і Я.)

Около 3. грудня 1918 переведено нас до гарнізонового шпиталю на Замарстинові. Тут з ніким не вільно було бачитися, ні розмовляти. Тут приведено суддю Устяновича, так побитого Поляками, що цілий тиждень лежав у ліжку непорушно. На тілі його було повно синяків. Около 10го грудня 1918 перетранспортовано нас знову до бригідок. Тут збільшилося наше товариство із за прибуття судді Насади і четара Ліщинського. Сторожа в бригідках буда постійно пьяна. Над мужвою знущалася в немилосерний спосіб. Одного міщанина з Винник закувала сторожа в кайдани за це, що буцімто він хотів втікати.

Першу ніч перележали ми всі без накриття на підлозі в кімнаті без шиб. Мужва 4 дні не дістала жадних харчів, навіть води, та весь час була замкнена по 50 людей в одній келії так, що стояти майже не було місця, не то сидіти або лежати. Свої фізіологічні потреби мусів кожен полагоджувати таки в цій самій келії. Можна собі уявити, який воздух і яка чистота там була. Старшина одержувала на снідання печену замералу бульбу, а на обід капусту, або й нічого. З людей здирали останнє плаття. Виходили звідтам босі й майже голі. А грабежей допускалися не лише польські рядовики, але й люди з університетським образуванням і так дня 19. грудня 1918 на св. Николая явився в моїй келії Др. Онест, суддя, Поляк, з двома жовнярами і велів зняти з мене однострій, нібито, як казав, на приказ „кватермайстра“, а коли я протестував проти цого, прискочили до мене жовнярі легіоністи, здерли однострій, а мені дали якесь старе лахміття. Бачив це хор. Стефан Голод, з яким онісля зробили це саме. Командантом бригадок був капітан Рудка. Дня 21. грудня додали нам до товариства ще о. Ковалика, пароха Скнилова, чет. Красноперу і щдх. Красноперу. Дня 22. грудня 1918 зігнали 180 людей, трьох старшин, між ними і мене на подвіря і відіслали нас на станцію. Ні кому не вільно було по дорозі приступити до нас, а одного стрімля, що поважився з ряду говорити зі сестрою, яка йшла побіч хідника, побив польський хорунжий, легіоніст, по лиці, а сестру його казав арештувати. По дорозі від Перемишля, сторожа, що нас ескортувалася грабила і забирала все, що лише в кого побачила. Товариша Белебея, який протестував проти цого, легіоністи сильно побили, а потім на станції Рогізно викинули з воза до рова і застрілили двома вистрілами. Ескортуючі польські жовнярі поводилися прямо як бандити.

3. Свідок Іван Любачевський подає, що його разом з 70 арештованими Українцями гнали польські міліцянти до Тернополя, де 12. червня 1919 всі ночували на бруку під муром. Там із нього стягнули черевики, плащ, блузу, штани, в заміну за старе лахміття. Відтак із Тернополя гнали їх далі — разом вже близько 250 людей — пішки до Львова. По дорозі били їх нагайками і прикладами крісів. Прозивали, ганьбили, штовхали, а коли з голоду і втоми люди падали, бо нічого їсти не діставали, то ескортуючі жовнярі підганяли їх прикладами крісів. По дорозі померло внаслідок цього 5 людей. Така нагінка аж до Львова тривала 3 дні.

Катування і побої селян переходять всякі границі. При міром до села приїздить польська летюча жандармерія, згонює і замикає до громадського уряду або до школи старців, жінок і дітей, а опісля йде в село і щід покришкою шукання за оружжям, рабує все, що її в руки попаде. Селян побиває нагаями, та копає ногами гірше худоби. Коли ж хто від тих побоїв зімліє, то відтирають його водою, а потім бути дальше.

І так прим. дня 7. липня 1919 перевели польські жандарми таку екзекуцію в селі Германовичах, пов. Перемишль, де замкнули священника, старців, жінок і дітей в громадській хаті, виробували опісля всі хати й загороди селянські та побили нагаями селян. Наприклад. Василь Паславський дістав 85 нагай, Іван Окарма, 70-літній старець, 35 нагай. Цей последній внаслідок цих побоїв смертельно захворів. Це саме зробили Поляки в селах Яксманічі, Селиська, Негрибка, Пикуличі, Сілець, пов. Перемишль, Шіллуби пов. Яворів, де людям при побоях повибивано зуби й поломано ребра.

Часто жандарми входять до хати і кажуть собі давати їсти. За гостинне приняття розтягають відтак газдиню на лаві і бути. Таке сталося в отсіх селах: Болехівці, Михалевичі, Ганевичі, Гаї, Добрівляни, Вязовичі, Солень, Рихвичі, Колнець, Модрич, Старе село, Снятинка, Нагуевичі, Трускавець, Літиня, Унятичі, Східниця, Кропивник новий і старий, Манастирок, Літня, Бистриця, пов. Дрогобич, і др.

Немилосерних побоїв селян та головно дітей допускалися Поляки мало що не в кожнім селі, особливо там, куди переходила ославлена IV. дивізія Александровича, прим. в Станиславівськім повіті: в Колодіївці, в Крехівцях, в Радчу, в Підпечарах, у Вікторові, в Опришківцях і др.

Свідок Слюсар Данило росказує: Одного дня зайшов до моїх хати польський легіонер та питався, чи я немаю дома ніяких військових речей. На мое заперечення, почав в хаті усе перевертати і очевидно нічого не нашов. Це його так розлютило, що кинувся на мене і почав мене сильно бити. Мою дочку, 18 літну дівчину, яка перед плачу просила його, щоби перестав надімною знущатися, вдарив так сильно в груди, що дівчина зімліла і впала на землю. Мене завів легіонер на постерунок. Там знова польські жовнярі били мене, але я вже не здавав собі справи з цого, що зі мною роблять, бо з болю зімлів. В якийсь час опісля завезли мене до табору в Переми-

шлі на Засянню. Там записався я хорим і лікар, оглянувши мене, виставив мені посвідку, щоби мене не брали на роботу. Одного дня стояв я біля бараку, коли надійшов польський сержант Віонцек і зі словами: „Ти свине не хочеш йти на роботу“, витягнув шаблю і почав мене бити і копати, тяк, що повибивав мені зуби. Я впав на землю і тоді Віонцек кинувся на Северина Стрижевського з Нижнева, пов. Камінка стр. і так його побив, що Стрижевський за 4 дні помер. (Свідки: С. Д., К. Г., П. М.)

Про спосіб арештування і поведення з арештованими вказує декілька оповідань арештованих, які самі це переходили, а яким вдалося віддерти з рук польських наїздників і прибути поза межі польської окупації. Кілька таких образків позволило собі тут навести, точно по оповіданням цих, які на власній своїй шкурі зазнали гаразду польського панування.

а) А. К. розказує, що в Трускавці арештували Поляки і зігнали кілька десять мушчин на одно подвір'я, наказали їм копати рів, впустили в цей рів гноївку, а відтак зачали по нелюдськи побивати отсих людей. Побитим опісля приказали, держати збиті голі ноги 2 години в гноївці. Від побоїв померло 2 старців.

Арештування були масові. Перш усього виарештовували інтелігентію і свідомих селян. Жандарми впадали нічю і забирали дуже часто неодітих людей, як прим. о. Грушевича зі Смільної, повіт Дрогобич. Передане о. Грушевичові білля забрала жандармерія для себе. З о. Грушевичом виведено з вязниці між іншими о. Яхна зі Заліктя і 7 інших священиків зі Старосамбірщини і Турчанщини. На двірці в Перемишлі були ці священики на таку наругу виставлені: З маси інтернованих Українців і Жидів вилучено священиків і поставлено їх в ряд та наказано їм робити вільні вправи під командою одного Жида. Численна публіка приглядалася тому спектаклю і глузувала.

б) Поручник В. К. розказує ось що: Мене арештували в Станиславові на приказ польського поручника Дра Сендзіміра і відстavili до Львова. Ще заки нас всіх арештованих завагонували до возів, казав Сендзімір мені і другим полоненим роздягнутися до нага, перетрусив нашу одіж, забрав гроші і всі дорощі речі та відтак на пів голих, велів всадити до вагонів. В половині дороги в Ходорові висаджено нас з поїзду, обробовано до решти і бито кожного із нас

по черзі буками і канчуками. Ми остали без убрання і без чобіт. Наше положення було роспучливе, бо навіть і втікати не було в чім, колиб хто був зважився на це. В дальшій дорозі ескортуючий відділ польського війська побивав нас знову нагаями.

У Львові повели нас зі стації до бригідок. По дорозі польська публика ставала, прозивала нас словами, яких з огляду приличності годі навіть повторити, плювала на нас, підюджувала ескортуочу сторожу, щоби нас на місці повбивала. В бригідках застали ми понад 2000 увязнених цивільних й військових Українців обох полів, інтелігентів та селян. Десятки людей сиділо в маленьких клітинах, де й фізіологічні свої потреби полагоджували. Харч складався з брудної чорної теплої води (мала це бути чорна кава!), з напів сирої капусти і куска хліба. Развраз сипалися на нас нагаї. Били всіх без розбору, старих, сивоволосих священиків, селян, пані і панночки. Одної ночі привезли до нас з команди львівської жандармерії побитих двох українських офіцерів, які були так страшенно помасакровані, що в очі повиниали. Їх назвищ не тямлю, та між інтернованими було багато, які їх знали особисто. По трьох тижнях побуту в бригідках вибрали з помежі нас полонених 120 старшин і їх ескортую легіоністок (для більшої наруги) повезли нас до Перемишля. Ми їхали туди три дні. Цілий цей час ми не дістали ні крихітки страви або куска хліба. Навіть води не можна було напитися, бо хто тільки вихилився за двері вагону, того зараз били нагайками. Та не лише жовнярі, але й залізничники знущалися над нами. З Перемишля повели наш транспорт до Никулич. Там повсаджувано нас до малих кліток, довгих на 2 м., а широких на 3 м. по 25—30 чоловік в одній. Нікого звідтам не пускали. Їсти не давали нічого. Ми довідалися, що поїдемо до Берестя. Перед виїздом кликали кожного із нас осібно до канцелярії, казали розбиратися до нага, забирали і крали наші остатки, а ошіля казали вбиратися в приготоване лахміття. Багато із нас було цілком босих, багато без штанів, деякі без сорочок і капелюхів. В такім стані виведено нас на місто. Ми мусіли переходити ріжними вулицями три рази вздовж і поперек, причому багато падало на пів живих з утоми, побоїв і голоду. До Берестя ми їхали 5 днів. Через цілий час їзди нас безвинно били. Ми жалувалися на це перед командантом ярославської стації та дістали від нього відповідь, що жовнярам вільно бити. До Берестя ми приїхали 30 червня. Їсти ніде не давали майже

нічого крім брудної води, званої „чорною кавою“ і трошки рідкої зупи на обід. З голоду люди їли траву, листя з дерев, а навіть терпіття.. В Берестю лютують пошестні недуги, головно голодовий тиф. Помочі лікарської ні ліків немає. Денно вмирає 40—50 осіб. Багато жовнярів кидается з розпухи в Буг і кінчить так своє життя самовбійством, бо волить згинути відразу, чим зави-рати поволи з голоду і побоїв в польськім пеклі. Нас держали в Берестю в підземних казармах кріпости. Ми спали на землі, без соломи, без жадних накривал. Є там також полонені більшовики, та з ними Поляки поводяться краче, чим з нашими жовнярами. Українські підполковники Шеллер і Малик хотіли піти до команданта табору з жалобою та за це вкинено їх до темниці. Найбільше знущався над нами станиславівський польський поручник Лябан. Табор в Берестю призначений очевидно на це, щоби вигубити всіх Українців, які там дісталися. Мені вдалося втечі 7. серпня 1919.

в) Командант 2 полку отаман Іван Одовійчук так представляє відносини долю полонених і інтернованих: Поручник польських військ Янушевський казав мені розібрatisя до нага, при-чім зрабував мені 1100 гривень, годинник і забрав собі частину мо-го убрання, а то офіцирський і гумовий плащ, в який зараз убрався, причім його помічник бив мене нагайкою по голові, завдаючи мені велику рану на лиці. Мою обручку здирано мені так нахабно з пальця, що мене зранено. Замість моого убрання дано мені лахміття. В лах-міттю заведено мене до села Бережя, де вже було більше полонених. Тут був я свідком таких самих знущань над іншими. В присутності польського майора Пітля кожного обробовано і бито буками до крові; полонених, які служили при машинових крісах рубано шаблями так, що кожний із них мав на тілі по 5—6 ран. Цих, що втратили притомність внаслідок побоїв, відвезено до Золотого Потока. По дорозі зневажали нас у всілякий спосіб, а один фельдвебель бувби мене застрілив, бо вже приложив мені револьвер до грудей, якби не це, що його завізано в тій хвилі до команданта. Опісля серед знаруг і побоїв замкнено нас до тюрми. В ночі забрано хорунжому Кузьмі з наказу польського шта-бового офіцира шкіряні камаші.

Через цілий час транспорту від 11.—16. липня 1919 не дістали ми нічого їсти, а населення, яке старалося нам децо подати, польська

сторожа відгонювала. По дорозі, передовсім в Станиславові масакрувала нас навіть залізнична служба, била до безтями. В Перемишлі загнали нас до бараків на Засяню, де командантом був польський поручник Недзвецький. Цей велів нас замкнути в маленьких келіях по 13 і більше разом в сусідстві уступових місць. За дозвіл відчинити вікно келії на годину зажадав від нас вязничний сторож по 100 к.! В цих вязницях була запроторена велика скількість інтернованих світської і духовної української інтелігенції. Поведення з нею було страшне. Перед полуднем о годині 10-ї виганяли їх нагаями з келій, казали їм скакати, повзати на череві і то ще — для наруги! — в супроводі співу українських народних пісень. Хто цього робити не хотів або не міг, того били нагаями. В цім таборі інтернованих в Перемишлі на Засяню застали ми тоді около 20 українських священиків, около 150 осіб із української світської інтелігенції, около 30 жінок і дівчат та около 100 селян. В цім числі ми бачили жінки з малими дітьми, малолітніх хлопців, дівчата, інвалідів і старців а навіть одну глухоніму жінку та інваліда без правої ноги і без обох рук, і т. п. В таборі була окрема сторожа, якої задачею було лише бити дротяною нагайкою кожного, хто її тільки в руки попав. Зараз першої ночі побила вона 75-літнього старця так, що він слідуючого дня ранком помер.

Дня 19. липня 1919 привезли там українську місію „Червоного Хреста“, зложену з 4 осіб, яку Поляки всупереч усім постановам міжнародного права держали замкнену місяць у Львові, а відтак привезли її сюди. Дня липня 1919 зложено із полонених транспорт, на якого чолі поставив командант, польський поручник Недзвецький, двох українських полонених жовнярів. Він велів їм дати синьо-жовті ленти з написами: Петлюра, Петрушевич, Україна і т. д. і наказав їм співати сороміцькі пісні, а коли вони зборонювалися, велів їх бити нагайками. Так воджено транспорт вулицями міста, причім публіка шлескала в долоні. В подібний спосіб відправлювано кожний транспорт. Дня 28. липня 1919 привезено нас до Берестя Литовського. Там поміщені нас в двох шопах призначених до перевування саперських матеріалів. Там не було ні причин, ні вентиляції, ні вікон. В цих шопах, вибудованих на просторі 200 кроків довжини

а 150 кроків ширини, заprungорили Поляки 5500 осіб, так, що нічю не ставало місця до спання, а перейти серед натовпу взагалі не було можна. Воздух був такий, що ми майже дусилися. Не було там свіжої води так, що треба було пити нездорову теплу воду з Буга зі заразками всяких недуг. Табор окружений кільчастим дротом. Коли ми просили команданта кріпості генерала Іамоту о полегші, заявив він: „Будьте раді, що взагалі живете, коли вам захотілось воювати, то здихайте!“ І дійсно в цім пеклі мерли люди як мухи, передовсім із голоду. Давали там два рази денно їсти ось що: рано горячу, брудну, чорну воду, звану чорною кавою, в полудне фасолеву зупу, але цеї зупи було так мало, що половина інтернованих не діставала нічого, а друга половина кидалася на їду мов дикі звірі, щоби хоч трошка її дістати! З голоду зіли (спасли) арештанті всю траву і листя з дерев в таборі. Люди ледве рухалися із місця на місце. Багато із них вже були так обезсилені, що годі їм було піднестися і вижидали смерти, як спасення. В таборі панувала епідемія тифу і червінки. Денно вмирало до 50 осіб, не було ні ліків, ні лікарської помочі. По таборі вешталися польські легіонери і ще тих ходячих трупів побивали нагайками. Образу нужди, бруду, а з тим і розпуки людей, яких обсіли волі і всіляке plugavство, не годен ніхто зобразити словами.

Одного разу приїхав там на оглядини французький офіцир, але Поляки сказали, що ми більшовики, то він з нами навіть не говорив та відіхав.

г) Поручник українських військ У. С. С. Микола Меркун, який втік з табору полонених в Сталковій коло Познаня, так описує долю полонених і інтернованих Українців:

Мене полонили Поляки в селі Качанівці коло Підволочиськ разом з полковником Маликом. З фронту перевезли нас до Тернополя і всадили у тюрму. Тут вже було чимало наших полонених, арештованих і інтернованих. Всі сиділи всуміш. По кількох днях т. с. 16. червня 1919 вивели нас із тюрми для дальнього перетранспортування, бо наші війська наблизувалися під Тернопіль. О год. 10 тій перед полуднем прийшла ескорт польських жовнярів, які кинулися по наших комнатах, щоби зганяти нас на подвір'я тюрми. Тут вони гнали всіх мимо цего, що з огляду на лихе приміщення багато людей тяжко занедужало. Я наведу назвища хорих лише з одної моєї ком-

нати: четар Петрівський, хор. Чайківський і проф. Івашкевич. У них горячка доходила до 40 степенів та невважаючи на це, польські жовнярі на приказ свого команданта зігнали їх з ліжок. Були між ними й жінки з малими діточками і всі вони мусіли йти з транспортом. Їх спазматичні плачі і обмороки викликували не спочуття, а ще брутальніше поведіння з боку польських жовнярів-бандитів. Нас повезли в напрямі Золочева. Тяжко хорих несли наші люди позаду. Зараз на передмістю стрінулися ми з польськими почастунками. Жовнярі били нас прикладами крісів і домагалися, щоби нас всіх вистріляти. Цивільне польське населення обкидало нас камінням і усім, що лише йому у руки попало.

Дальше почали польські жовнярі з ескорти обдирати кожного з нас із чобіт, одежі і грошей так, що в короткім часі багато з нас (між ними і я) опинилися лише в біллю, без одежі і обуви.

Заки ми дійшли до Озірної, померло 8 людей з транспорту. Трупи оставлено при дорозі. Їсти не давали нам нічого, а навіть води не дозволяли напитися. Дня 17. червня 1919 ранком ми доволіклися до Золочева, де держали нас на площі перед „Соколом“ 8 годин, щоби дати змогу військовим і цивільним знущатися над нами.

О 3-ій годині пополудні 17. червня прилучили до нас ще золочівський транспорт 800 людей і провели на залізничну стацію звідки ми відіхали в напрямі Львова в товарових вагонах по 50—60 душ в одному вагоні крім ескорти. Другого дня т. е. 18. червня 1919 ранком заїхали ми на головний дворець Львова. Яких 10 мінут пізніше заїхав на стацію польський транспорт 28. п. п. і немов нарочно остановився на шляху рядом з нами. Зараз почалися ходження польських жовнярів по наших вагонах і побивання „гайдамаків“. Польські залізничники ходили також по всіх вагонах і придавлялися кожному із нас з окрема, шукаючи за знайомими їм „злочинцями“. Між іншимиувійшов до нашого вагону один залізничний інженір, — як я дізناвся отісля: Кшиштоович — і пізнав між нами інженера Малішевського. В цьому моменті визвірився Кшиштоович і так, між іншим, сказав до інженера Малішевського: „Ty skurwy synu, toś ty skazał na śmierć 18-tu Polaków w Złoczowie których żywcem zakopano w ziemię. Jeżeli bym miał rewolwer, zastrzeliłbym cię jak psa“.

По цих словах вийшов із нашого вагону і відтак якийсь час балакав з польськими жовнярами, які стояли біля нашого поїзду. За хвилину ціла юрба польських жовнярів кинулася до нашого вагону і стала розпитувати: „Gdzie jest skurwy syn sędzia?“ Жовнярі з ескорті вказали на інженіра Малішевського і зараз безчисленна скількість нагайів посыпалася на голову п. інженіра; під ударом нещасний повалився на поміст вагону. Та ще й тепер били його жовнярі нагаями і копали чобітьми. Роззвіrena товпа, що не могла вже поміститися у вагоні, захадала, щоби виволісти нещасного із вагону. Жовнярі це й зробили. Товпа обкладала тепер дальнє побояни безталанного, копала ногами й щойно тоді, як інженір Малішевський втратив притомність і не давав знаку життя, вкинуто його назад до нашого вагону. На щасте їхав з нами санітарний четар Равсе, котрий занявся п. Малішевським і через яких три годин привів його назад до життя. А треба знати, що інженір Малішевський ніколи в Золочеві як суддя не урядував і стояв оподалік всякої політики. Ми все стояли у Львові і щойно коло години 4-ої післяполудня вийшли ми дальше в напрямі Кракова. На кожній залізничній стації вже ждали на наш транспорт люди, щікаві побачити Малішевського, одержуючи заздалегідь телефонічно відомість, що він їде. Приходили військові і цивільні залізниці урядники, вищі і нищі, старі і молоді, панночки і всі лише опльовували нещасного, що в калужі крові напів живий лежав на помості вагону, а дехто й копав його ногами. Тому, що люді нічого не їли, а у вагонах було немов у найбруднішій стайні, кинулися серед нас недуги. В Ярославі винесли 30 людей до шпиталю, відтак в Кракові 140 людей, а зоки ми прибули до табору — нових 100 людей занедужало. По дорозі померло 64 осіб із нашого транспорту. У табор в Стшалковій ми прибули щойно 24. червня. Дня 25. червня 1919, коли нас ведено із бани, завівав польський підпоручник Маліновський, адютант команданта табору до себе інженіра Малішевського і на наших очах знову яких 20 польських жовнярів, що стояли біля названого саме підпоручника, кинулося бити інженіра Малішевського нагаями куди попало, спершу одітого, а відтак здерли з нього одіж і били по голім тілі. Не вчислюючи копняків, дістав інженір Малішевський кілька десять нагайів, причім зломили йому чотири ребра, вибили праве око і так

з масакрували, що ціле тіло інженера Малішевського вкрилося одною страшною раною.

д) Семен Кузьмин розказує, що попав в полон 22. мая 1919. Польські жовнярі обдерли і обрабували його і скованого завезли до Турки. 4 дні держали його без їди. В дорозі до Берестя Литовського був з прочими транспортованими предметом наруг і змущань з боку цивільних Поляків, найбільше в Ярославі. Одного українського полковника з придніпрянської України, якого від шпиталю в Станиславові, побили польські жовнярі палками, викрикуючи: „То за Львів!“ Почин до цього давали самі польські старшини, які завзвивали своїх підчинених до розстрілу кожного Українця на місці.

Раз зібрали польські пости по вечорі українських офіцирів і священників і приказали їм танцювати і співати а самі із неплачаних глузували. Транспорт арештованих завезли до Сокала, де задержався до вечора. Голодні люди звернулися карткою до українського Комітету Допомоги, який по довгих заходах в команді дістав дозвіл принести їм дещо поживи. Та ціла допомога (хліб, напіrosi і пр.), пропала в руках польських жовнярів. По дорозі в Ковлі знов обробовано інтернованих і полонених. Жалоб не позволяли вносити. (Свідок С. К.)

Тaborи інтернованих і полонених.

Для дополнення ілюстрацій, як Поляки стремлять систематично до вигублення всеї української інтелігенції та свідоміших селян та взагалі до винищення українського народу, хочемо описати кілька тaborів полонених і інтернованих на основі опису очевидців, які в таборах довший час перебували й пережили там тяжкі лихоліття.

Запримітити треба, що арештованими, інтернованими і полоненими Українцями є також переповнені всі галицькі судові вязниці, в яких їх трактується не як людей, що остають в слідстві, але багато гірше чим засуджених за злочини злочинців, тому то гинуть вони там як мухи з голоду і ріжких пошестий. Інтерновані і полонені притягнені є крім того всуміш по ріжких тaborах — давніших австрійських або московських тюрмах і тaborах для воєнних полонених або для арештантів, — а то Львові, в Перемишлі, в Пикуличах під Перемишлем,

в Домбю під Krakowem, у Вадовичах, у Висничу — усе в Галичині, а крім цього в Модліні, в Дембліні, в Щипорній, в Повійонзках біля Каліша, у Варшаві, в Берестю, в Томашові, в Холмі, в Грубешові, у Володаві, в Бялій, в Більську, в Соколові, в давній російській імперії, а накінець у Стшалковій у Познанщині.

I. Табор інтернованих і полонених в Домбю.

(По зізнанням очевидця, який там пересидів півтора місяця.)

„Є це великий, три кільометри від Krakowa віддалений давній австрійський табор воєнно-полонених, в якім вчасі війни було приміщено около 12.000 полонених Москаль, а отісля Італійців. Тепер приміщено там кільканайцять тисяч інтернованих і полонених самих Українців.

Цілий комплекс бараків, переважно дерев'яних, окружений високим парканом і кільчастим дротом в 4 ряди. Довкруги паркану з обох сторін, а також в середині табору між бараками с густо поставленою сторожі. В поодиноких дерев'яних бараках, призначених для приміщення інтернованих селян і полоненої мужви, без вікон і вентиляції, на дерев'яних причах без соломи і постелі, на голих дошках в двох рядах, один над другим приміщені по 100 і більше осіб в цім самім переділі. В переділах, з яких інтернованим виходити не вільно (при кожнім бараці стоїть сторожа) в літі панує неможлива духота, в зимі докучливе зимно. Інтерновані і полонені пообдирані, голодні, зі запавшими щоками, ледви порушуються, виглядають як трупи. Їх денна їда складається рано з одної хохлі чорної теплої води, яка має представляти чорну каву, а одної четвертки чорного хліба, а в полуслон з буракової або брукової зупи з вивареними в ній бруквами; іншої страви не дістають. Тож не дивниця, що люди примирають з голоду, а пятнистий тиф і червінка поширяються в такий застрашуючий спосіб, що щоденно вивозять з табору по кілька десять (30—40) трупів; хорих вивозять до шпиталю в Krakові, де також велика частина із них гине. Інтернована інтелігенція, а є між нею послі, університетські професори, крилошани, декани, священики, всякого роду урядники, адвокати, лікарі, професори, властителі дібр і полонені українські офіцери. Нікому з табору виходити, ані до табору входити не вільно. Всякі відвідини і комунікація зі зов-

нішим світом виключені. Почта підлягає строгій цензурі, часописів не допускається. Ригор в таборі тюремний, за найменчу дрібницю запроторюють до осібної арештантської келії. За втікачами сторожа стріляє, а коли кому вдається втечі, то хиба завдяки польській продайності; в часі довгого сидження подерлося інтернованим білля і одіж так, що ходять в лахміттях! З інтернованими і полоненими, які сидять там всуміш однаково трактовані, поведіння крайно жорстоке. Крім кількох одиниць всі прочі, а є їх кільканадцять тисяч, не мають ні одного сотника, тому, що команда табору відобрала усім гроші. Тож при такім харчі, як вище подано, всі вони засуджені е на повільне нищення і смерть, яка там розгостилася на добре, забираючи що раз то нові жертви. Із числа інтернованих і полонених в Домбю, беруть Поляки деяких як робітників на роботу до Krakova, згортали болото, товчи каміння, замітати вулиці і т. п. де цьковане шовіністичними, вінешпольськими часописами населення, зневажає їх і висміває.

Дня 3. червня 1919 справили польські жовнярі залоги в таборі в Домбю погром на Українців, побиваючи більше як 700 інтернованих та полонених прикладами кісів, нагаями та залізними прутами. Було це так: Командант табору, польський сотник Кроковський (перед війною суддя в Сокалі), приклікав до себе польських жовнярів і заявив їм, що можуть аж до вечора слідчого дня погуляти собі в таборі т. с. безкарно бити інтернованих і полонених Українців. Вечером цього дня з'явилися в таборі, ще перед нічним сигналом, збільшені польські патрулі. В руках кожного польського жовняра находився залізний прут або плетена нагайка. На подвірю проходжувалися полонені. Поляки кинулися на безборонних людей та почали їх немилосерно бити. Ще в пізну ніч ходили польські патрулі по бараках та знищалися над полоненими. Навіть жінок не пощастили, а вдерлися до кімнати, в якій вони спали, і лаяли їх та обиджали. — Другого дня продовжали Поляки погром і тоді дуже важко побили українського старшого десятника Москаlevича.

Повище представлений відносини в Домбю є однаке в порівнянню з умовами в інших таборах о много лішні. Ці „лішні“ відносини у Домбю є цего роду, що навіть вінешпольський часопис „Ілюстрований Курієр Цодзенни“ з 29. вересня 1919, уважав вказаним забрати в цій справі голос протесту та звернути увагу польського загалу

і польських властей на це, що сидять там ріжні люди цілими місяцями (а деякі вже близько щільй рік), не знати із за якої провини і за що. Бо треба знати, що нікого з інтернованих навіть не переслухано та не ведеться проти нікого ніяких доходжень.

Під теперішну пору находитися в бараках ще окото 6000 інтернованих і полонених Українців, між якими є цивільних інтернованих інтелігентів 250 (в цім числі 26 жінок), далі залізничників ріжних степенів около 200, інтернованих селян є 2164, полонених селян жовнярів 360 і т. п. По званню сидить там 23 священиків, 71 ріжніх урядників (між тим 21 судовиків), 5 вільного звання (адвокатів), лікарів і нотарів, 5 гімназійних професорів, 84 народних учителів і т. д. З чільніших громадян сидять там ще досі адвокат і бувший парламентарний посол Др. Загайкевич, директор Александер Ярема, контролльор М. Кебузинський, професор Андрій Сабат, директор Гайдор Білинський, надревідент О. Юрчинський, суддя Александр Колодій, радник Омелян Підлящецький з жінкою, парох і бувший парламентарний посол о. Стефан Онишкевич, крилошанин і декан о. Андрій Бенін, парох о. С. Кульчицький, парох і декан о. Григорий Мороз, ігумен О. О. Василіян о. П. Котович, парох В. Венгринович, парох К. Костецький, інженер П. Даюбінський, властитель дібр І. Жуковський, властитель реаль. Т. Будзиновський, нотар Ал. Свистун, суддя З. Турянський, рахунковий радник І. Стронський, управитель школи К. Целевич, ревідент залізничний М. Рудинський, салін. радник М. Велькопольський, парох і декан о. Я. Косоноцький, властитель реальності і бувший посол Антін Старух і т. д.

2. Табор інтернованих і полонених у Вадовичах коло Krakova.

В цім вибудованім для воєнно-полонених таборі, в однім із найгірших бувших австрійських таборів, сидить тепер окото 15.000 інтернованих і полонених Українців. Йх приміщення і положення є ще оного гірше чим в Домбю, бо всі бараки там нуждені, деревляні і без вікон; в них в літі невиносна горяч, в зимі старший холод. З інтернованими і полоненими поводяться там ще гірше чим в Домбю. Сторожа побиває інтернованих і полонених, а був навіть случай, що одного полоненого, сторожа без причини пробила багнетом на смерть. Українського стрільця Шаповала

вбила там польська сторожа під час роздачі обідів залізним прутом, призначеним до чищення кріса, що навіть провірила одна місія. Між інтернованими находитися одна українська санітетка, яка мусіла ходити в штанах, бо польські легіоністи обдерли її до сорочки. Відносини санітарні там не можливі, недостає всякої лікарської помочі, тому люди мрутъ масово. Морення голодом в таборі дійшло вже до того, що один хліб давали на пять осіб, відтак на шість, а вкінці не давали нікому ні куска хліба. За те для „забезпечення“ проти бунтів поставили довкруги бараків кулемети.

Від вошів, блощиць в таборі аж кишить, а недостача постелі і незмінювання білля та безнастаний голод стали причиною заразливих недуг (п'ятнистий голодовий тиф), які щоденно поривають кілька десять жертв. Одного разу не дозволено інтернованим за кару виходити довший час із бараків так, що вони мусіли навіть свої природні потреби заспокоювати у нутрі бараків — у шальках на їду. (Свідок П. Р.)

3. Табор інтернованих і полонених в Берестю Литовськім.

Найстрашніший за усіх це табор в Берестю Литовськім. Табор міститься в старій, страшній вже своїм виглядом тюрмі з часів московського царства, і в тзв. Шопи-Бут, дряхливих, примітивних бараках, які під час війни служили австрійській армії за склад саперського матеріалу.

Відносини в берестейськім таборі страшні. В твердині харч недостаточний, недоварений, без соли і непоживний. Що дня вмирає близько 20 людей. Санітарні відносини нечувані, — хворі, навіть з заразливими недугами, лежать біля здорових. Полонені, знаючи, що волі не так скоро їм діждатися, благають смерти, щоб тільки скінчити ці муки. Відділ для старшин не кращий за інших. Без води, кімнати нехарні і вогкі, воздух гнилий аж дусить. — Одного разу заїхала до табору в Берестю місія американського Червоного Хреста, щоб роаглянутись в тутешніх відносинах. В імені усіх полонених виступив один старшина, та жалівся на страшне положення і муки, які переходяти полонені в цім таборі. Вислідом цеї жалоби було поліпшення харчу на протязі одного тижня. Та польські жовняри кріваво пімстилися на згаданім старшині. Вони його так довго били аж ціле тіло купалося в крові, а огіля горючі рані посыпали сіллю, — „щоб задержати кров“. На пів мертвого кинули ще й до рова. Що огіля з старшиною сталося, годі було дізнатись.

Про відносини в Шопи-Буг росказує б. полонений український старшина І. О. ось що:

„До Берестя ми приїхали 23-ого липня. Нас не хотів прияти задля браку місця жаден другий табор — ні в Варшаві, ні в Івангороді, ні в Щипюрні, ні табори в Познанщині, отже відставлено нас до ново назначеного табору в Берестю т. зв. Шопи-Буг. Ця шопа, це комплекс довгий на 200, широкий на 150 кроків. На нім стоять 2 більші й 1 менша шопа, які служили за австрійських часів на склад саперських матеріалів, отже бараки є голі, без долівки, без провітру й вікон. Стоять вони над самим берегом Буга. Перед першим малим бараком є лятрина, призначена для цілого табору. Перша шопа поділена на дві частини. Одна призначена для офіцірів, друга на шпиталь. Дві дальші призначенні для мужви. На цім окраїні землі сидить збита маса 5500 людей. Сидять всі просто один другому на шиї. Прохід немисливий, бо колиби вийшли з бараків всі нараз, то не сталоб місця. Воздух страшний. Ми просили команданта табору польського підпор. Зборовського зі Львова, щоби усунув нас з нашого бараку, який находився на 3 крохи від лятрини, але безуспішно. Страшніщою звірюкою в людськім тілі його помічник — польський підпор. Бренер. Води чистої нема ніде. Таборувесь обсований дротом. Тому приходиться пити воду з Буга, яка в цім місці занечищена калом й відливами з лятрини. В бараках нема жадних прич до спання ані клаптика соломи. Усе спить покотом на сирій землі. Раз зявився в таборі командант твердині ген. Шамота. Ми прохали його о полегшу, на що він відповів: „Будьте вдоволені, що живете! Ви пощо билися? Коли вам вле, то здихайте й так!...“ І справді гинуть наші люди в тім пеклі скорше, чим муhi. Перш усього від голоду. Їсти дають два рази на день. Рано тепла вода звана чорною кавою, після полуночі горохова зупа. Та зупи дають так мало, що половина арештантів не дістает нічого а друга половина хапає немов звірята по пару горошків прямо в рот. Як ми прийшли до табору, всюди ще зеленіла трава й листя не деревах. Тепер з них ні сліду. Люди повискубували траву зі землі й пообривали листя з дерев та поїли. Всі повиснажувані, ходять немов живі трупи зі западеними лицями й очами. Багато вже обесилених до такої ступені, що не може піднятися з барлога й тільки серед мук жде на смерть, як на спасенне. В таборі царить страшна

епідемія тифу, горячий червінки. Денно вмирає приблизно 50 людей. Нема жадних ліків ні лікарської опіки. Між полоненими є 2 наших медиків та вони безсильні. Одно, що роблять — це переносять найтяче хорих до т. зв. шпиталю, який віддалений від других бараків на кілька десять кроків й тут хорі догасають. По таборі ходять польські жовнярі й побивають тих напівживих трупів в лахміттях нагайками. Всюди роздаються проймаючі крики божевільних, яких ніде не вивозять. Решта сидить по кутках на пів года й беззпинно оббирає себе з насікомих, якими люди обсипані немов порохом. Справді картина гідна уяви Данта. Раз прийшов оглядати наш табор якийсь французький полковник та Поляки сказали, що ми більшевики, отже він не хотів з нами говорити, махнув тільки рукою й пішов. Також сповістили нас, що має приїхати до Берестя американський делегат Моргентав. Ми виписали роспучливе письмо до наших американських земляків з проханням о поміч, о білля, але чи воно дійшло їх рук не знати, бо письмо пішло до таборової канцелярії, яка певно його знищила. Нема сумніву, що коли наші представництва й культурна суспільність світа не вступляться за нещасними жертвами польських кровопійців, то до 2-х місяців не остане живим в таборі ні один чоловік.“

В наслідок інтервенції американської місії табор цей мав бути розвязаний, та Поляки знехтували, як звичайно, цей крок американських представників і табор істнує далі і далі тисячі неповинних Українців переходить пекальні муки, які завдають їм польські „пацифікатори“ Східної Галичини.

В берестейськім таборі згинуло за час від 27. липня до 4. жовтня 1919 р., себто за 38 днів з голоду гифу і побоїв 724 приміщених там Українців.

4. Табор для полонених і інтернованих в Перемишлі і в Пикуличах під Перемишлем.

В Перемишлі є переходовий табор для інтернованих. В ньому держать інтернованих через кілька неділь, сортувати їх, а відтак відсилають до ріжних постійних тaborів в Польщі.

В перемиськім таборі панують страшні відносини: Люди тиснуться мов оселедці, недужі на заразливі хороби помішані разом

зі здоровими; харч дуже лихий; рано щось в роді чорної кави, в полуничне гнила капуста або бураки, або стухла фасоля, вечером знова чорна кава; денно два малесенькі кусники цвібаку місто хліба. Люди, котрим довозять з дому поживу, ще держаться, але ті, що походять з подальших околиць і нічого не одержують з дому, виглядають як трупи і не всілі держатися на ногах. (Свідок А. В.)

Перемиські Українці із публичних складок доставляють обіди для інтернованих, однак польська сторожа не допускає пань до розділу поживи; польські жовнярі перебирають принесену їду і ніби розділюють, а на ділі самі дуже часто зідають принесені страви, а інтернованим не дають нічого, або лише дрібну частину. (Свідки Б., К. О.)

Ще страшніші відносини панують в таборі полонених в Пикульчах під Перемишлем, де приміщено поверх 20.000 Українців полонених і інтернованих. Сплять вони там на голій землі, а ширячийся в застрашаючий спосіб тиф, забирає щоденно по кілька-десять жертв (20—80). Крім зупин з гнилої ярини не одержує ніхто іншої їди. Пикульські селяне не можуть дивитися на цю нужду і знущання, але помогти не можуть, бо сторожа нікого тамтуди не впускає. Мужиків, які дnia 25. серпня 1919, в часі переводження інтернованих до табору на Засяню, хотіли подати їм по дорозі трохи хліба, польські легіоністи побили.

Польські жовнярі і старшини побивають в страшний спосіб інтернованих. Немає майже ні одного, котрого-би не бито. Деяким дають щодня по 25—50 буків. Надто побивають прикладами, залізними палками або й кулаками.

П. С. Г. бачила, як в передпокою команданта табору один старший десятник вдарив інтернованого залізною палицею по голові так сильно, що цей упав без пам'яті. П. Г. зімігла на цей вид.

П. С. бачила, як командант табору, поручник Недзвецький, вдарив кілька разів в лицех посла Тершаківця за те, що він хотів подякувати українським паням за принесення їди інтернованим.

Найбільше жорстоко поводилися з українськими полоненими і інтернованими в перемиськім таборі отсі члени польської армії: підпор. Недзведзкі, хорунжий Недзведзка, старший десятник Віояцек, десятник Лукасевич, капраль Гетчинські і стр. Августін.

При кінці червня 1919 привезено до Перемишля інтернованих зі Самбора. Через цілу ніч катовано їх так, що інтерновані в сусіднім бараку священники не могли цілу ніч спати із-за крику като-

ваних жертв. (Свідки Р. з С., П. з Б., В. з Х., А. В. з Р. М.) На другий день видили в бараку цих скатованих в калюжі крові. Точні дані так катування полонених в ці таборі можуть дати С. С., Т. Г., Р., П., А. В. і інші інтерновані, котрі були привезені побіч бараку, в якім катувано інтернованих.

В бараках у Бакончицях коло Переяслава уживається інтернованих до тяжких робіт. Пошири це їх відживлювання дуже лихе. До тяжких робіт смугається інтернованих побояни. Через це багато із них згинуло.

Свідок Р. з Р. оповідав, що бачив за плотом три побиті труси, які лежали там кілька днів.

При кінці червня 1919 вожено вулицями Переяслава около 70 українських офіцирів, взятих в полон коло Золочева. Всі були обдергі і побиті: більшість була навіть без сорочок; многі були босі; прочі в зовсім подергих черевиках; деякі були навіть без шапок; їсти не діставали вони через кілька днів, купити не могли, бо всі гроші їм відібрано.

В другій половині червня 1919 було в перемиській лікарні около 50 офіцирів, які здорові дісталися до полону, однак в таборі полонених побито їх так, що поломано їх кости і порозбивано голови. Між ними був сотник Ц. з Добромуля побитий так, що не знати, чи подужає. До цього дісталася у відвідини його сестра з Добромуля і бачила при цій нагоді і прочих побитих. Пані з „Комітету помочи“ старалися занести білля цим нещасливцям, однак їх не допущено.

В Пижуличах біля Переяслава находяться в 4 лікарнях бараках українські полонені та інтерновані, які лежать тільки на голій брудній землі, без чогонебудь, щоб могли покласти під голову, без ніякої лікарської або санітарної опіки, без світла, в подертому брудному біллю або таки зовсім без цього. Щодня вмирає 50 людей і лучається, що труси остають і по 2 дні піж живими. Це саме діється і на Засяню в бараках давнішого австрійського 10 п. п. В бараках вибухла епідемія тифу, на яку щодня вмирає по кілька десять людей, а у військовому лікарні належить по часописним вісткам 1800 недужих на тиф.

5. Табор інтернованих і полонених в Сталковій.

В таборі було 26. липня 1919 поверх 10.000 людей різних народностей і полів, з того, около 5000 Українців. Всі майже босі і голі, або обдергі в одному біллю. Вигляд усіх дуже марний тому,

бо пожива крайно нужденна: рано і вечером несолоджена чорна вода, що називається кавою, а на обід ячійка каша без ріжниці для мужчи їк і для старшин. Приміщені в всі в бараках викопаних в землі і накритих дошками, крізь які протікає дощ і заходить вода до середини бараків. Тому й не диво, що в таборі було дня 26. липня 1919 поверх 3000 хорих на голодовий і пятнистий тиф або на еспанку. Всі жовнярі, що повнять вартову службу в таборі, крім зброяю носять все нагай з телефонічного дроту, якими бути без милосердя наших людей за нізацію. Мені приходилося — розказує очевидець — щоденно після обіду бачити, як польські жовнярі під проводом своєї старшини, польського підпор. Маліновського, виконували екзекуції над нашими людьми: Всі мусіли ставати в ряд, хто мав штани мусів їх спускати і по черзі підходили до підпор. Маліновського та клалися перед ним на землю; згаданий поручник ставав йому лівою ногою на шию, а правою держав нагайку і бив. Рівночасно з правої сторони битого стояв польський жовнляр з приложеним до голови револьвером, щоби битий не кричав. З початку ми не могли дивитися на це, так, що багато з наших старшин пліло на сам цей вид.

Наслідком таких тортур багато наших полонених має ціле тіло покрите чорно-синіми плямами. Крім цього кожної ночі стріляють польські стійки (пости) прямо в бараки, наслідом чого щоденно ранять 5—6 людей, які ізза недостачі лікарської опіки вмирають.

Українська „Місія Червоного Хреста“, яка звиджуvalа повище описані табори інтернованих і полонених і провірила правдивість вище поданих дат, не можучи ніяк осiąгнути дорогою інтервенції у польських властей поправи цих страшних відносин, оголосила висліди своєї поїздки в часописах і внесла крім цього меморіал до польського правительства у Варшаві і до президії „Польського Червоного Хреста“. В меморіалі просить комісія в імя зasad гуманності і культури о інтервенцію та видачу розпорядків в цілі поправи положення полонених і інтернованих. Вказує на знущання в часі транспортів, в таборах і вязницях, а навіть в шпиталях, та звертає увагу, що інтерновані та полонені, які по розпорядку міністерства для військових справ давно повинні бути звільнені, досі находяться у вязницях і таборах в числі кілька десять тисяч а то в бараках і вязницях у Львові, Станиславові, Домбю, Вадовичах, Віснічу, Сгешалковій, Щицюрові, Берестю Литовськім, Перешиблі, Пикуличах і

цитаделі Модліна. Виголоджувані цілими місяцями, обробовані в часі транспорту з одежі і грошей, побивані, серед найгірших гігієнічних та апроваїзаційних відносин, западають нещасні арештанти на епідемічні недуги, гинуть тисячами по шпиталях і вязницях, або виходять каліками на ціле життя. Табори стають розсадниками пятнистого тифу і туберкульози, які загрожують поширенням по цілім краю. Місія подає, що крім тисячів передержуваних в концентраційних таборах, тисячі сидять по вязницях. Подає між іншими, що: 1. вязниця в Бригадках у Львові, призначена для злочинців, тепер призначена є нібіто як переходовий пункт для інтернованих, а на ділі вони остались там по кілька місяців без переслухання. 2. У вязниці полової жандармерії у Львові поміщені інтернованих у пивницях. Польські легіоністи Вінницькі і Світогорські побивають людей (священиків, офіцирів і прочих інтернованих інтелігентів) по лиці прикладами крісів так, що лице пухне і синіє, заковують теж в кайдани. Відпоручниць „Червоного Хреста“ не допускається. Переповнення таке, що в кіннаті о просторі 36 квадратових метрів міститься 40 осіб. Цожива дуже лиха і недостаточна. 3. У Вінниці, у вязниці призначений для найтящих злочинців, приміщені інтернованих в найгірших вогких кімнатах, між злочинцями, що їх ще зневажають і обкрадають. Чотирнайцятьлітніх хлопців, учеників гімназії, вживається до тяжких робіт. Життєві умовини так гірші, чим для злочинців. Не вільно там діставати ні зі зовні поживи, ні купувати поживи, ні принимати відвідин, ні читати книжок або часописів; за це все служба побиває немилосерно. 4. Місія представила вкінці образ невиносимих умов життя полонених і інтернованих в таборах, образ, схожий з нашим повищим описом.

На доказ цого, що в нашім описі нема пересади та, що ми не представили за чорно умовин життя наших полонених і інтернованих, нехай послужить голос польського часопису, який хиба не має наміру власний народ несправедливо оклеветувати. Під наголовком „Табори полонених“, поміщує варшавський „Роботник“ 8 дня 16. жовтня 1919 в числі 339 статтю, яку у виїмках подаємо дослівно:

„Відносини, які панують в таборах для полонених в Модліні і Берестю Литовськім переймають жахом.

Табор для полонених в Берестю литовськім — це гідь, це ганьба для польської держави. Умовини в берестейських „Бугшопах“ або у фортеці Берга можуть до розпуки довести видця. В Бугшопі приміщені

Українців. Це давні табори і російські хліви та бараки, построєні Німцями, в деяких не має навіть т. зв. прич або дощок, тільки долівка, ще приміщення бранців. Про солому нема й бесіди, долівку вистелюють полонені бадиллями та бодаччям. Вікон не має, одвірки навіть понищені.

Ці умовини в злущі з голодуванням (денно $\frac{1}{3}$ жовнярського хліба й трохи брудної води), голодуванням, якого розміри більшали із за крадіжі військових функціонарів (кількох офіцерів і підофіцерів, які тепер сидять в тюрмі, спроповірило около шів міліона марок), витворили з табору полонених прямо табор трупів. Два місяці тому з табору, що числив коло 6000 полонених, виносили кожного дня 50—100 трупів. Розпаношилася тоді дезінтерія, яка вбивала виголоджених. В одному місці при епідемічному шпиталі, трупи лежали около три тижні непохоронені, так, що щурі їх пообгризали. Померших хоронять так мілко, що тіла вистають із землі, — наслідом чого дезінтерія й тиф постійно ширяться так, що самі жовнярі, які повніть службу в таборі постійно переносять заразки недуги до своїх відділів. Так, як тепер виглядають українські бранці в таборі, можна собі уявити тільки смерть. Деякі й говорити не можуть. Не сходять їсти — чому? Бо ці вже й не ворухнуться і до смерті, — так вони обезсилені. До одного з них приїхала ненька зі східної Галичини — говорить по польськи, бо Полька. Син її лежить на бодаччу на камяному тоці в таборі, де вітри гуляють. Очі стоять стовпом, зуби винірені . . . „не хорий, горячки не має“ . . . Ненька сидить біля нього наче закаменіла, безрадна — щож має робити? Там знову дружина — привезла харчі чоловікові. Ледви з великим трудом допросилася дозволу, щоби в табор увійти, бо тяжко туди дістатись . . . Зів і . . . помер!

Коли всі виходять з табору за їдою і стають рядом — справжній похід смерти.

Голодні і помералі. Буються і вивертують цих, що товпляться в кухні над викиненою жовнярами лушпиною. Ідять чорні ягоди з дикого бозу, навіть траву. Вибирають нестравлені зерна з кінських відпадків і печуть їх з лушпинами.

В ночі дрожать зі студени, бо тільки нужденне лахміття і власна скіра криє їх кости. Кілька разів розложили вогонь в таборі, то жовнярі розігнали їх кольбами, а вогні погасили, бо від диму „можна трупом

власти". Ледви йдуть, коли на приказ мусять йти, оправдуються, що годі їм скорше йти й дістають за це кольбою. А бути жовнярі здорово, бо й щож з нього, „коли і так не поживе". Деколи просить такий: „вбий, паночку, остогидло голодувати". Від ударів кількох умерло, — за слабі були, не відтержали. Познаньчик — плутоновий постійно ходить з палкою, бе, де попаде, ту трафить в голову, там в очі, — кільком навіть очі повибивав. З розпуки кількох скочило в Буг, де потонули, кількох підрізalo собі горло.

Странне!

Були там комісії з польського сейму, мала наступити поправа відносин. Кількох злочинців увязнено, а коли вдруге мали зачатися доходження, скоро зроблено порядок; та попри те тривають дальнє ці страшні відносини, а з приходом зими вони ще погіршаться....

Час, щоби засуд і кара за ці злочини не обмежилася на словах, час це лихо передати прилюдному осудови."

ІІІ. Нищення майна. Реквізиції. Рабунки.

В часі окупації Східної Галичини польськими військами, а й тепер ще даліше намагаються Поляки зовсім винищити матеріально українське населення, а то в цей спосіб, що палять його майно, ба навіть цілі села, реквірують, робують. Нема ні одного українського села в цілій Східній Галичині, якеби не було Поляками вирабоване, чи то дорогою т. зв. безплатних реквізіцій, чи простих рабунків. Забрано селянам збіже, худобу, мертвий інвентар, а навіть білля, обуву та одіж, так, що з надходячою зимою люде по селах стали майже голими жебраками. Для приміру подаємо:

I. Польські війська спалили без причини між іншими:

1. В селі **Бортятин** (коло Судової Вишні), спалили польські війська на приказ польського поручника Абламовича 96 господарств. (Свідки К., В. і К.)

2. В селі **Бабина** (повіт Самбір), спалили польські війська нарочно без причини кілька господарств (як Кузьбіди).

3. В селі **Бартатові** (повіт Городок), спалили польські війська 10 хат без причини і заборонили людям ратувати при пожежі. (Свідки Д. Б., А. М., С. К., О. М.)

4. В селах **Демянів** і **Пуків** (повіт Рогатин), **Заболітці** (повіт Броди), **Камінне**, **Рибно**, **Гаврилівка** (повіт Надвірна і Станиславів), спалили польські війська майже всі господарства і обробували цілі села. Це саме зробили в селах **Грушка**, **Слобідка** (повіт Товмач).

5. В селі **Котівці** (повіт Гусятин), спалили польські війська майже всі господарства. Коли село горіло, Поляки заборонили гасити вогонь. Та коли мимо цего Іван Черниш 70-літній господар і його син Ілько Черниш хотіли гасити вогонь, приарештували їх, тяжко побили і вивезли кудись так, що не знати навіть, де вони находяться. (Свідок В. Ч.)

6. В селі **Коблянська Воля** (повіт Старий Самбір), спалили польські війська 27 господарств без причини, а за втікаючими від огню стріляли. (Свідок Д. Ц.)

7. В селі **Корнях** (повіт Рава Руська), спалено кільканадцять хат без причини.

8. В селі **Команча** (повіт Сянік), спалили польські війська нарочком 8 хат, а в **Щавнім**, **Туринську**, **Прилусках** і інших громадах по 8—10 господарств. Шкода виносить близько 3 міліонів корон.

9. В селі **Новосілки** (повіт Перемишль), спалили польські війська 30 господарств.

10. В селі **Путятинці** (повіт Рогатин), спалили польські війська без причини 27 господарств.

11. В селі **Радиничі** (повіт Мостиска), спалили польські війська дня 21. марта 1919 на присілку Халупки 8 господарств, а ціле село обробували й знищили. Живцем згоріло тоді 9 осіб. (Свідок: А. В.)

12. В селі **Савалуски** (повіт Бучач), спалили польські війська дня 5. червня 1919 нарочно господарство Кипріяна Барана, спричинюючи йому цим шкоду на 20.000 корон.

13. В селі **Селиска** (повіт Перемишль), спалили польські війська 37 господарств; в часі пожежі гнали у вогонь діти.

14. В селі **Торки**, **Яксманічі** і **Медика** (повіт Перемишль), спалили польські війська більшу скількість господарств. Це саме вчинили вони в селі **Соколя** (повіт Мостиска).

15. В селі **Тисовець** (повіт Сколе), спалили польські війська нарочно без ніякої причини майже ціле село зараз після свого приходу, щоби, як казали, легше знайти дезертирів. В часі пожежі стріляли до людей, які втікали від вогню. Селянам згоріло тоді ціле майно так, що вони мешкають тепер в підземних ямах і терплять голод. (Свідок М. Ф.)

16. В селі **Чернява** (повіт Мостиска), спалили польські улани 3 полку, дня 13. марта 1919 12 сільських загород.

17. В селі **Черче** (повіт Рогатин), спалили польські жовнярі селянські господарства, а втікаючих дітей ловили і кидали у вогонь живцем. Згоріло там 21 господарств. Втікаюче населення вбивали багнетами.

II. В чотрківськім повіті і в околицях Солотвини косили польські легіоністи нароком зелене збіже, жито й пшеницю, хоч мали подостатком трави й паші. Покошене збіже забирали для коней.

III. У Львові забрали Поляки все майно, щож іншим всі друкарські машини і 4 електричні мотори (Ставропігійської друкарні); а таксамо зрабували друкарні, бібліотеку і архів О. О. Василіян в Жовкві і Крехові, книги з василіанських бібліотек нищили та розкидали по болоті.

IV. На поодинокі українські місцевости (села) понакладали Поляки високі контрибуції і стягали щід грозою спалення села. Робили це щід ріжними позорами і із за ріжних видуманих причин. Часто надавали вони цим контрибуціям назву державної примусової воєнної позички. І так щож іншими наложили Поляки її стагнули контрибуції із отсих сіл:

Тустановичі 500.000 к., Горожанка 60.000 к., Завалів 17.000 к., Косів 15.000 к., Гай вижні 30.000 к., Нагуевичі 100.000 к., Дережичі 50.000 к., Корпець 20.000 к., Трускавець 100.000 к., Солець 50.000 к., Модрич 50.000 к., Лішня 200.000 к., Добрівляни 160.000 к., Дорожів 100.000 к., Опака, Брошиця, Бабина, Береги, Кільчиці і т. д.

V. Польські війська, йдучи походом на українські землі, робували і забирали рабівничим способом, деколи під позором реквізиції все майно українським селянам, кущам, промисловцям і інтелігентії, публичним інституціям, ба навіть українських полонених обдирали зі сорочки. Ані одно село українське Східної Галичини не остало вільне від цих реквізицій, за які Поляки досі нічого не платять. Забрано всім селянам збіже, худобу, дріб, товщі, набіл а навіть і одіж та обуву так, що сотки селян остали без кусника хліба та гинуть на голодовий тиф. В який спосіб відбувалися ці минімі реквізиції, які властиво були звичайними рабунками, подаючи для приміру, що в Шідлечах (повіт Товстич), зареквірували польські жовнярі бідній вдові Парані Зубалів, мимо її просьб і плачу послідну корову, а на її жадання виставити реквізіційний квіт, написали на картці паперу, яку їй вручили ось що: „okazicielce tego kwitu nalezy dać 7 korpięć w d..., o ile będzie natrętna. Jan Pędziwlas“. Взагалі польські війська реквірюючи, по найбільшій часті реквізіційних квітів не виставлювали. (Свідки Д., А. Б., Г., Ш., С. і т. д.)

Треба зйти лише в перше-ліше українське село Східної Галичини, щоби наочно пересвідчитися про нужду, в яку селяне попали внаслідок цих реквізіцій. Щоби мати схильне для себе оруддя, якеби їм йшло на руку при цих безправних реквізиціях і рабунках, та щоби взагалі могти робити в громаді, що їм захочеться, поусували Поляки в багатьох селах дотеперішніх війтів і понавстановлювали комісарами або Поляків, або українських перевертнів. Буває навіть і таке, що установлюють в громаді війтом Поляка з другої громади, хоча у дотичнім селі нема ні одного Поляка. Моральна вартість такого Поляка не грає у них жадної ролі. І так прим. для громади Смільна (повіт Дрогобич), настановили польські власти війтом Поляка з Бистриці, чоловіка караного кільканайця разів за крадіж і ріжні погані мальверзації. Він обнявши свій уряд зараз зарядив на власну руку реквізицію полотна, з кожної хати по 3 метри. Жандармерія помогали йому очевидно в цім. Полотно остало по більшій частині таки в руках війта!

З поміж безчисленних случаїв ярких надужить і рабунків подаємо тут лише деякі, які дійшли до нашого відома, а які дають нам ілюстрацію способу знущання над українським населенням Східної Галичини:

1. В **Бабині** (повіт Самбір), зрабували польські жовнярі парохи о. Петрикови і селянам все майно: гроші, коні, корови, свині, курки, гуси, збіже, муку, убрання, білля і т. п. Хату селянина Кузьбиди підпалили. Федя Товарницького побили, витягнули за ноги на дорогу й били прикладами крісів так, що смертельно захворів. В учительки вирабували все майно.

2. У **Водниках** (повіт Бібрка), зрабували польські війська селянам всю готівку, одіж і постіль.

3. В **Говилові великім** (повіт Гусятин), розбили польські легіоністи дня 5. червня 1919 у Франка Павурського скриню і забрали 5286 к. (Свідок В. Ш.)

4. В **Дрогобичі** обробували польські легіоністи склад „Народної Торговлі“ і це саме зробили зі складами цего товариства в Самборі, Перемишлі і т. д. В Дрогобичі забрали все, а чого забрати не могли, спалили. Також обробували „Народний Дім“.

5. В **Заболотцях** (повіт Броди), обробували польські війська дня 23. червня 1919 о. Сухаровського (якого опісля замордували),

забираючи йому кільканадцять тисяч корон готівки й все, що лише далося із його майна і господарства забрати. (Свідки К. Г. і К.)

6. Під **Золочевом** зрабували польські війська від українських полонених, а то від 10 стрільців все, що лише вони мали при собі. Із замордованого українського отамана Ляера здерли одежу і зрабували всі його гроші і все, що мав при собі.

7. У о. Василя **Дубіцького** в Бережанах зрабували польські жовнярі срібло вартості 15.000 к. (Свідок Г. Б.)

8. В **Копичинцях** постягали польські легіоністи з III. бригади з полонених 29 стрільців убрання та забрали їм всі гроші. (Свідок Т. С.) Там обробували вони також магазини „Сільського Господара“ вартости 181.134 к., Спілку „Поділля“ вартости 382.720 к., „Народний Дім“ з його цілим урядженням вартости 1.000.000 к., бібліотеку і урядження української приватної гімназії вартости 25.260 к., громадську касу в Оришківцях на квоту 14.000 к. Надто трьох польських офіцирів із відділу Абрагама зрабувало там 208 міхів цукру з магазинів товариства „Згода“ і „Народного Дому“, вартости разом около пів міліона корон і тютюн вартости 300.000 к. Крім цого сконфіскували й продали польські саніетети всі харчі полішенні Українцями для шпиталю так, що хорі не мали що їсти.

9. В **Котівци** (повіт Гусятин), обробували польські легіоністи Варвару Черниш, забираючи її річи вартости 12.000 к. і Миколу та Теклю Сагайдаків, забираючи їм готівку в квоті 3610 к.; господарство Сагайдаків спалили. (Свідки: В. Ч., Т. С.)

10. В **Кричці** (повіт Богородчани), обдер четар польської кавалерії старшого десятника Петра Макара до гола.

11. В **Кровінці** (повіт Теребовля), обробували польські війська Івана Стелюка і Параску Пасік. (Свідок С. М.)

12. В **Лапшині** (повіт Бережани) обробували польські жовнярі селян, причім господаря Глушку ще тяжко побили так, що він тяжко захворів.

13. З **Ластовець** (повіт Дрогобич), вивезли польські легіоністи 10 фір зрабованого майна селян. У селі вистріляли весь дріб. (Свідок П. М.)

14. В **Мішанці** (повіт Гусятин), обробували польські війська майже ціле населення. У одного лише Гринька Слободяна забрали всячини вартості около 16.000 к. та його самого побили і взяли зі собою як закладника. Шкода в селі виносить більше, чим 50.000 к. (Свідки Г. С., П. К. і М. Д.)

15. В Нагуєвичах (повіт Дрогобич), відгала польська полева жандармерія дня 22. падолиста 1919 ціле село на майдан біля церкви і поділила зібраних на три групи: першу від 10—16 літ примістила на дзвіниці а під дзвіницею палила солому, щоби цим способом примусити дітвору до зізнань, що в селі находитися оружя; другій групі від 16—35 літ приказали Поляки лягти на землю і через дві години пасті траву; хто трохи підвівся діставав по голові запятками чобіт. Відтак брали іх до громадського шпихліра, вішали стрімголов через стіну сусіка і тоді били їх палицями. Били так сильно, що аж тіло відпадало, а двох з побитих місцевий парох мусів на місци висловідати, бо вмиралі. З побитих 27 вивезли до тaborу для полонених і інтернованих в Берестю. Третій груші від 35 літ в гору казали піднести руки в гору і через дві години перебирати пальцями. Оружя в селі не нашли, та мимо цего наложили на село контрибуцію у висоті 100.000 корон і як закладників забрали зі собою 4-ох господарів. (Свідки: М. Д., М. Т., Г. Т., К. Д., І. О., Д. Б.)

16. В Перемишлі обробували польські легіоністи вночі з 11. на 12. падолиста 1918 цілу жидівську дільницю, а крім цього помешкання деяких Українців, як адвоката Дра. Т. Кормоша на 170.000 к., Дра. Загайкевича на 100.000 к. і ще інших Українців. Рабунків допускалися впадаючи до хат під позором пошукування за збруєю. Тої самої ночі розбили 4 вертгаймські каси публичних інституцій, а то: Товариства взаємного кредиту „Віра“, „Народного Дому“, і Товариства „Краєвий Союз господарських спілок“ й закрали всю готівку (кількадесят тисяч корон). Прохання інтернованого адвоката Дра. Кормоша, внесене до Команди польських військ, щоби для збереження майна поставити в розбитій гранатами камениці „Віри“ сторожу, остало без успіху. Крім цого обробували польські легіоністи в цім самім часі склеп і магазин „Краевого Союза господарських спілок“. (Свідки К. Ф., М. У., Р. І., П. Б., С. Г. і акти доходжень.)

17. В Павелчі (повіт Станиславів), забрали польські війська 5 штук худоби вартості принайменше 25.000 к., полишаючи квіток реквізиційний лише на 1200 к. та й цого ніхто не хоче виплатити.

18. В цілій Рогатинщині обробовано майже всіх селян завдяки польському командантові Абрагамові.

19. В Грабівці (повіт Богородчани), приказало польське старство здерти бляху із даху стодоли, що є власністю Товариства

„Просвіти“, спричиняючи тим „Просвіті“ шкоду на кільканайцять тисяч корон. Бляху забрали старство без відшкодування.

20. В **Селисках** (повіт Перемишль) і в **Селисках** (повіт Яворів), та ще в других селах яворівського повіту зрабували польські легіоністи селянам все майно: худобу, збіже, одежду, чоботи, білля.

21. В **Сілці**, **Вільшанику** і **Сідім** (повіт Самбір), обробували польські легіоністи дня 17. мая 1919 всіх господарів. (Свідок А. К.)

22. В **Смільній** (повіт Дрогобич), після заарештовання священика о. Грушевича, приходили мало-що не щодня жандарми, переводили заедно в його хаті ревізії та ще й казали жінці пароха, яка остала без опіки з 8 малолітнimi дітьми, приладжувати для себе обіди.

23. В **Станиславові** арештованих і відставлених польськими військами до Берестя адвокатів Дра. Банда і Дра. Воробця, та ще других їх товаришів, ескортуюча сторожа обробувала по дорозі в ціlosti, ще перед Равою Руською. Закватировані в українській гімназії в Станиславові польські війська вивезли з будинку гімназії всі столи, крісла, ціле канцелярійне урядження і верттаймівську касу з квотою около 18.000 к., зрабували до тла гімназійну крамницю учеників; самого паперу закупленого задалегідь на слідуючий шкільний рік на зошити забрали поверх 125.000 аркушів. Крім цого в часі ревізії у директора гімназії з гімназійного будинку забрали сукно призначене на одіж для бідних учеників, пів міха цукру з гімназійної чайні і много інших речей. Гімназійну бібліотеку разграблено або знищено. (Свідки п. Г., Н.) З приватного помешкання директора гімназії забрали американське бюрко, машину до писання і ріжні інші речі вартості кільканайцять тисячів корон.

24. В **Стрию** польські війська обробували, а відтак убили о. Остапа Ніжанковського, забираючи йому полішенні у нього депозити а то квоту 880.000 к., власність Каси Задаткової в Стрию, і квоту 50.000 к. власність п. Осипи Бобикевичової. (Свідок О. Б.)

25. В **Сухоставах** (повіт Гусятин), обробували польські війська майже ціле село. Шкода виносить понад 50.000 к. (Свідки О. Д. і А. В.)

26. В **Товарні** (повіт Старий Самбір), прийшло до шаламаря трьох польських жандармів, забрали ключі від церкви, відтак розбили в церкві касу і зрабували 800 к.

27. В **Фірлеєві** (повіт Рогатин), обробували польські жовнярі в днях 20.—26. червня 1919 всіх селян із харчів, грошей і всякої хатної обстанови.

28. В **Хоросткові** зрабували польські легіоністи дні 4. червня 1919 ціле місточко і побили селян і Жидів (як приміром Чарну Валак). (Свідки Я. Т., Б. А. і М. Ф.)

29. В **Черневі** (повіт Рогатин), забрали польські жовнярі зараз першого дня 56 коней і возів, Миколу Штиха, що ховався з кіньми в лісі застріли, а Бабія, що не хотів дати коня, тяжко побили.

Костя Дашкевича, який жалувався у військовій команді на рабунки, побили, а рівноож і його жінку — так, що обое хорували три тижні.

30. В **Чорткові** забрали польські війська з відділу Абрагама в українськім Товаристві задатковім „Надія“ 250.000 к. з каси. (Свідок Р. Я.)

31. В **Яблонові** (повіт Гусятин), обробували польські війська майже ціле село, причім Никола Фік дістав 25 буків. (Свідки М. К. і В. С.)

32. В **Яксманічах** (повіт Перемишль), напали дні 11. липня 1919 польські жовнярі на людей, які йшли до церкви, порабували і пообдириали їх з білля, убрань і чобіт.

33. В **Оришківцях** (повіт Гусятин), забрали польські жовнярі з громадської каси 20.000 к. зі словами: „Свиням грошей не потріба“. (Свідок П.)

34. В **Тудорові** (повіт Гусятин), рабували польські жовнярі селян через два дні, зрабували там також хату проф. Нікоровича, о. Соневицького і господаря Івана Чайки, а їх самих арештували їшойно за викупом випустили на волю. (Свідки І. С., І. Г.)

35. Повертаючи через **Макову** з російського полону 200 жовнярів Українців переведено до табору в Домбю, де польські жовнярі обробували їх, забираючи їм самої готівки поверх 50.000 рублів. (Свідок Й. С.)

Реасумуючи це, що вище наведено виходить, що Поляки намагаються знищити у Східній Галичині не лише культурне, але й економічне життя, і так:

Польські війська виреквірували або вирабували в українських селян і інтелігенції Східної Галичини, все, що не далося перед їх рабівництвом укрити; за реквізіції нічого не платили; польські цивільні власти дальше забирають і реквірють: худобу, збіже і все, що селянє мають так, що винищенні села стали тепер хиба тереном царства для голодового тифу.

Українських селян женуть польські жандарми примусово на роботи до польських дворів за нужденну платню або і без платні,

коли тимчасом власний ґрунт селян остає необроблений. Жандарми виганяють селян з плугами і возами до оброблювання польських ланів і приневолюють їх нагаями працювати на них. Давна панщина від-жila у новій формі.

Щоби не лише поодиноких Українців економічно знищити, але й ціле економічне життя Українців та всі українські кооперативи здавити, — польські органи замкнули одиноче українське Товариство „Сільський Господар“ і його торговельний синдикат „Краєвий Союз Господарських Спілок у Львові“, опечатали льохажі цих товариств і засеквестрували їх склади й каси з їх кількадесятма філіями і складами по повітах і з кількома тисячами господарських кружків і крамниць.

Цим способом Товариства понесли і поносять міліонові шкоди. В межичасі польські органи заоштрафують свої економічні господарські інституції в товарі, відсушуючи українські кооперативи в цілості від їх дотеперішнього обсягу діяння і сирічинуючи цим насильством їх упадок. Поведення таке є очевидним нарушенням і споневірянням всяких законів, особливо закону, що відноситься до заробково — господарських товариств з 9. липня 1873, на якім ці спілки (кооперативи) опираються. Крім цього заграбили польські органи краєвому Союзові господарських спілок 70 вагонів солі, які в дорозі з Німеччини переходили через Krakів для Союза і його покупців. За цю зрабовану сіль, яка представляла вартість поверх пів міліона корон, польські органи не лише не заплатили досі ані сотика, але веліли ще Союзові заплатити 16.000 К. титулом коштів транспорту цеї солі!

Засновану у Львові на підставі краевого закону Центральну Касу рільничих спілок, для цілого населення краю, перенесли польські органи рішенням неповного Краєвого Відділу й Начальника краю до Варшави, разом з основним капіталом пяти міліонів корон. Капітал цей, дотація цілого краю, себто не лише польської, але й української частини Галичини, як маємо, на яке зложилися податки всіх жителів Галичини, був власністю цілого населення Галичини, отже і Українців. Українським кооперативам заявлено, що як хочуть, можуть зголоситися у Варшаві (!) в члени цеї каси, або виступити але мусять сей час звернути всі кредити.

IV. Переслідування української Церкви.

Знаючи, що гр. кат. обряд і церков є для українського народу заборолом проти латинізації і проти винародовлення, змагаються Поляки знищити українську (греко-католицьку) церков і підірвати її вплив на народ. До цеї цілі вживають всіляких можливих способів. І так:

1. Українських священників вбивають, арештують і масово інтернують, так, що в деяких деканатах, напр. дрогобицькім, рогатинськім, і деяких інших з 30—40 священників остало на місці ледви 2—5 священників.

З ряду донесень про доконані убійства українських священників досі стверджено, що Поляки замордували о. Остапа Ніжанковського, о. Заторського, о. Лопатинського, о. Підлящецького, о. Галібая, о. Сухаревського, далі арештували та інтернували поверх 1000 священників без огляду на те, що вони належать до вищого духовенства [крилошан, деканів, і т. п.] чи це світські духовні, чи монахи, та без огляду на те, чи вони брали участь у політичному життю, чи ні; між інтернованими є навіть німічні 90-літні старці; дальнє майже всіх монахів Чина Св. Василія Великого [в числі 46], католіків шкіл н. пр. о. Кормоша, о. М. Комарницького з Перемишля і других.

В самім Львові в Бригідках і на Замарстинові було замкнених 612 священників. По кількох місяцях внаслідок інтервенції Митрополита Шептицького і англійської місії, вищущено поверх 400 священників, та не зовсім на волю, бо около 200 з них рівночасно конфіновано; около 175 священників карається ще й досі неповинно в тюрмах і остає під грозою полевого суду. Увязненим і інтернованим священникам відбирається навіть спромогу відправляти Службу Божу, бо не позволяється їм навіть вийти до церкви або костела.

Між увязненими і інтернованими священниками найшлися між іншими: о. Богачевський, крилошанин перемиської капітули, о. Фр. Рабій, крилошанин, парох і декан Самбора, о. Ізгельський, 73-літній

старець, крилошанин і парох в Камінці Струмиловій, о. Бенцін, крилошанин, декан і парох зі Старого Самбора, о. Дорогощкий, декан і парох, о. Березовський консисторський совітник і парох, 90-літній старець (що його сина священика, повісив невинно польсько-австрійський авдітор др. Загурський) о. Абрисовський, о. Винницький, декан і парох Залезець, о. Пелех, о. Гошовський, о. Рудницький, о. Гвоздецький, о. Згорлякевич, о. Шехович, і др. Арештованих священиків побивають і зневажають (як прим. замордованих о. Підляшеського і о. Галібяя, замучили польські легіонери). Надто намагаються Поляки всілякими способами українських священиків у публичній опінії і перед їх параходянами понизити і забечестити. Так напр. коли о. Стефан Онишкевич, парох Куннович і бувший посол австрійського парламенту, довідавшися, що його мають арештувати, зголосився сам у команді польських військ в Перемишлі, щоби уникнути скандалу ведення жандармами через село, Поляки завернули його домів і щойно на другий день прислали до села по цього жандармів, які серед наруги вели його через ціле село і опісля транспортували залізницею аж до Берестя Литовського, а звідтам знову до Домбя.

Про побої, малтретування та вбійства священиків ми вже говорили перше. Тут запримітити мусимо лише, що всіх майже священиків польські війська матеріально винищили, реквіруючи їх робочі їм все майно так, що переважна їх частина остала без середників до життя. І так прим. о. І. Ольшанського з Хирова, о. Й. Караваніча з Яксманіч, о. В. Гинилевича з Тисови, о. І. Шеховича зі Соколі, о. Ст. Онишкевича з Куннович і безліч інших знищено і виробовано в цілості . . . Як ми вище згадали, на інтервенцію українського гр. кат. Епіскопату увільнили польські органи влади деяких священиків з вязниць в Бригідках у Львові і з деяких таборів. але, щоби їх знищити матеріально, рівночасно поконфіювано їх поза їх сталим місцем осідку. Там вони із за недостачі матеріальних засобів примирають з голоду, міжтим їх параходії остають дальнє без духовної опіки священика.

Арештованих священиків держиться в брудних вогких і нездорових келіях разом з послідними злочинцями-бандитами і побивається їх як прочих інтернованих. І так прим. інтернованого священика із Потилич, 70-літнього старця, польські жовнярі в Раві Руській топтали запятками по цілому тілу. Багато священиків

тримають Поляки у вязницях суду краевого у Львові (в Бригідках) та по вязницях інших судів, в казаматах вязниць в Берестю Лит., де ув'язненим не лише не дозваляється виходити, але навіть отворити вікон вязниці, де свої природні потреби мусять вони полагоджувати в арештантській келії. Навіть найвищих достойників греко-католицької церкви не полишили Поляки в супокою. І так перемиського єпископа Дра. Коциловського, який, недавно іменований єпископом, навіть не мав часу ані нагоди заниматися політикою, непокоїли польські легіонери безнастянно ріжними ревізіями щід позором пошукування за зброєю, причім переводили ревізію особи князя нашої церкви серед паруги і титулування владики через „ти“, а одного разу полишили навіть в його комнаті принять на столі людський кал.

Перша ревізія відбулася дня 1. падолиста 1918 р. переведена з поручення польської військової команди місця. Командантом патрулі, яка переводила ревізію був польський сотник Камінські. Другу ревізію переведено 11. падолиста 1918 о год. 9 рано. Командантом патрулі був шідстаршина. Жовнярі цеї патрулі заспокоювали свої потреби в кіматах палати. Того самого дня о год. 11 відбулася третя ревізія. Командант патрулі польський офіцир увійшов до канцелярії Епископа з криком „гесе до góru!“ і приложив Епископові револьвер до грудей.

Крім цого були ще дві ревізії в єпископській палаті для перевірки стрижу і пивниць.

Найвищого достойника української церкви, греко-католицького митрополита Андрія графа Шептицького у Львові не лише непокоїли польські легіонери безнастяними ревізіями, але його навіть конфінували. Митрополит в часі приїзду до Львова начальника польської держави, Іллєського, забажав пожалуватися перед ним на зневагу українського клиру польськими військовими властями, та Поляки довідавшися, що начальник польської держави заявив готовість приняти Митрополита на авдіенції, окружили військом митрополичу палату і його до авдіенції не допустили. Від того часу військова сторожа ані Митрополита нікуди не випускає з палати, ані нікого до нього не допускає. В двайцятилітну річницю Епископства навіть не позволено Митрополитові вийхати до Станиславова, де достойний ювілят хотів відправити Службу Божу і поблагословити народ в тім городі, в якім перед 20 літами консекрований був на Епископа.

Видання Митрополитом Шептицьким обіжника до духовенства, в якім він поручає свому українському духовенству при всяких урядових кореспонденціях з окупаційними властями та при веденню урядових історик послугуватися українською мовою, назвала польська преса („Ілюстрований Куріер Щоденни“ в числі 274 з дня 8. жовтня 1919) „безличною провокацією“.

Така сама доля постигла пастирське письмо щілого галицького греко-католицького епископату, яке стрінулося з напастями цілої польської преси, ба навіть нечувана річ! — з конфіскатою одної частини пастирського послання.

Поляки дають таким поведінням супроти Найвищих Достойників нашої церкви наглядний доказ нетolerантності супроти всего, що українське. Убийствами, інтернованнями та знущаннями, приміненими до українських священиків стараються Поляки позбавити українського населення, а передовсім українських селян їхого духовних отікунів, учителів і провідників. Та цього їм замало. Щоби не допустити на будуче до доповнення числа духовенства, якого скількість в наслідок пятилітньої війни і теперішніх польських насильств значно обнизилася і на заспокоєння потреб українського населення не вистарчав, відібрали польські власти греко-кат. духовним Семінарам ще в цвітні 1919 р. державну дотацію релігійного фонду на удержання семінарів; в наслідок того греко-кат. галицькі епископи були приневолені замкнути духовні Семінари. Поляки, осягнувши одну свою ціль, посягли по будинки духовних Семінарів, які зареквірували для власного ужитку. Та не лише на касарні і військові шпиталі обернено будинки духовних інституцій! Духовний Семінар у Львові перемінено на військове касино, в якім виправляються формальні оргї.

2. Польські жовнярі уживали греко-католицьких церков декуди на стайні, а навіть послугувалися ними як уступовими місцями, напримір в Никловичах коло Судової Вишні і в Домажирі.

3. Доказом безчещення українських церков є ще отсі знані нам факти:

а) В Бортятині (б. Судової Вишні) зрабували польські війська усі церковні прилади. Св. Тайни збещено, розсипуючи їх по престолі і підлозі.

б) В Бикові (дек. мостиський), перемінило польське військо церков на касарню. Свої природні потреби полагоджували жовнярі в церкві.

в) У **Вислоку Великім** (повіт Сяїк), напали польські легіонери на церкву, зрабували гроші і ризи церковні, а убравшися в церковні фелони танцювали в них по церкві і скропляючи її свяченою водою співали „Вічну Память“ Україні.

г) В **Козицях** (коло Львова), обробував польський 8 полк варшавських легіонерів в березні 1919 церкву, забрав дві чаші, монстранції, два нові фелони, 9 обрусів, світло за 3000 к., ручники, коври, три стихарі, обдер окуття з Евангелія. (Свідок Л. І.).

д) В **Рудні** і в **Рясній Руській** (коло Львова) розбили Поляки гранатом церкву, а церковні річи порозкидали.

е) В **Черняві** (повіт Мостиска), обрабували польські улани 3 полку дня 13 березня 1919 церкву забираючи чащі і фелони.

ж) В **Жидачівщині** заборонювали жандарми церковних відправ і закаузували співати церковні пісні.

ж) В **Ферлієві** (повіт Рогатин), розбили польські жовнярі церкву 26. червня 1919 і забрали касу церковну з готівкою понад 1000 к.

і) В **Підгородю** (повіт Рогатин), розбили церков, обрабували Найсвятіші Тайни, розкинули їх, срібні ложочки до Причастя забрали, а прочі церковні річи понищили.

к) В **Маріяполі** дня 9. червня 1919 в часі Богослуження впали 40 жовнярів до церкви, понищили хоругви, порозкидали хрести й церковні книги з престола і много річей зрабували.

4. Поляки уживають всяких насильних способів, щоби бідніше і більше залежне населення приневолити до зміни обряду грецького на римський! Це умова до одержання праці і заробітку, до нужденного життя. Греко-католиків усувається масово із займаної ними служби возних, трамваєвих кондукторів, дозорців камениць і т. д. Навіть українських духовників слується під загрозою усунення їх зі служби переходити з греко-католицької до латинської церкви. Доказом важкої для Українців атмосфери, яка лягла на українській землі під польською окупацією, може бути і **Пастирський Лист**, виданий цілим українським Епископатом дня 26. вересня 1919. Лист цей зачинається словами: „Подобалося Всевишньому в Своїй Найвищій Мудrosti наложить на нас довгі і тяжкі терпіння. Ще не вигойлися рани, які завдала

нам нещасна війна, коли нова війна, страшніща і більше жорстока, чим перша, потрясла нашою знищеною вітчиною. Нещасливий був її вислід. Польські війська обсадили цілий край. Сам Господь знає, що наш бідний народ мусить перетерпіти. До воєнних звірств прибули ще другі злідні. Тисячі невинних жертв мучиться по вязницях, голодують і зносять найнеможливіші фізичні і моральні терпіння. Здається, що весь народ клониться до загибелі. Убійств і рабунків не карається. Пять священиків вбито, сотки ув'язнено або заслано, церкви і монастири виробовано, майже всі парохії остали без душпастирів⁴ і т. д. . . .

V. Нищення української національної культури й економічного життя.

В супереч § 92 мирового договору з Австрією, не лише політичну працю Українців під час українського володіння у Східній Галичині перед польською окупацією уважають польські органи за злочин проти польської держави і цих людей, які нею займалися, віддається під воєнний суд, але на цілій загарбаній області Східної Галичини, замешкалій 75% Українцями, нищать Поляки пляново всіми можливими способами не лише людей — автохтонів, але й придбану тяжкими зусиллями української інтелігенції — українську культуру. Здобутки десятків літ, виборені тяжкою працею і невиспушими заходами українського народу, падуть жертвою нахабності, нетолерантності і шовіністичного настрою усіх кругів польського населення, підпіраного польськими військовими і цивільними властями. Ось докази:

Видавництва всіх українських часописів (як у Львові так і на провінції), польські органи зборонили.

Всі дотеперішні спроби і прохання о дозволі на поновне видавання головних дневників „Діла“ і „Свободи“, остали без успіху. У Львові і Перемишлі, як і в цілому краю не виходив через довгий час ні один дневник, не було дозволу друкувати ні одної книжки в українській мові: навіть українські календарі цензура конфіскує тому, бо в них в літературній і науковій частині поміщено невинні статті з української історії (наприм. в Станіславові). Всі українські редакції на довший час опечатано. Одинокий український соціально-демократичний орган „Вперед“ позволено спершу видавати лише під умовою, що побіч тексту надрукованого кирилицею, мусів находитися той самий текст друкований латинкою. Та видавництво і цего дневника після безнастаних секатур і конфіскат переписано дня 19. марта 1919, а всіх членів редакції приарештовано. Вони сиділи без слідства в

арешті до дня 10. мая 1919. Щойно дня 3. вересня 1919 позволено
наново видавати „Вперед“ ї ще два часописи. Провінціональну пресу
зовсім спинено сепаратурою і конфіскатами. Так наприм. в Станіславові
видавництво тижневника „Воля“, після кількох чисел, немилосерно
почерканих рукою двадцятьлітнього польського військового цензора, тре-
ба було цілком застновити. А в Перемишлі „Український Голос“ хиба
на то лише прийшлося видавать, щоби видавництво матеріально зникнути
безнастаними конфіскатами. Про безчисленні труднощі, які польське
правительство тому видавництву робить свідчить це, що на перших
10 чисел цього часопису аж 9 чисел сконфісковано (одно число навіть
два рази). Опісля по 16 числі зовсім перепинено на довший час
видання цього часопису.

Друкарню Ставропігійського Інституту замкнено. Після трьох
місяців, щоправда, її отворено, але показалося, що польські власті
неправно забрали 4 мотори. Те саме зроблено з бібліотекою і архівом
О. О. Василіян в Крехові. Друкарню О. О. Василіян в Жовкві зарек-
вірували польські власті. Так само забрали Поляки друкарню в Сокалі
під нозором, щоби, як то подавали польські часописи, зберегти стару
історичну памятку, якою є ця друкарня (гляди „Ілюстрований Курієр
Щоденний“ з 27. серпня 1919). Друкарню часопису „Діло“, давніше
Друкарню Айхельбергера, опечатано і щойно по 10 місяцях її знову
віддано до ужитку, але значно поменшенню, бо багато її частин забракло.

Зараз першого дня після свого приходу поздирали Поляки
насильно всі українські вивіски і емблеми і то не лише таблиці з
назвами вулиць і емблемами публичних будинків, але навіть і всіх
приватних склепів і мешкань у всіх містах і селах Східної Галичини.
На їх місце повивішувано виключно польські написи і емблеми. Тепер
українські вивіски, оповістки, або повідомлення можна лише разом,
зглядно побіч польських, поміщувати, але їй цей дозвіл є чисто теоре-
тичний, бо коли деякі ще остали, в практиці Поляки всякі написи
і оповістки українські зараз усувають.

Одинокий український народний Театр замкнено після кіль-
кох вистав і щойно тепер починають позвальти на деякі вистави.

Рішенням ректорату однокого в Східній Галичині універ-
ситету у Львові з дня 16. серпня 1919 ч. 2221 допущено до
студій лише горожан польської держави, союзних і заприєзнених
держав, а з мешканців Східної Галичини лише тих, що сповняли

обов'язок військової служби в польській армії. Через це зарядження замкнено доступ на університет усім студентам української та єврейської народності, бо ясно, що вони як не Поляки не хотіли служити в ворожій польській армії. Крім цого заходали польські органи від професорів української народності присяги на вірність польській державі і польському народові, а що вони такої присяги не могли зложити, усунено їх з катедр. Те саме вчинено на політехніці. Тим самим способом унеможливлено Українцям образувати свою молодіж, бо на виїзд за межі не мають українські студенти спромоги, не лише з браку фондов, але також тому, що польські органи не хочуть їм вдавати паспортів. Прохання Наукового Товариства імені Шевченка о дозволі на отворення приватних університетських курсів, польські органи відкинули, з рішучою забороною устроювати такі курси. Рівночано для успокоення огірченого тим загалу і заблахманення заграниці, пущено в часописі фарисейську вістку, що варшавське міністерство рішило оснувати український університет у Львові. Обіжником з дня 31. мая 1919 отворила краєва Рада Шкільна лише польські середні школи, причем оголошено, що науки української мови не буде уділюватися в тих школах, а учителями в них можуть бути лише ті, що не складали приречення Українській Народній Республіці.

На основі розпорядку тої самої Краєвої Шкільної Ради з дня 31. мая 1919 ч. 157 можуть бути кандидатами учительських семінарів лише ті, що в часі української влади, не хотіли побирати науку в українських школах. В цей спосіб уможливлено приняття до учительських семінарів виключно Полякам. Наука в дотеперішніх, т. зв. утраквістичних семінарах, має відбуватися виключно в польській мові! Крім цого заряджено, щоби учителів Українців поки що не вводити в службові чинності.

Щодо прийняття учеників Українців до середніх шкіл, заряджено обіжником краєвої шкільної Ради з дня 31. мая 1919 ч. 157, щоби перед приняттям кожного з окрема переведено доходження, як ученик заховувався супроти Поляків в часі українського правління. Українські державні гімназії, із за інтернування значної частини учителів, не можуть правильно функціонувати. Деяких учителів, а навіть директорів українських гімназій усунено зі заниманих ними посад без подання причини і без переведення доходжень, лише на основі неприхильно настроеної для них польської опінії (прим. Директора Др. Сабата

в Станиславові, Директора Мостовича в Коломиї, Директора Маковея в учительській семінарії в Заліщиках).

Будинки греко-кат. духовної Семінарії, Народної Школи ім. Шашкевича і інтернату Народного Дому у Львові зареквірували польські органи влади й через то унеможливили отворення тих заведень і науку української молодіжи.

Приватні українські гімназії, які були перед 1. падолиста 1918, зачинено, — лише за саме в Долині, Зборові, Рогатині, одержали дозвіл на відчинення, але їм відібрали польські органи влади державні субвенції, признані австрійськими центральними органами влади, а державним учителям, які там учили, уділені їм на ту ціль відпустки із державних гімназій, — знесли. Надто польська армія зареквірувала будинки деяких із гімназій, так, що отворення гімназій стало ілюзоричне і неможливе. Українцям, які просили о усуненні шпиталя, сказав в одній місцевості польський староста, що Українцям гімназії не треба і приказав під загрозою оголосити в церкві, щоби українські діти зголосувалися до польських шкіл.

В Золочеві після переведених вже вписів, польські органи влади замкнули приватну українську школу.

Обіжником краєвої шкільної Ради поручено сейчас отворити в Східній Галичині всі ці народні школи, в яких викладова мова є польська; натомість народні школи з українською мовою викладовою майже не існують. Українську мову усунено з наукового пляну всіх міських і підміських шкіл.

В деяких повітах комісари, або і самі учителі перемінили українську викладову мову на польську. Шкільні будинки шкіл з українською викладовою мовою пореквіровані, велику частину їх учителів поінтерновано, інших не допущено до служби доки не зложать присяги вірності польській державі. А вже правдивою щощиною для цілого українського учительства середніх і народних ліцеїв є обіжник з дня 3. мая 1919 ч. 143, який установлює в кожному місті комісію з трьох Поляків, яких завданням являється всіх учителів поділити на три групи, а то: до групи а) мають належати ці учителі, що не складали присяги українській державі (отже майже самі Поляки), до групи б) ті, що складали присяги українській владі (отже майже всі Українці, Жиди і частина Поляків); учителі із цеї групи, щоби могли одержати назад своє становище мусять оправдатися перед

Комісією з того, що зложили присяги, заявити жаль, відкликати зложений Українцям обіт і заявити готовість зложить присягу вірності польській державі на кожний зазив Міністерства освіти; вкінці до групи в) має комісія зачислити цих, які на її погляд відносилися вороже до польської народності і ізза цого належить їх цілком усунути із занимаючої посади! Так отже не сама шкільна влада, але потворені нею шовіністичні польські комісії мають бути суддями українських директорів, професорів і учителів! Ціль ясна: знищити українське учительство, уникорити його перед польською мафією, вбити в ньому почуття власної гідності.

Українську мову усунули Поляки з усіх урядів державних і автономічних і завели всюди польську мову як урядову, та намагаються завести її навіть в громадських урядах в чисто українських громадах. Польські окупаційні власти відносяться до українських (греко-кат.) парохіальних урядів лише в польській мові і жадають польських відповідей; радіби знасилувати українських священиків, щоби вони урядували по польськи. Всі урядові оповістки, чи повідомлення виходять майже виключно лише в польській мові; природні права української більшості, яка в 75% замешкує Східну Галичину і польської мови дуже часто не знає, зовсім нехтується. Слово „Українець“ е Полякам так ненавистне, що не позваляють його в слові ні в письмі вживати і приневолюють послугуватися виключно лише терміном „Руский, або Русин“. Ба навіть українська азбука їх разить і тому в місце кирилиці намагаються увести насильно латинку. Доказів упослідження і нехтования української мови маємо цілі сотки. Крилошанин перемиської капітули о. Др. Богачевський, візваний Поляками до переслухання, почав в Перемишлі в Старостві зізнавати по українськи. Тоді комісар Староства заборонив йому говорити по українськи, називаючи українську мову „свинською“. Коли о. Богачевський зборонювався видати виказ уроджених по польськи, а хотів видати його в українській мові, польські власти арештували його і відставили до табору в Домбю, де кілька місяців пересидів як інтернований.

Те саме зроблено з Паньковським, сином священика, коли він зізнавав по українськи. Начальника громади з Решетова польські легіоністи за зізнавання в українській мові, пробили багнетом. Цих, що говорять по українськи на вулицях або в публичних локалях Поляки в безличний спосіб напастиють, зневажують словно, а в дуже многих

випадках польські легіоністи побивали на вулиці Українців за те лише, що вони говорили між собою в своїй рідній мові.

Переказів, виповнених українською мовою, переписних листків і листів, адресованих по українськи, не приймають поштові уряди наприм. в Сокалі, Чесанові, Янові, Болехові, а навіть у Львові. Ці надужиття мають вже свою стала рубрику по часописах.

І так прим. урядник в поштовім уряді у Львові, побачивши письмо по українськи адресоване заявив: „насамо приказ приймати перекази писані тільки по польськи“. Хоча на домагання Українців у Львові у заступника Начальника краю Гродзіцького, позволено у Львові переказувати гроші в українській мові, але провінціональні почи і далі завертають посилки, листи і перекази адресовані в українській мові як недоручені з обиджуючими національні почування дописками. З писаних по українськи листів і кореспонденцій, доходить до рук адресатів дуже малий процент, бо польські поштові урядники вищі і нищі, через яких руки пошта переходить, нищать нарочно українську кореспонденцію.

Польські органи поусували українських професорів університету (Дра. Ст. Рудницького, Вергановського і др.), а також усунули значне число учителів, урядників (державних), судових, політичних, скарбових, залізничних, поштових і телеграфічних та автономічних зі служби тому, що вони заявили вправді готовість зложить присягу на точне сповнювання службових обов'язків, не хотіли однак зложить жданої польськими властями присяги на вірність польській державі. Внаслідок того тисячі українських урядників і служби опинилися без середників до життя, ізза замкнення їм платні і примирають разом зі своїми родинами з голоду.

Декуди у вандальський спосіб нищать Поляки українські документи, шкільні українські підручники і т. п. а це так, що поручають зносити усе на одно місце, а відтак підпалюють.

Навіть українські відзнаки, о скільки який Українець помимо страшного терору з боку Поляків відважиться їх носити, зривають Поляки на вулиці в крайно некультурний спосіб із грудей, шапок і з божевільною прямо ненавистю викидають їх або розбивають. І так приміром в Коломиї, в неділю, 24. мая 1919, уставилися перевізжаючі тамтуди польські офіцери перед церквою і здирали українським дівчатам, селянам і ученикам, які виходили з церкви укра-

їнські відзнаки. Ця нетерпимість і некультурність повторюється в тисячах примірів у Львові, Станиславові, Перемишлі і кожному іншому місті Східної Галичини.

Всі українські товариства: політичні, культурні, добродійні, а навіть економічні і центральні у Львові, так і філії на провінції, польські влади позакривали, а їх бюра опечатали. Незроблено навіть винятку із так заслуженим для населення товариством, як Краєве Товариство Господарське „Сільський Господар“ зі своїми кількаадесятьма філіями і кількома тисячами кружків. Така сама доля стріпнула і „Краєвий Союз Господарських Спілок“ і „Українську Бесіду“ у Львові і інші товариства культурні й економічні у Львові і на провінції. В деяких місцевостях, як у Жовкві, Дрогобичі і др. арештовано ще до того голову, директора, або управителя дотичного товариства.

Українське просвітно-економічне товариство „Просвіта“ у Львові, з його 60 філіями і кількома тисячами читалень з початку закрили польські влади, ошля отворили щоправда централю у Львові, але зареквірували увесь папір до печатання просвітних книжок, друкарню опечатали, внутрішнє уладження льокалю понижили так, що унеможливили функціонування цього товариства, абстрагуючи вже від цього, що велика частина його функціонарів сидить інтернована по різних таборах вже кільканайцять місяців. Заснування навіть так невинної організації як „Горожанський Комітет“ для допомоги жертвам війни, було для Поляків сіллю в очах і в Бережанах заборонили заснувати такий український комітет.

Розпорядком з дня 28. падолиста 1918 наказала військова команда усім банкам обмежити виплату грошей українським особам і українським фінансовим інституціям до місячної суми 4000 корон, дляожної з окрема. Це обмеження зістало вправді дня 2. мая 1919 знесене, однаке в дійсності істнue воно далі, тому, що деякі польські банкові контрольори не поважають знесення цього розпорядку.

Щоби Українцям відобрести можність прилюдного протесту, жалоби перед цивілізованим світом на насильства Поляків, доконувани на українськім народі, та, щоби голос розпуки українського населення не передістався до відома заграниці, не дозваляють польські влади відбувати зборів, нарад, вносити протестів, петиційі підносити жалоб. Закон про товариства і про право зборів не істнue тепер в Галичині для Українців, а коли в місті на вулиці зайдеся

случайно кількох Українців, то поліція їх сейчас розгоняє. Польська держава замкнула надто свої граници і не хоче Українцям вдавати паспортів на виїзд за границю. Лише за великі гроші і дорогою тідкупства і хабарами можна здобути паспорт. Переписка в краю і до заграниці утруднена; всі листи, письма і посилки підлягають строгій цензурі. А про особисту свободу, як вона виглядає під польською владою, згадали ми вже вище. Тисячі вбийств, рабунки, інтернування, конфінування і т. п. отсе образ „особистої свободи“ на окупованій Польщею української території Галичини.

VII. Приневолювання до присяги на вірність.

На цілому українському просторі, занятім Поляками, польські органи влади українських урядників або поінтернували або поконфінували, (деяких і повбивали), або щонайменше поусували з посад, замикаючи їх в підвалі і відбираючи всякі середники до життя. В їх місце понастновлювали Поляків. Лише там, де їм власних сил не стало, полишають на підрядних становищах Українців, але їх приневолюють складати присягу вірності польській державі і польському народові! Спершу жадали Поляки лише зложення обіту на совісне сповідання обовязків для добра цілого населення та незабаром зажадали формальної присяги не лише на вірність польській державі і народові, але й на обовязок працювати для польського народу і в його користь. Цеї присяги жадали польські органи влади не лише від урядників державних, автономічних і приватних інституцій, але навіть від адвокатів!

Цих українських урядовців, які відказалися від зложення присяги тому, що мирова конференція про долю української землі Східної Галичини ще не вирішила а вже в жаднім випадку до польської держави її не влучила, — польський уряд переслідує як переступників, накладає на них арешт і видає зарядження, які тероризують нещасні жертви польського лоялізму і їх родини. Як доказ подаємо тут для приміру дослівно зарядження польського староства в Любачові, як звучить:

Starostwo cieszanowskie w Lubaczowie, L. ³⁹¹⁹_{19,} Lubaczów dnia
10. czerwca 1919.

Do p. Emilia Ławrowskiego w Lubaczowie. Ponieważ Pan nie złożył ślubowania służbowego przez co samo już zadokumentował Pan wrogie stanowisko dla Państwa Polskiego, — przeto zarządzam równocześnie konfinowanie jego w Lubaczowie pod następującymi warunkami: 1. nie wolno Panu wydalać się poza obręb mieszkania bez specjalnego zezwolenia Starostwa, 2. dwa razy

dziennie przekonywać się będzie organ bezpieczeństwa publicznego, czy Pan rzeczywiście przebywa w domu. 3. Korespondencja Pana jak i członków jego rodziny podlega cenzurze Starostwa. 4. Każdej chwili władza może administracyjna zarządzić w mieszkaniu jego rewizję. Kierownik Starostwa Russocki mp.

В цей спосіб інтерновано або конфіновано сотки Українців урядовців, а прим. у самім Львові інтерновано 400 українських залізничників.

Українських професорів і доцентів університету, які відказалися від зłożення присяги на вірність Польщі (як прим. ученого географа Дра. Стефана Рудницького і проф. цив. процедури Дра. Вергановського) усунули з посади, інших не допустили до викладів або інтернували, напримір: професора української літератури Дра. К. Студинського. Всі прочі професори склонилися внаслідок того завчасу за границю польської держави. Урядники і служба усунені зі займованих передтим становищ зносять з героїзмом недостаток і примирають з голоду, але не даються стероризувати польськими наїздниками; велика їх частина карається по вязницях і тaborах інтернованих, а решта скитається поза границями польської держави як збегці.

Щоби прогнаним Полякам соткам українських залізничників дати можність життя, українська приватна фабрична фірма Левинського приняла більшість їх до себе і дала їм заняття. Та ця гуманність супроти земляків не подобалася польському урядови і цей позволив фірмі Левинського приняти на роботу у фабриці лише певне обмежене число робітників і то в половині Поляків, а в половині Українців.

Хоча Східна Галичина не признана Польщі, то проте Поляки зарядили були між українським і жидівським населенням Східної Галичини примусову рекрутацию 4 річників, про що свідчать оповістки в дневниках і оповіщення плакатами в кожному місті. Щойно інтервенція антанти поваджала трохи Поляків у виконанню цього зарядження.

VII. Польська колонізація Східної Галичини.

Щоби приготувати для себе ґрунт під евентуальне народне голосування, яке малоб рішти про приналежність Східної Галичини, та щоби скріпити там польський елемент, переводять Поляки доцільну колонізацію Східної Галичини польськими селянами зі Західної Галичини.

Дотеперішні способи колонізації, практиковані за австрійсько-польських часів, а то обсаджування всіх урядів Поляками, тероризування і понижування українських урядників, а під теперішну хвилю приневолювання складати присягу на вірність польській державі і польському народові, насилування, змагаючі до зміни обряду грецького на латинський, показали себе недостаточні і тому Поляки хапаються ще більше радикального способу, колонізації Східної Галичини польськими селянами.

Планову колонізацію Східної Галичини задумали Поляки перевести при нагоді ухвалення земельного закону.

Варшавський Сойм порішив 10. липня 1919 земельний закон, на основі якого має настутити викуп більших посілостей і ґрунтів мертвої руки. Отсей закон містить відносно Східної Галичини осьякі окремі виїмкові постанови:

1. Заборону добровільної парцеляції;
2. Парцеляцію може переводити лише польський уряд колонізаційний;
3. Викуплені ґрунти може отсей уряд віддавати на власність в дорозі парцеляції лише в ось такім порядку:
 - а) передовсім фільварочній службі (яка всюди є польська),
 - б) в другій лінії польським легіонерам і інвалідам,
 - в) дальнє сировадженім польським колоністам,
 - г) щойно на кінець місцевим селянам і то лише в цім случаю, коли цему не стоять на перешкоді державні інтереси.

А, що продаж ґрунту Українцеви буде з польського становища все шкідлива для інтересів польської держави, — то ясна річ, що з парцеляції просторих двірських обшарів, ґрунтів мертвої руки, фундаційних і державних, українські селяне, — автохтони Східної Галичини — не дістануть ні клаптика!

Доказом цого є стаття львівського дневника „Газета вечорна“ з дня 17. вересня 1919 р., в якій пишеться про „неімовірну в ниніших часах вістку, що якийсь лан Г. приступив до парцеляції своєї посіlosti Товстобаби між українських хлопів! Пишеться там даліше: „Здержуємося нокищо від коментарів, бо не підлягає ніякому сумніву, що польська земля у Східній Галичині, може піти на парцеляцію лише поміж польських хлопів. Нехай отся нотатка буде пересторогою для цих, що евентуально важлибися наслідувати и. Г., бо на будуче будемо кожного йому подібного пятинувати без милосердя і подавати грядучим поколінням назвища — на сором і ганьбу продавцям“. В часописі „Ілюстровани Куріер Цодзенни“ з дня 4. жовтня 1919 є вістка, що в коломийськім повіті призначено на парцеляцію 14 фільварків, що акцію взяла в свої руки польська організація, яка хоче на окраїнах польської держави створити сильне польське забороло. Як зачуваємо, — а подають це й польські газети, — господарська комісія польського сойму порішила в останньому часі дати кольонізаційному фондови 50 міліонів марок на переселення польських селян зі Західної до Східної Галичини.

В брошури призначений для польського війська и. з. „Польща мусить мати сильну армію“, прирікається польським жовнярам виразно розділ урожайних великих просторів Східної Галичини між безземельних Поляків і загрівається їх, щоби, маючи отсе на оці, здобули і забезпечили оружжям ці простори для Польщі. Польське правительство переведе поділ більших посіlostей між безземельних польських хлопів, але цих великих просторів треба шукати в Галичині, на Волині, Поділлю і Білорусі. Там лежать тисячі моргів, що чекають на трудячу руку польського хлопа. На цих просторах можуть повстati і зацвисті кілька великих польських села!

Ухвалена польським соймом земельна реформа з 10. липня 1919 не вдоволила загалу польських політичних партій. Посол Заморський пише, що треба двірські обшари Східної Галичини розпарцлювати поміж спроваджених зі заходу селян, та перевести цим способом

кольонізацію, щоби вона скріпила польшину української частини Галичини, яка була і повинна остати польською. Він домагається, щоби польське правительство узнато Східну Галичину за перший колонізаційний терен, в якому двірські обшари мусять бути розпарцельовані виключно лише поміж польських хлопів.

Союз обшарників „Зв'йонзек Земян“, який веде широко закроєну колонізаційну роботу, видав відозву до селян зі заходу, вербуючи їх до панських фільварків в українські ловіти: Калуш, Рогатин, Чортків, Рава Руська, Мостиска.

Від 14. вересня 1919 р. продажа двірської землі без призволу колонізаційного уряду у Варшаві, зглядно Краєвої Комісії у Львові, є недозволена і на будуче уздана неважною без такого призволу.

VIII. Поширювання брехонь і закривання правди.

Щоби оправдати у публичній опінії свої звірства і насильства і піддержати заваяття в польській суспільноті супроти Українців та захопити її до походу на Східну Галичину, на Холщину і на Волинь, щоби далі, не лише перед світом оправдати цей грабіжницький похід, але і парижську конференцію обдурити і спонукати її до уділення Полякам мандату до походу на Східну Галичину, буцім-то для привернення там „ладу“, пустили Поляки в рух в цілій заграницькій пресі і крім цого в денунціаторських письмах до Парижа, цілу машину брехонь та клевет про „більшовизм“ Українців, про „безпорядки“ в краю, про „знушення“ Українців над Поляками та про мнимі звірства української армії, яку заедно пітиували іменем гайдамацьких банд. Щіла польська преса була щоденно переповнена видуманими вістками про ці мнимі звірства, розбої, погроми та знушення „гайдамацької дичі“ над „бідними і безборонними“ Поляками.

Брехнями і клеветами осягнули Поляки свою піль, підбурили цілу польську суспільність проти Українців, а антанту спонукали до цого, що вона дала Полякам дозвіл заняти цілу Східну Галичину аж по Збруч і удалила їм мандату до введення в окупованій території польської цивільної управи. Завдяки моральній і матеріальній підмозі антанти, Поляки стали газдувати на нашій землі як необмежені деспоти.

З цілого моря брехонь виберемо для ілюстрації лише кілька:

1. З початком падолиста 1918 р. Поляки здобувши Перемишль приарештували і інтернували кількасот Українців. На інтервенцію голови Української Національної Ради в Перемишлі домагався звільнення інтернованих покликуючися на це, що Українці в часі своєї влади не інтернували нікого, заявила Польська Національна Рада, що була рішено увільнити інтернованих, але супроти тривожної вісти, поданої газеткою „Ілюстрований Курієр Цодзенни“, що Українці по-

вісили на окопах у Львові 72 Поляків, вони мусіли звільнення інтернованих Українців в Перемишлі здержати. Та хоч ця вістка показалася простою видумкою, — інтернованих Українців не випущено, але відіслано до Домбя у табор полонених. (Свідок К.)

2. Польські дневники широко розписувалися, ба навіть поодинокі людці показували фотографії якогось Поляка, котрому Українці мали вирізати язик, виколоти очі, витяти хрест на чолі, архієпископ Більчевський навіть у пастирськім посланію про це згадував, тимчасом імовірна жертва „українського звірства“, якийсь польський панок, незабаром появився у Львові зовсім здоровий і заявив, що він не був інтернований, лише конфінований Українцями в Станиславові.

3. Розголошена Поляками в Коломиї вістка, що буцімто Др. Марітчак, якого польські міліціяни увязнили, вбив румунського жовняра, показалася видумкою.

4. Для зібрання доказів, як буцімто Українці знуцалися над Поляками, — Поляки самі перебирали трупи поляглих Українців в мундури польських легіоністів, обезображенували трупи нарочно і відфотографували їх. Опісля широко писали на цій основі про страшні знуцання Українців, ілюструючи свої статті такими фотографіями. (Свідки отсих польських практик: М. Н., Р. Р., Й. П., С. К., Ч. П.)

5. Антанська місія, вислана в червні 1919 до Дрогобича і Борислава для провірення польських звірств, доконаних на Українцях, дозволила Полякам зложить мішану комісію з 5 Поляків, 3 Жидів і 2 Українців. Поляки дібрали собі тоді до комісії таких двох Українців, які їм були найдогідніші, та ніякими публичними справами ніколи не займалися, та ще одному з них (о. Ліщинському) загрожали репресіями, колиб посмів щонебудь неприхильного проти Поляків відзначити. Розуміється, що комісія в такім складі не могла відемного для Поляків осуду.

6. Поляки довідавшися, що до Станиславова має приїхати місія антанти, дозволила Українцям видавати часопис „Волю“, якої три числа вийшло. Після приїзду антанської місії запродукували Поляки ці три числа часопису членам місії, на доказ, що Українці несправедливо обжаловують Поляків, буцімто вони спинали українську пресу. Після виїзду Місії, видавництво цього часопису репресіями і конфіскатами застиковлено (з третьим числом), так що вона вже не виходить.

7. До Берестя прибула французька місія, щоби приглянутися таборови інтернованих і розслідити на місці як Поляки з інтернованими Українцями поводяться. Та Поляки заявили Місії, що в таборі сидять самі більшовики! Наслідом цього Французи відібрали в перевідченню, що в таборі нема ніяких Українців.

8. В Коломні померла з початком цвітня 1919 на пятнистий тиф Дверніцка, сестра жінки польського міністра почт Ліндого. Її похоронено величаво, про що оповістив впрочому і польський часопис „Зніч“. Тимчасом коломийські Поляки в два місяці пізніше вислали до Варшави телеграму з донесенням, що Дверніцку Українці зарізали! Подаючи з парламентарної трибуни у формі обжалування української нації цей видуманий факт до публичного відома, не завагався премієр польських міністрів Падеревський назвати Українців тоді в своїй промові „бандитами“ і своєму товарищеви з кабінету висловити співчуття із за трагічної смерти „замордованої Українції“ його сестри!

9. Дня 8. червня 1919 привезли Поляки до Станиславова 7 трупів польських міліціянтів, яких-буцімто Українці вбили в жорстокий спосіб обтинаючи їм ноги, вуха, здираючи кусниками скіру з тіла і т. п. В місті і в цілій польській пресі вдарено на аляри обурення! Підбурхана часописами польська товпа впадала до мешкань Українців, приневолювала їх йти дивитися на жертви „гайдамацьких знущань“. Вся польська преса була переповнена дописами про „українські звірства“, лайками, клеветами, обидами й юдженням на Українців. Та оісля польська газета „Зніч“ помістила офіційний протокол лікарських оглядін трупів, з якого виходило, що померші згинули природною смертю від крісових куль і лише один з них мав зломані два ребра мабудь від удару крісом. (Свідок К.)

10. Для цілковитого закриття правди, про страшні відносини в таборах, заборонили Поляки оголошувати виказ жертв інтернованих і полонених і подавати вістки про арештування, ревізії, надужиття, реквізиції і т. д.

11. Многі польські часописи дуже часто видумують і пускають в світ сплетні, щоби спричинити нові репресії та нові арештування. І дійсно після таких видуманих дневникарських донесень слідують зараз нові масові арештування, висилається карні експедиції до „збунтованих“ сіл, конфінуйється всю українську інтелігенцію, переводиться нові ревізії й падуть жертвою нові сотки й тисячі спо-

кійних Українців (н. пр. в Бобреччині, Надвірнянщині і т. д.). Такі сплети мають крім цього на ціли не допустити до пущення на волю інтернованих і полонених Українців.

12. Поляки пустили між іншими в своїх часописах нароком вістку, що буцімто варшавське правительство порішило заснувати український університет у Львові. В дійсності був це підступ, що мав на меті обдурити світ і викликати в ньому пересвідчення про толерантію Поляків. А рівночасно замикають Поляки українським студентам вступ на львівський університет і на політехніку, ба навіть забороняють Українцям уладити власним коштом приватні університетські курси для своєї молодіжи.

Закінчення.

Отсюю кровю серця писаною Книгою ставимо Польщу на суд цілого культурного світа та обжаловуємо її, що вона доконаними на Українцях злочинами та насильствами потоптала на українських землях Галичини найбільш примітивні права чоловіка, постанови міжнародного права і ті всі права, які виборов собі і посідав український народ на тих землях.

Ми обжаловуємо польські окупаційні влади і польську армію:

1. О звірства і переступи під час ведення війни

(мордування полонених українських старшин і мужви та членів Українського Червоного Хреста, побивання, внущання, ограблювання українських полонених, насильне забирання Українців до польської армії, вимушування військових чинить у українського населення).

2. О нелюдське обходження з полоненими і інтернованими

(недодержання договору з дня 1. лютого 1919 року і з дня 11. марта 1919 року, заключеного в справі полонених і інтернованих, занедбання санітарних відносин в таборах, катування та побої полонених і інтернованих, виголоджування їх, неуділовання лікарської помочі, заборону помогати інтернованим, обробовування в бараках або під час транспорту інтернованих з одягом та обувом).

3. О загроження життя і здоровля українського населення

(мордування і побивання в жорстокий спосіб безвинних осіб українського цивільного населення, насилування жінок, безпідставне в жорстокий спосіб переведжене арештування цивільного населення, потягання до одвічальності Українців за їх політичну працю під час українського володіння у Східній Галичині).

4. О сакрилегії і нагінку на греко-кат. церков

(нищення та збещечування українських церков і церковних нарядів, мордування, арештування і побивання українських духовників, силування українських духовників і цивільного населення до виступлення з греко-католицької церкви, позбавлювання населення можности виконування його релігійних практик).

5. О переслідування української преси і мови

(заборона українських видавництв і часописів, нищення і конфіската українських друкарень і машин, заборона української мови у державних урядах);

6. О спинювання публичного народного виховання

(недопущення української молодіжи на львівський університет, усунення українських професорів та лекторів з львівського університету, масове видалення зі служби і непринимання до служби українських народних учителів, польонізування українських народних шкіл, реквірування українських шкільних будинків для польської армії, нищення сільських бібліотек а навіть українських шкільних підручників).

7. О переслідування українських банків і економічних товариств

(обмеження виплат Українцям розпорядком з 28. падолиста 1918, спинення діяльності українських господарчих товариств, кооперативних інститутів, банків та економічних організацій).

8. О економічну руїну українського населення

(накладання без жадних причин українським містам і селам величезних контрибуцій, безнастanne реквірування або і конфіската серед українського населення поживи, одіжі, господарського інвентара і грошей, палення українських осель в запіллю, вимушування даремної праці на лятифундіях польських великих власників, змушування українських сіл до удержування власними коштами відділів польської армії, ставлення Українцям всяких можливих перепон в подорожуванню та в комерціяльнім обороті).

9. О безглядне нищення соціального життя

(заборона сходин а навіть наукових викладів, здемолювання уряджень українських клубів і товариств а навіть добродійних організацій,

захоронок та монастирів, перепохи українському населенню в заробкуванню на життя).

10. О жорстоке винищування культурного доробку українського населення, та української інтелігенції

(нищення діл штуки, історичних памяток та книгоаборів, видалювання та непринимання української інтелігенції до урядів в Східній Галичині і засуджування українських інтелігентних родин на голодування, інтернування українських урядовців).

Подані в отсій книзі на доказ повищого обжалування факти вебувалих в історії культурного світу польських звірств і злочинів над безборонним і невинним українським населенням Східної Галичини, являються тільки незначною збіркою із маси таких фактів, які мали місце в нашій нещасній країні від часу її окупації ворожою армією. Неможливість доступу до Східної Галичини, не дозволила покищо на виведення суцільного образу цілого пекла, яке на нашій землі завели Поляки. Але висловлюємо надію, що такий момент прийде та, що ні один факт злочину і насильства не пропаде в морі забуття.

Найстрашнішою є обставина, що тут мається до діла не з поодинокими актами терору і насильства, не з відорваними фактами злочинів здичілого солдатески, не зі спорадичними вчинками невідповіданьих органів влади, не з ділами одиниць, але з пляновим, холодно обдуманим і безпощадним походом цілої польської суспільності, яка рішилася використати корисну хвилю на це, аби увесь український елемент у Східній Галичині знищити і викорінити до тла. Ось страшний образ, який виростає перед нашими очима!

А немов дня знаруги над прінципами демократії, поступу, гуманності, міжнародної справедливости і права на самостійне істнування всіх народів, Польща в своїм нівеляторськім та безпощаднім поході на український народ Східної Галичини — чваниться ще покликуванням на мандат трибуналу союзних народів! Польща, яка сама стільки літ була у неволі і яка оружними зусиллями демократії Заходу одержала нарешті свободу, тепер користає вже з першої нагоди, аби проти свого східного сусіда, українського народу на галицькій землі, виступити з мірами, які являються жорстоким подоптанням усіх прінципів модерної культури. Це е кровава, до неба о пімсту взиваюча знаруга над всіми високими кличами про правду і справедливість,

які тепер гомонять! Це одночасно нестерте пятно на визвольних стремліннях самої Польщі! І жадні викрути, а тим більше хвилеве закривання правди, не буде всилі його змити!

Український народ у Східній Галичині, проголосивши в часі розпаду старої Австрії свою державність і намір злуки зі своїм народним шнем, невважаючи на доколи на нім насильство — і далі стойть на прінціпі своєї державності та обеднання всіх своїх земель. Це в прінціп, який коріниться в найтайніших глибинах серця кожного Українця і Українки. Цого святого прінціпу ніхто із нас не дасть собі із душі вирвати. Всяке краяння живого українського тіла, всяке творення штучних кордонів, всяку грабіж рідної землі, український народ вважає і все вважатиме насильством, доконаним на його організмі і буде безвинно, послідовно і безпощадно боротися за визволення з неволі. Одночасно — поданий стан явиться незагоеною раною на тілі Європи, раною, яка вічно буде ятритися і становити буде огнище вічних воєнних комілікацій. Так, як не може бути супокою в Європі, поки над міліонами і міліонами українського народу панує лютий, безжалісний ворог, не може бути супокою, поки прінціп міжнародної справедливості в такий злобний спосіб нарушений, як це сталося в нашій нещасній країні, не зістане примінений і до нашої землі.

Нашою книгою, ми хочемо заапелювати не тільки як люде до людей, до сумління цілого культурного світу та тим способом спинити фізичні муки, які терпить український народ під польським наїздом, ми хочемо отсім шляхом як легальні представники нашого народу, звернути увагу всіх культурних держав і відповідальних керманичів на злочин, який поповнює Польща на українському народі, та на страшну в своїх наслідках кривду, доконану через те, що віддано український народ в руки віковічного польського ворога, злочин і кривду, який напевно важадають колись ексіляції, а тим самим стануть приводом до нового воєнного пожару в Європі, наколи в час не положиться край цим злочинам і не направиться цеї важкої кривди.

Важніші ошибки:

			замість:	має бути:
15.	стор.,	3.	стрічка з гори:	Самбір Дрогобич
27.	„	12.	„ „ „	Золочево м . . . Тернополем
28.	„	10.	„ долини:	Самбір Дрогобич
31.	„	12.	„ „ „	Рудки Дрогобич
35.	„	1.	„ гори:	ранені раненими
36.	„	1.	„ долини:	любичи Любичи
37.	„	5.	„ „ „	Сторонники . . . Стороняки
45.	„	11.	„ „ „	липня 20. липня
50.	„	4.	„ гори:	в Бялій, в Більску . в Бялій-Більску і належить до стрічки 1. з гори по слові „у Висничу“
55.	„	9.	„ долини:	жовтня вересня

З М И С Т :

	стор.
Вступ	3 — 7
I. Убійства	8—20
II. Арештування, інтернування, знущання, табори для полонених і інтернованих	21—61
III. Нищення майна. Реквізиції. Рабунки	62 - 70
IV. Переслідування української церкви	71—76
V. Нищення української національної культури й економічного життя	77—84
VI. Приневолювання до присяги на вірність	85 — 86
VII. Польська колонізація Східної Галичини	87—89
VIII. Поширювання брехонь і закривання правди	90 — 93
Закінчення	94—97

